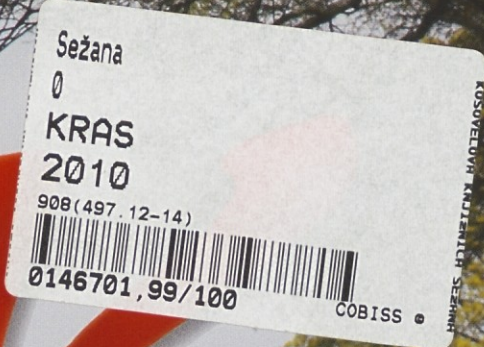

APRIL - MAJ 2010 št: 99/100 cena 8€

**RADI IMAMO LIPICO - OB 430. OBLETNICI
POBARVAJMO NJENE OGRAJE!**

V SODELOVANJU: HELIOS

9 771318 325772

ZAKAJ BI ČAKALI NA SIPE

SCHWARZ

Grafično podjetje Schwarz, d.o.o.
Koprska 106/d, 1000 Ljubljana
Tel.: 01/423-88-00
Fax: 01/423-88-95
E-mail: info@schwarz.si

Uredite si svet po svoje!

Z BARVAMI ZA DEKORACIJO IN ZAŠČITO KOVINE ALI LESA

Preпустite se navdihu, pobarvajte dolgočasne in nezanimive kovinske ali lesene predmete z veselimi barvnimi toni. Vaši prostori in predmeti bodo s TESSAROLOM zaživel v drugi podobi in postali del nove zgodbe.

www.soncne-barve.si

HELIOS

TESSAROL®

KOBILARNA LIPICA

430
LET

430 let Kobilarne Lipice

Lepota je večna

Majske družinske počitnice v Lipici

Paket 3 dni / 2 noči - od 221,40 € za vso družino.

2 otroka do 12. let v spremstvu staršev – BREZPLAČNO

Paket vključuje 2x polpenzion v hotelu Maestoso, bogat samopostrežni zajtrk, voden ogled kobilarne, ogled treninga in predstave klasične šole jahanja ...

Nov mladinski roman Dese Muck že v prodaji!

Avtorica Desa Muck je po 15-letnih ponovno napisala mladinski roman. Roman z naslovom 'Nebo v očesu lipicanca' se dogaja v Lipici med lipicanci. Roman lahko kupite v Lipici v prodajalni s spominki ter na recepciji hotela Maestoso.

Roman lahko naročite po e-pošti info@lipica.org. Cena romana je 20,00 € (poština ni vključena).

Seznam prireditev:

8. maj 2010	Festival konjenikov in slovenskih kočij v Lipici
Barvanje lipiških ograj (8.00-16.00)
14. maj 2010	Barvanje lipiških ograj (8.00-16.00)
15. maj 2010	Dan družin v Lipici (otvoritev sprehajalne poti)
Barvanje lipiških ograj (8.00-16.00)
19. maj 2010	Osrednja Slavnostna akademija ob 430-letnici
Kobilarne Lipica in dnevu lipicanca (TV prenos na RTV SLO1 ob 20 h)
23. maj 2010	Dan lipicanca - srečanje vseh slovenskih lipicancev v Lipici
27.-30. maj 2010	Tekmovanje za svetovni pokal v dresurnem jahanju
4.-6. junij 2010	Tekmovanje za svetovni pokal v preskakovanju zaprek

NOVO!

IZBERITE SVOJ ZAKLAD!

Motiv 1: Alpe

Motiv 2: Cerkev

Motiv 3: Barje

Več kot 264 strani, 25 x 29 cm

Naslovnica po vaši izbiri

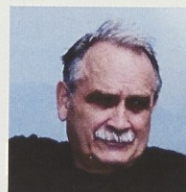

Foto: Borut Krajnc

- Ponovno presežno besedilo Matjaža Kmecla ter izjemne fotografije Joca Žnidaršiča, tokrat v NOVI preobleki.
- Popolnoma novo besedilo in izbor fotografij
- Jubilejna izdaja ob 30. obletnici prvega izida

Trije obroki po **samo 19,99 €** ali skupaj 59,96 €

Slika na naslovnici:

Vodstvo Kobilarne Lipica je domiselno povabila ljubitelje Lipice na barvanje obsežne ograje. Prišli so od vsepovsod. Tina Čič je ujela v objektiv veselo razpoloženo skupino. Z leve na desno so v ospredju: Nives Klavara, vodja kabineta na Ministrstvu za okolje in prostor Vlasta Vivod, direktor Kobilarne Lipica Tomi Rumpf, Andrej Vivod in minister za okolje in prostor dr. Roko Žarnič.

Fotografija: Tina Čič, Primorske novice

VSEBINA APRIL-MAJ 2010

Medijsko podjetje

MEDIACARSO d.o.o.

Telefon revije Kras

05/766 02 90

Fax

05/766 02 91

E-mail

revijakras@siol.net

Kras, revija o Krasu, o ohranjanju njegove kulturne in naravne dediščine, o zgodovini, kulturi, gospodarstvu in dejavnostih ljudi tega prostora. Revijo Kras izdaja Mediacarso, d.o.o., Sveto 39, p.p. 17, 6223 Komen. Telefon: (+386) 05/766-02-90; fax: (+386) 05/766-02-91; e-mail: revijakras@siol.net Glavni urednik: Lev Lisjak Odgovorna urednica: Ida V. Rebolj Oblikovanje: Lev Lisjak Naslov uredništva: Sveto 39, p.p. 17, 6223 Komen Maloprodajna cena z 8,5-odstotnim DDV: enojne številke 4 €, dvojne številke 8 €. Naročnina za šest zaporednih števil s pošto dostavo na naročnikov naslov v Sloveniji 32 €, na naročnikov naslov v tujini 45 €.

Transakcijski račun pri Novi ljubljanski banki, podružnici Ljubljana Center, Trg republike 2, Ljubljana: 0201-0008-9675-302; IBAN Mediacarso, d.o.o.: SI560201000098675302 Devizni račun pri Novi ljubljanski banki: 010-27620-89675302 SWIFT code: LJBA SI 2X

Nenaročenih rokopisov in fotografij ter slikovnega gradiva uredništvo ne vrača. Ponatis ali kakršno koli povzemanje, kopiranje in preslikavanje objavljenih prispevkov iz revije Kras je dovoljeno le z urednikovim pisnim soglasjem in z navedbo uporabljenega vira. Mednarodna standardna serijska številka: ISSN 1318-3257.

Naklada 4.500 izvodov.

Akad. prof. dr. Andrej Kranjc SKRBNA SETEV - DOBRA ŽETEV?	6
Dr. Nataša Ravbar KRAS IN KRASOSLOVJE POSTAJATA VSE POMEMBNEJŠA	10
Tomaž Zorman ALI SE ZAVEDAMO, V KAKO KVALITETNEM PROSTORU ŽIVIMO?	14
Stanko Henigman v pogovoru s Stanetom Sušnikom STANKO HENIGMAN IZ TOMAJA	18
Eda Belingar ZANČEVA DOMAČIJA V KOBJEGLAVI	24
Doc. dr. Peter Turk PO GRADIŠČIH VZDOLŽ SEVERNEGA KRAŠKEGA ROBA	28
Davorin Vuga MONOGRAFIJA O NOVIH EPOHALNIH ODKRITJIH NA LJUBLJANSKEM BARJU	32
Dr. Milan Jazbec MARTIN KR PAN - OD LITERARNEGA DO DIPLOMATSKEGA JUNAKA	36
Dušan Kalc TEMELJNEGA POMENA JE UTRJEVANJE VEZI S ČLANSTVOM	37
Andreja Šenk-Brce DOGODKI IN PROGRAM V JUBILEJNEM LETU	40
Ksenija Dvorščak ZAKAJ LAHKO GOVORIMO O NOvem AKVARIJU ZA ČLOVEŠKE RIBICE V PRESEŽKIH?	44
Matjaž Berčon NOVE NALOŽBE SO GIBALO RAZVOJA	46
Dr. Manca Košir ČUDEŽNA MAGIJA SISTEMATIČNEGA GOREČNEŽA	48
Olga Knez NAŠA ROJAKINJA VERONIKA ANTONIČ V BUENOS AIRESU	52

št. 99 - 100

Dr. Damir Globočnik
VODNJAK ZA OBLJUBE

54

Mag. Alenka Kham Pičman
MULTIMEDIJSKA PREDSTAVITEV JE GLOBOKO RAZMIŠLJANJE O ŽIVLJENJU

55

Nives Marvin
RESONANCE MED TREMI STENAMI

56

Robert Kastelic, Milan Race, Elektro Primorske
JANUARSKI ŽLED V BRKINIH - SREČA V NESREČI

58

Alenka Pečar
ŠPORTNI REKREACIJSKI CENTER HRPELJE

61

Uredništvo
PRISPEVEK K USTVARJALNIM POGOVOROM, USKLAJEVANJU IN SODELOVANJU

62

Akad. Marko Mušič
(PRVA) IZJAVA O VAROVANJU, OHRANJANJU IN TRAJNOSTNEM RAZVOJU KRASA

62

Akad. Marko Mušič, Akad. prof. dr. Jože Trontelj
(DRUGA) IZJAVA O VAROVANJU, OHRANJANJU IN TRAJNOSTNEM RAZVOJU KRASA

63

Matija Potokar
»OBČINA DIVAČA JE VEDNO PRIPRAVLJENA NA POGOVORE IN USKLAJEVANJA«

64

Dr. Fulvia Premolin
POPOLNOMA NEGATIVNO MNENJE O OKOLJEVARSTVENI SKLADNOSTI
NAČRTOVANEGA PROJEKTA

70

Prof. Alojz Tul
KAKŠNO JE OZADJE NAMESTITVE UPLINJEVALNIKA NA TRŽAŠKEM?

71

Vili Kovačič
NA KRASU JE NAJVEČ SONČNIH DNI!

72

Goran Živec
V OBČINI KOMEN BODO KMALU PRIKLOPLJENI PRVI UPORABNIKI

76

Ob bližajoči se prvi desetletnici študija krasoslovja v Sloveniji

SKRBNA SETEV - DOBRA ŽETEV?

Andrej Kranjc

Kmalu bo minilo deset let, kar smo v Sloveniji vpeljali študij krasoslovja, in morda je čas, da se ozremo malo nazaj in pogledamo, kako je z uresničevanjem ciljev in načrtov, ki smo si jih zadali na začetku. Sicer zamisel o

krasu, kot predmetu v okviru visokošolskega študija, ni bila nova, ampak je bila ena izmed pomembnih stopenj, lahko bi rekli kar prelomnica, tako v poučevanju kot tudi preučevanju krasa.

Sredi 60-tih let 20. stoletja pri nas vpeljan samostojni univerzitetni predmet o krasu - Geografija krasa

Ko je Slovenska akademija znanosti in umetnosti leta 1947 ustanovila v Postojni Inštitut za raziskovanje krasa, je postal predstojnik inštituta dr. Alfred Šerko, zdravnik in geograf, obenem pa je bil imenovan tudi za direktorja Postojnske jame. Na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete ljubljanske univerze pa je bila predvidena katedra za kras, prav tako namenjena dr. Šerku. Ker je dr. Šerko naslednje leto nesrečno umrl, je zamisel o predavanjih iz geografije krasa zaspala. In to kar za dve desetletji. Do sredine 60-tih let prejšnjega stoletja, ko je prevzel predavanja iz geomorfologije prof. Ivan Gams. Že v okviru tega predmeta je bil velik poudarek na krasu, kmalu pa je bil vpeljan tudi samostojni predmet o krasu, to je geografija krasa, ki ga je predaval prof. Gams. Seveda pa to ni bilo tisto, kar so si želeli predvsem raziskovalci krasa; to ni bilo krasoslovje, to ni bil »integrirani sistem ved o krasu«, kot je krasoslovje definirala pokojni V. Panoš.

»Krasoslovci«, to so tisti raziskovalci krasa, ki so čutili močnejšo pripadnost »krasoslovju«, kot pa svojim matičnim vedam, so si naslednja desetletja predvsem prizadevali, da bi krasoslovje postalo samostojna veda. Kdo vse, kam in s kakšno vsebino je pošiljal predloge, zamisli in prošnje za samostojno vedo krasoslovje, najbrž ni več mogoče ugotoviti. Še najbližje uresničitvi je bila ta zamisel, ko so bila uvedena raziskovalna polja. Tudi krasoslovju je bil namenjen iniciativni sestanek, ki se ga je udeležilo presenetljivo veliko raziskovalcev - okoli 70. Ko pa se je bilo treba odločiti za pripadnost polju, se je velika večina odločila za polja svojih matičnih ved in ne za novo raziskovalno polje krasoslovje, ki potem pač ni bilo ustanovljeno.

Po osamosvojitvi Slovenije je nastal program podiplomskega študija krasoslovja

Potem je spet vse skupaj zaspalo. Vendar zamisel ni ugasnila, pač pa le tlela pod pepelom pozabljenja. Do sprememb v samostojni Sloveniji, ko se je tudi na univerze in druge visoke šole pričelo gledati drugače. Ko so v Kopru pričeli ustanavljati Fakulteto za humanistične študije in jo želeli drugačno od ljubljanske Filozofske fakultete, so ponudili možnost vključitve krasoslovja kot podiplomskega študija. Tudi sam sem pobrskal po predlogih in zamislih, jih malo posodobil. Pripravili smo program študija po načelih nove fakultete in - ob veliki pomoči »gonilne sile« dr. Lucije Čok - tudi uspeli tako s fakulteto kot s podiplomskim študijem krasoslovja.

Leto 2001 bo morda ena izmed najpomembnejših letnic našega krasoslovja. To bo pokazala zgodovina. A vsekakor je dobro, da si jo zapomnimo. Tako se je začelo. Vpisalo se je kar lepo število študentov - podiplomcev, okoli deset, in študij krasoslovja je stekel. Predavanja v prostorih Inštituta za raziskovanje krasa v Postojni, od koder je bila tudi večina predavateljev, ter terensko delo ob sodelovanju raziskovalcev z omenjenega inštituta. To ni le začetek študija krasoslovja, ampak je tudi začetek oziroma prvi podiplomski študijski program v Postojni. A ne povsem brez zapletov. Rešili so se tako, da se je podiplomski program krasoslovje s koprške Fakultete za humanistične študije preselil na novogoriško Politehniko. To je bilo z organizacijskega in nekaterih drugih vidikov zelo pomembno, po drugi strani pa se sam študij, njegova zasnova in izvajalci niso spremenili: sedež programa je ostal v Postojni, v istih prostorih, in tudi večina predavateljev je ostala inštitutskih sodelavcev. Z organizacijskega vidika pa tudi na Politeh-

Priprava doktorske disertacije se začne z ogledom terena. Naš študent iz Brazilije z mentorico na dolenjskem krasu ... in pri izvirih Ljubljane na Vrhniki. - Fotografiji: A. Kranjc.

niki krasoslovje ni ostalo dolgo. Tokrat se ni preselil program, pač pa se je spremenila Politehnika - pred nekaj leti je postala univerza. Tako je danes »Doktorski študijski program Krasoslovje« eden izmed programov Fakultete za podiplomski študij, ta je pa ena izmed fakultet Univerze v Novi Gorici.

Sam program pa se je v teh letih vseeno precej spremenil... Prvotno je bil zamišljen tako, da je imel v prvem letniku skupne, obvezne predmete, v višjih letnikih pa je imel na izbiro sklope oziroma module s poudarkom na geomorfologiji krasa, na hidrogeologiji, na speleologiji in na družbenih vidikih krasoslovja. Medtem se je Slovenija priključila tako imenovani bolonjski reformi in tudi program krasoslovja smo morali ustrezno »reformirati«: ukinili smo študij do stopnje magisterija, obveznih predmetov je zelo malo, pač pa je velika možnost izbirnih predmetov. Poudarek je na študentovi individualni izbiri, na njegovem samostojnem raziskovalnem delu in na mobilnosti študentov.

In kaj je bistvo doktorskega študijskega programa Krasoslovje?

Po prvem navdušenju in za tak program skoraj preštevilnem vpisu je prišla streznitev. Nekaj študentov je ugotovilo, da je to resen študij, prevelika obremenitev, da bi ob svoji službi lahko še uspešno študirali, nekaj se jih je premislilo, eden je ostal raje na koprski fakulteti... Število študentov, ki so se vpisovali v prvi letnik, se je z leti zmanjšalo in ustalilo, čeprav so nihanja, npr. med štiri in osem, relativno gledano zelo velika. Zgodilo se je celo, da sta bila v prvi letnik vpisana le dva študenta, ki se nista vpisala v drugi letnik in tako je nastala vrzel - ene generacije študentov nimamo. Ker gre za nov študijski program, je kar nekaj študentov krasoslovja takih, ki so se vpisali šele dolgo po tem, odkar so zaključili svoj študij. Tudi to je dokaz, da smo se pravilno odločili, ko smo vpeljali študij krasoslovja. Med študenti je torej kar nekaj takih, ki se ukvarjajo ali bi se želeli ukvarjati s krasoslovjem, vendar formalno niso bili krasoslovci, pa se jim je z našim programom ponudila priložnost, da to tudi postanejo. Sestava študentov je v vsakem pogledu zelo pisana, bodisi po starosti, narodnosti ali predhodni izobrazbi. Počasi se kaže smer, da so slovenski študenti mlajši, v veliki meri s statusom mladega raziskovalca,

*Terensko delo je lahko na površju, kot je to sledenje (barvanje)
ponikalnice, ... - Fotografija B. Peric.
... ali pa meritve ... - Fotografija: F. Gabrovšek.
... in opazovanja v podzemlju - Fotografija F. Gabrovšek).*

medtem ko so tuji študenti starostno bolj neenotni in najrazličnejših poklicev ter usmeritev. Študentje oziroma novi doktorji krasoslovja so, razen iz Slovenije, iz Bosne in Hercegovine, Brazilije, Hrvaške, Italije, Kanade, Makedonije in Srbije. Zanimanje je še večje: naj navedem le Iran, Kitajsko in Sri Lanko ter celo Švico! Pri morebitnih kandidatih iz držav v razvoju pa se zanimanje pogosto neha, ko zvedo za višino šolnine.

Prvih nekaj let smo se ukvarjali le s študenti in študijem, s svetovanjem pri izbiri snovi za disertacije, z izbiranjem oziroma »nabiranjem« mentorjev in članov komisij za oceno vsebine in zagovor doktorata, s konzultacijami, s skupnimi ogledi terena, itn. In končno je napočil dan, ki smo ga vsi tako težko čakali: prvi doktorat, ki ga je uspešno zagovarjala mlada raziskovalka Inštituta za raziskovanje krasa, sicer prva generacija študentov krasoslovja, pomladi 2007. Doktorat je bil ne le uspešen, ampak je tudi vzbudil pozornost v strokovni javnosti in bo morda celo neposredno uporabljen, saj vsebuje tudi predlog metodologije, »slovensko metodo« za ugotavljanje ranljivosti kraških vodonosnikov. In res! Leta 2009 so se doktorati kar »vsuli«, saj je uspešno zagovarjalo disertacije kar pet študentov - dva iz Slovenije in po eden iz Bosne in Hercegovine, Hrvaške in Srbije. Vse disertacije so seveda močno in v celoti vezane na kras, v podrobnostih pa so zelo različne. Kot zanimivost in za lažjo predstavo na kratko omenjam tudi njihovo vsebino. Obravnavajo kraško hidrologijo (prenikanje vode skozi zgornje plasti kamnine), osnovni proces zakrsevanja, to je korozijo v jamah, kraško geomorfologijo (uvalo in njeno definicijo), regionalno krasoslovje (podrobna študija o Popovem polju) in vplive jamskega turizma na nerazvita področja Bosne in Hercegovine.

Vzporedno s potekom študija in z zorenjem študentov so zoreli tudi predavatelji. Skupaj s prvo generacijo študentov smo dobili prve asistente in prve docente krasoslovja, po petih letih prve izredne profesorje in pred kratkim tudi prvega rednega profesorja krasoslovja. Širi se tudi krog predavateljev, predvsem z vključevanjem tujih strokovnjakov. Tako ni mogoče očitati, da je program Krasoslovje zgolj inštitutska zadeva. Tako sta predavatelja iz Francije in s Poljske dobra poznavalca alpskega in polarnega oziroma ledeniškega krasa, kolegici s Hrvaške se ukvarjata z geokemijo in ekologijo, češki kolega je strokovnjak za datacije sedimentov, italijanski kolega pa preučuje odnos med človekom in krasom.

Vse pa nikakor ni idealno, kar po svoje ni slabo, saj vzpodbuja k izboljšavam in novostim, k načrtovanju sprememb.

Podelitev diplom - fotografija je iz dvorca Zemono pri Vipavi - pa je vedno slovesna in dobro obiskana . Fotografski arhiv UNG.

Zaslužen okrepčilo po uspešnem zagovoru doktorata je lahko zelo zabavno - Fotografija A. Kranjc.

In kakšni so naši načrti?

Omenim naj dvojce

Prvo so prizadevanja, da postane program Krasoslovje stolica oziroma katedra za krasoslovje UNESCO. To sicer ne bi kaj prida pripomoglo k finančnemu položaju, pač pa bi prispevalo k njegovemu ugledu in prepoznavnosti v svetu, posledično pa bi tudi pripomoglo k večjemu dotoku študentov iz držav, kjer imajo veliko krasa pa malo ali nič krasoslovcev, in povečalo bi možnosti za njihovo štipendiranje... To pravzaprav niso več le načrti, saj za njihovo uresničitev že zavzeto delamo in upamo, da bomo s pomočjo Slovenske nacionalne komisije za UNESCO v letu ali dveh tudi uspeli.

Drugo je »uradno« priznanje krasoslovja za samostojno vedo, tako v slovenskih okvirih kot v okvirih Evropske unije. Ta čas tudi med našimi krasoslovci ni enotnega mnenja, ali bi bilo bolje ali ne, če bi bilo krasoslovje samostojna veda. Pri nas so se začele prve znanstvene raziskave krasa, naš Kras je dal ime, mednarodni znanstveni termin pojavu kras, v Ljubljani je bila ustanovljena Mednarodna speleološka zveza, v Sloveniji smo začeli s študijem krasoslovja in s podeljevanjem doktorskih stopenj iz krasoslovja in habilitirati univerzitetne učitelje krasoslovja. Morda bi bilo prav, da tudi mi sprožimo postopek za uvedbo nove vede - krasoslovje - v nomenklaturo!

Doktorski študij krasoslovja v Postojni

KRAS IN KRASOSLOVJE POSTAJATA VSE POMEMBNEJŠA

Nataša Ravbar*

Od nekdaj so tipični kraški pojavi, kot so kraška polja, presihajoča jezera, povezanost izvirov s ponori, jame in jamske oblike ter druge posebnosti pritegovali zanimanje. Vendar se je veda o krasu kot samostojna znanstvena disciplina pričela razvijati šele v začetku 19. stoletja.

Do takrat so bile kraške pokrajine manj razvite, predvsem zaradi nenehnega pomanjkanja vode, v moderni dobi pa postaja kras predvsem zaradi tehnološkega napredka ekonomsko vse bolj zanimiv.

Obsežna kraška območja hranijo ogromne zaloge kakovostne podzemne vode. V svetu naj bi te že prispevale približno četrtnino vsem potrebam po pitni vodi, v Evropi pa celo med 30 in 40 odstotki. V nekaterih alpskih državah, kot sta Slovenija in Avstrija, kraški vodni viri pokrivajo celo več kot polovico potreb po pitni vodi, mnoge pokrajine pa so v celoti odvisne od kraške podtalnice. Kraške vode so pomemben vir tudi za kmetijstvo in kot vir energije. Kraška območja hranijo tudi druge strateške surovine (npr. kamen, minerali, ipd.). Zaradi posebnosti in pestrosti kraških površinskih in podzemnih oblik je kraška pokrajina privlačna za različne turistične dejavnosti. Zato je kras v Sloveniji in tudi v večini evropskih držav postal predvsem gospodarsko pomemben. Kraška območja pa hranijo tudi edinstvene ekosisteme z bogato biodiverzitetjo, katerih delovanje in življenjski cikli so v veliki meri še nepoznani.

Zaradi specifične zgradbe in obnašanja kraške pokrajine ter kraških procesov so kraški viri in ekosistemi izredno občutljivi na onesnaženje in druge človekove posege. Gradnja na krasu pa postavlja svojstvene inženirske in okoljske izzive. Za razumno načrtovanje aktivnosti na takšnih območjih in za smiselno izkoriščanje naravnih virov so zato potrebni strokovnjaki s kompleksnim znanjem o krasu in kraških posebnostih, ki ga združuje interdisciplinarno zasnovana veda krasoslovje.

Krasoslovje je mlada veda, ki se hitro razvija in zavzema zelo široko področje delovanja in proučevanja, pri čemer pa pogosto vključuje metode številnih drugih ved. Združuje znanje iz geologije in geografije krasa, hidrografije, speleologije in speleobiologije ter drugih znanstvenih panog in je hkrati del kraške geomorfologije. Ker postaja vse bolj kompleksna veda, postopoma prehaja v samostojno disciplino.

Vendar pa krasoslovje kot izrazito interdisciplinarna veda doslej še nikjer ni uspela priti v uradne sistemizacije in klasifikacije ved. Na številnih univerzah, oddelkih in katedrah poučujejo predmete o krasu, od geologije in geografije krasa ali vsebinsko vezane na kras, kot na primer gradnja na krasu,

podzemeljska favna, ipd. V večini držav, kjer je kras, so številni doktorji znanosti napravili doktorat iz kraške tematike, vendar niso postali doktorji krasoslovja, temveč so doktorji svoje matične panoge.

Takšno izobrazbo je mogoče pridobiti le v okviru študijskega programa Krasoslovje pod okriljem Univerze v Novi Gorici, ki ga izvaja Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU v Postojni in je edinstven te vrste na svetu. Študij omogoča spoznavanje krasa z najrazličnejših vidikov. Ponuja usposabljanje proučevanja kraških pojavov za najrazličnejše potrebe narave in sodobne družbe. Ker so poglobljene in temeljne raziskave različnih strok na kraškem območju pogoj za varovanje tako občutljive pokrajine in za smiselno načrtovanje življenja v njej, bodisi pri načrtovanju oskrbe s pitno vodo, bodisi pri načrtovanju in izvajanju različnih drugih posegov v

*Zajetje izvira Rižane je pomemben vodni vir za prebivalce in obiskovalce Slovenske obale
Fotografija: Nataša Ravbar.*

Cerkniško jezero je tipično kraško presihajoče jezero, katerega delovanje so proučevali že A. Kircher, J. V. Valvasor, F. A. Steinberg, J. A. Nagel, G. Gruber in drugi - Fotografija: Nataša Ravbar.

pokrajino, je treba znati zbrati vse znanje o krasu in njegovih značilnostih ter ga podajati drugim v gospodarske in izobraževalne namene ter za potrebe varovanja okolja.

Zato krasoslovje vse bolj zahteva poglobljanje znanja o nastanku in razvoju krasa, njegovih morfoloških značilnostih na površju, o kraških vodonosnikih in o jamah, ki ga votlijo. Predvsem je potrebno vedeti čim več o vodah, ki se pretakajo skozi kras in ga oblikujejo. Zaradi širjenja gostejše poselitve na kraška območja pri nas in po svetu bi bilo treba ugotoviti, kakšno stopnjo obremenitve ta tip površja lahko prenese, kakšne so samočistilne sposobnosti tega okolja in koliko je kras že »ranjen«. Prav tako krasoslovje raziskuje regionalno razširjenost takega površja pri nas in po svetu. Osnovno razumevanje pa temelji na poznavanju zgodovine ter razvoja raziskovanja in preučevanja krasa.

Sedež Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU je v nekdanji graščini, eni najstarejših stavb v Postojni
Fotografija: Franjo Drole.

Namen študija je usposobiti študente za znanstveno preučevanje krasa na terenu in v laboratoriju ter za samostojno presojanje rezultatov in analiz. Zavzema poznavanje teoretičnih osnov kraških procesov, procesov zakrsevanja in kraških oblik. Poleg tega vključuje tudi poznavanje razporeditve in tipov krasa po svetu (regionalno krasoslovje) in poznavanje okoljevarstvene politike, reševanja problemov zaradi onesnaževanja krasa in sposobnosti za presojanje vplivov pri posegih v kras. Tako izobraženi kadri imajo po končanem študiju možnost zaposlitve na inštitucijah, ki se ukvarjajo s krasom oziroma dejavnostmi na krasu, kot so raziskovalni inštituti, naravovarstvene inštitucije, planerske organizacije, državne in občinske službe ter v različnih upravah, podjetjih in turizmu. Sodelujejo lahko na področju upravljanja s prostorom, v domačih in mednarodnih projektih ter v učnem procesu krasoslovja.

Velik del predavateljev je iz vrst članov Inštituta za raziskovanje krasa, v študij pa so vključeni tudi številni strokovnjaki iz tujine. Tudi sedež šole, prostori in potrebna oprema so v inštitutski zgradbi v Postojni, kjer potekajo predavanja. Iz potreb po aplikaciji izrazito interdisciplinarne znanstvene vede krasoslovje so raziskovalci Inštituta ustvarjalno vključeni tudi v druge izobraževalne dejavnosti. Sodelujejo v učnih geografskih programih na Filozofski fakulteti v Ljubljani ter na Fakulteti za humanistične študije v Kopru.

Korenine osrednje inštitucije, ki je pri nas in po svetu cenjena po kompleksnem znanju o krasu, segajo v začetek 20. stoletja. Takrat so se predvsem v Evropi pričele študije kraških pokrajin, ki bi jih lahko označili kot sodobne znanstvene raziskave, in ki so prerasle okvire speleologije ali jamoslovja. Slovenija slovi kot dežela klasičnega in matičnega Krasa. Zamisli o ustanovitvi strokovne speleološke in krasoslovne organizacije pri nas so se pojavile že pred I. svetovno vojno. I. A. Perko, tajnik Jamske komisije v Postojni in po I. svetovni vojni direktor Postojnske jame, ki se je šolal v Trstu in bil član enega tamkajšnjih speleoloških društev, je leta 1929 ustanovil italijanski speleološki inštitut v Postojni, na temeljih

*Med gradnjo na krasu se pogosto odprejo vhodi v jame, ki jih izkušeni sodelavci Inštituta za raziskovanje krasa pregledajo in svetujejo, kako jih premostiti
Fotografija: Franjo Drole.*

katerega je Slovenska akademija znanosti in umetnosti leta 1947 ustanovila Zavod, pozneje Inštitut za raziskovanje krasa.

Prvotna naloga Inštituta je bila ureditev in izpopolnitev katastra jam (raziskave in meritve večjih jam), pozneje pa so bile raziskave vedno bolj usmerjene v razna druga krasoslovna vprašanja in razvoj celostnega krasoslovja. Prvi raziskovalci so bili R. Savnik, E. Pretnar, S. Brodar, F. Hribar, z novimi sodelavci I. Gamsom, F. Lebnom, R. Gospodaričem, F. Habetom, P. Habičem, A. Kranjcem in F. Šuštaršičem pa se je raziskovalna dejavnost še povečala. Niso se osredotočali le na kras v domovini, ampak so se začeli povezovati tudi z drugimi strokovnjaki povsod po svetu, saj je povsem brez krasa le malo predelov svetâ. Kraška ozemlja na Zemlji predstavljajo približno 10 do 20 odstotkov kopnih površin.

Sodelavci Inštituta so bili že zelo zgodaj vpeti v mednarodne raziskovalne dejavnosti in razprave, kar dokazuje organiziranje 4. mednarodnega speleološkega kongresa leta 1965 v Ljubljani. Takrat je bila ustanovljena Mednarodna speleološka zveza. Pred nekaj leti je bil za njen stalni sedež, ki ga prej ni imela, izbran prav Inštitut za raziskovanje krasa.

Letos Inštitut obeležuje 63. obletnico delovanja. Zaradi tradicije, pomena Postojnske jame in lokacije sredi najbolj tipičnih kraških pokrajin ter zaradi mednarodne uveljavljenosti v raziskovalnih krogih se je Inštitut v tem času razvil v zibelko krasoslovja in v eno izmed vodilnih mednarodnih raziskovalnih in študijskih krasoslovnih središč.

Na Inštitutu deluje raziskovalna skupina, ki jo sestavljajo geografi, geologi, kemičarka, fizik, biologinja in mikro-

biolog. V zadnjih letih smo začeli pridobivati prve doktorje krasoslovja. Skupaj razvijamo celostno krasoslovje in pri tem sodelujemo s krasoslovci vsega svetâ. Naše raziskovalno delo pogloblja temeljno znanje v večini najbolj pomembnih krasoslovnih področij: kraška geologija, geomorfologija, speleologija, hidrologija in ekologija. Poglobljamo znanje o zgodovini življenja na krasu, zgodovini krasoslovja in speleologije, o kraškem površju, jamah in vodah ter razvoju krasa. Ugotavljamo, kateri procesi in dogodki določajo razvoj kraškega podzemlja in površja, kakšno je pretakanje vodâ v kraškem vodonosniku in kako je razvoj krasa povezan z razvojem in razširjenostjo bioloških vrst. Pri tem si pomagamo s proučevanjem različnih virov, terenskimi meritvami, laboratorijskimi analizami in računalniškimi modeliranjmi.

Vsako leto se zvrsti v Postojni nekaj mednarodnih krasoslovnih obiskov in prireditev. **Že 18 let prirejamo Mednarodno krasoslovno šolo »Klasični Kras«**, ki je največje letno srečanje krasoslovcev. Vsako leto se je udeleži več kot 100 udeležencev iz številnih evropskih in zunajevropskih držav. Inštitut za raziskovanje krasa je tudi sedež nacionalne mreže dolgoročnih ekoloških in socio-ekonomskih raziskav, ki deluje pod okriljem mednarodne mreže ILTER (International Long-Term Ecological Research). Cilj mreže je raziskovanje, spremljanje in ohranjanje stanja občutljivega kraškega ekosistema.

Svoje izkušnje in poznavanja krasa sodelavci Inštituta širimo tudi v obliki prispevkov poljudnih, strokovnih in znanstvenih člankih ter knjigah doma in po svetu. **Pod okri-**

Vzorčevanje podzemelske favne v jami v West Virginiji, ZDA - Fotografija: Tanja Pipan.

V dosedANJI praksi se je sledenje s pomočjo umetnih sledil v krasu pokazalo za učinkovito pri spoznavanju smeri, hitrosti in drugih značilnosti pretakanja podzemnih vodâ. Te in podobne lastnosti proučujemo doma in po svetu. Posnetek je iz kitajske jugozahodne province Yunnan - Fotografija: Nataša Ravbar.

ljem inštituta je že leta 1955 pričela izhajati znanstvena revija *Acta carsologica*, ki je kot ena izmed redkih slovenskih znanstvenih revij uvrščena v seznam Science Citation Index Expanded. V okviru matične Založbe ZRC smo v zbirki *Carsologica* izdali tudi vrsto znanstvenih monografij.

Poleg znanstvene dejavnosti je cilj našega delovanja tudi prenos informacij in znanja v prakso. Eno izmed naših pomembnejših dosežkov je načrtovanje življenja in opravljanje posegov v občutljivi kraški pokrajini ter njeno varovanje. Pri načrtovanju tras pri gradnji avtocest in železnice je naša vloga opozarjanje in svetovanje, saj pri razgaljanju površja naletimo na številne kraške pojave, kot so z ilovico zasute vrtače, jame in brezna. Tudi pri najnovejših načrtih gradnje drugega železniškega tira Koper-Divača bomo s svojim znanjem, poznavanjem krasa in z izkušnjami pripomogli k najustreznejšim rešitvam.

Skupaj s slovenskimi jamarji vodimo in urejamo Kataster jam, to je zbirko vseh registriranih kraških jam v Sloveniji, in tako razširjamo in poglobljamo poznavanje kraške naravne dediščine. Plod skupnega raziskovanja s češkimi krasoslovci so paleomagnetne raziskave jamskih sedimentov, na podlagi katerih je mogoče ugotavljati absolutno starost kraških jam. Na podlagi teh raziskav in raziskav mlade tektonike ter paleokrasa smo odprli nove poglede na oblikovanje kraškega reliefa.

Podzemelske vode - bodisi prenikajočo skozi kamninski strop ali ponikajoče vodne tokove - **raziskujemo s sledenjem z naravnimi in umetnimi sledili in ugotavljamo njihovo kakovost**. Sodelujemo pri iskanju virov pitne vode, njihovem upravljanju in varovanju. Raziskujemo, kateri so onesnaževalci kraških podzemnih vodâ, in sodelujemo pri sanaciji odlagališč odpadkov. Ugotavljamo posledice izliti škodljivih snovi na prepustno kraško površje. Proučujemo ekološke, biološke in okoljske parametre v različnih tipih podzemelskih habitatov, kjer so bile odkrite tudi nove vrste podzemelske favne).

Slovenija je dežela klasičnega Krasa in na Krasu se je kot znanstvena veda začelo razvijati tudi krasoslovje. Prav je, da Slovenija ostane ena izmed vodilnih dežel, kjer se zbira in razvija znanje o krasu in njegovih značilnostih ter ga podaja drugim v gospodarske in izobraževalne namene ter za potrebe varovanja okolja. Da bi strokovnjake, ki se po svetu ukvarjajo s krasom in druge raziskovalce krasa še bolj združili, ustanovljamo Mednarodno krasoslovno akademijo s sedežem v Postojni. Tako bomo nadaljevali z našo trdno vpetostjo v mednarodne tokove krasoslovja, kar pa je hkrati temelj za sloves Slovenije kot kraške in krasoslovne dežele.

* Avtorica je prva doktorica krasoslovja v okviru študijskega programa Krasoslovje pod okriljem Univerze v Novi Gorici, ki ga izvaja Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU v Postojni - op. ur.

Izzivi razvoja - ali smo jim kos?

ALI SE ZAVEDAMO, V KAKO KVALITETNEM PROSTORU ŽIVIMO?

Tomaž Zorman

Pri Slovencih, katerih večina izhaja iz naravnega ohranjenega okolja, se načela o moralnih in kulturnih vrednotah prepletajo s sonaravnim načinom življenja. Zato so potrebo po zavarovanju nekaterih območij izrazili že zelo zgodaj. Na primer s puščanjem nedotaknjenega gozda za prihodnje rodove, da se razraste v pragozd, s sprejetjem pobude za ohranitev Doline Triglavskih jezer in z izdajo Spomenice 1920 v I. letniku zvezka 1-4 Glasnika Muzejskega društva za Slovenijo kot prvim predlogom za zavarovanje kraških jam. Futurizem ali nazadnjaštvo?

Danes nam vsa Evropa priznava in zavida ohranjeno naravo in sonaraven način gospodarjenja ter ju hkrati zaradi naše majhnosti poskuša ukrasti s svojim nerazumnim pohlepom in kapitalom.

Katere so naše prednosti in posebnosti?

Danes nam vsa Evropa priznava in zavida ohranjeno naravo (po kriterijih Mednarodne zveze za varstvo narave bi bila lahko vsa Slovenija z izjemo industrijskih območij v kategoriji VI, kar pomeni, da bi bila zavarovano območje naravnih virov, kjer je ključna trajnostna raba)! Slovenija slovi po divjih zvereh in drugih posebnostih... Predvsem je poseben Divaški prag, ki je rojstni kraj krasoslovnih izrazov (npr.: dolina), rojsti kraj prvih raziskovanj jam - slike prvih raziskovalcev v Škocjanskih jamah in Kačni jami so »klasika« v vseh knjigah, ki govorijo o prvih raziskavah jam nasploh. In celo Kitajci se hodijo na Kras učiti, kako revitalizirati naravo - ogozditi kras... In danes nam vsa Evropa prizna in zavida tudi ohranjeno kulturno krajino. Kras je na preliminarnem Unescovem seznamu za svetovno dediščino kot izjemna kulturna krajina.

Ali pa se res vsi zavedamo, v kako kvalitetnem prostoru živimo? Kakšna je samo vrednost (v milijonih evrov) prelepe ohranjene narave tik ob naših domovih! Central Park - mestni park v New Yorku - je najdražje zemljišče na svetu. Tisoči rekreativcev, ki prihajajo na Kras, morajo za svojo pot

do Krasa namenjati določene vsote denarja. Kraševci pa imamo vse to okrog sebe, pred pragom... Današnji turisti si ne želijo hotelov s petimi zvezdicami, temveč si želijo naravo s petimi zvezdicami.

Kras ima izjemne arhitekturne značilnosti in kulturno krajino, kar zagotavlja možnosti za ustrezen razvoj. Zaradi posebne naravne, kulturne, zgodovinske oziroma estetske vrednosti je tovrstne elemente kot povezano celoto nujno ohraniti take, kot so. Degradacija tega prostora bi imela nedvomno za posledico izgubo njegove identitete, kar bi ogrozilo trajnostni razvoj in kakovost življenja njegovih domačinov.

Skratka: Razvoj naj bi v današnjih časih, ko je industrijska revolucija že kar dve stoletji za nami, pomenil nekaj drugega kot zgolj in le uničevanje prostora, svežega zraka, čiste vode in posebnosti krasa (dolin, jam, brezen, suhih zidov, zemlje, gozda, videza naselij, vedut na kraško krajino,...) na račun blaginje, ki jo prinaša industrijska razvitost. **Razvoj danes naj bi predvsem poudarjal razvoj miselnosti in idej, ki spretno ohranjajo vse naštetost ter se prilagajajo in spodbujajo lokalne posebnosti, ki so hkrati prednosti območja in imajo zato svojo neprecenljivo vrednost.** Spretnost spoznati, razumeti, znati ponuditi in tržiti pa je proces, v katerem morajo sodelovati vsi akterji v prostoru. Prepletanje ponudbe in

Pravi »Kraševček« - Jesenček.

Redka gorska logarica.

izkoriščanje naravnih posebnosti sta edini pórók za trajnostno sposobnost preživetja... Seveda pa morajo biti za tovrstno »preživetje« (ki ne pozna recesije) ljudje strokovno in etično usposobljeni oziroma izobraženi.

Prispodoba Indijancev in kavbojev

Ali je miselnost Indijancev (pa ne tistih v rezervatih, ampak tistih, ki so jih surovo in nečloveško iztrebili z obličja Zemlje,) res tako zgrešena in nazadnjaška? Indijanski poglavar je na vprašanja belcev odgovarjal takole: »Kako naj vam prodamo zemljo, če ni naša, temveč pripada višjim od nas - bogovom? Kako naj posekam drevo, če ga ne potrebujem? Kako naj se odrečem življenju v naravi, če je to edino, kar želim?«

Posledica nerazumevanja - »Indijanci« v rezervatu.

Zveza za manipulante - naravni parki delajo »Indijance« v rezervatu.

Logika - kdo koga sili v rezervat? V rezervat beton-skih cest, železnic, industrijskih con, blokov in stolpnice in mu odvzema svobodo ter kakovost bivanja!? Parki ali novodobni kolonialisti?

Dediščina kot globalna vrednota

Delovanje na svetovnem nivoju je izvedljivo le z dejavnostmi, ki spodbujajo tovrstno odprtost svetu in so organizirane na tak način, da prenesejo breme svetovne javnosti, ki obsega večjo kritično maso znanja in večjo izpostavljenost kritikam lastnega dela.

Skupaj postavljamo pot do strpnih in odgovornih rešitev pri problemih varovanja okolja ter iščemo bogastvo ne le v biotski pestrosti, ampak tudi v kulturni dediščini, ter postavljamo temelje za identiteto, ki se oblikuje z zavestjo o neprecenljivih vrednotah, katerih del smo tudi sami. **Le tak pristop do naravne in kulturne dediščine bo ohranil različnost in posebnost kraja**, s tem pa bo zagotovljen edini pogoj za obiskanost območja. **To pa sta posebnost in pristnost.**

Globalizacija prinaša vrsto novih izzivov, ki bodo še dodatno obogatili dejavnosti za varovanje narave, naj bodo to komunikacije, novi standardi ali nova znanja in obzorja. Menimo, da je človek v svoji povezanosti z naravo glavni nosilec razvoja krajev, ki jih hkrati tudi skrbno varuje pred vplivi, ki bi ravnovesje naravnih danosti in njegovega dela lahko porušili.

Zato je ključnega pomena spremljanje stanja narave, nenehno učenje in izobraževanje domačinov – ljudi, ki bodo s svojim védenjem postali del globalnega znanja in ponosno varovali našo naravno in kulturno dediščino **ter ju s ponosom tudi tržili**, saj je tovrstni »eko« ali »trajnostni« turizem zadnja moda v svetu in **dodana vrednost** drugim produktom. Če ne drugače, povedo lahko o kvaliteti Krasa kot prostora zgolj suhoparne statistične številke o obisku naravne in kulturne dediščine. Lipica ima letno povprečno okrog 110.000 obiskovalcev, Škocjanske jame 100.000, jama Vilenica 10.000, Vremščica 4.000, Divaška jama 400, Pršutarne, muzeji ter vinske kleti in kmečki turizmi pa zagotovo skupaj gostijo več kot 30.000 obiskovalcev letno... Vse to zagotovo niso zane-marljive številke!

Kje je razvoj?

Seveda park in zaščiteni območja niso podvrženi stagnaciji in nerazvoju. Prav v Evropski skupnosti obstaja kup finančnih mehanizmov in skladov, ki so **namenjeni izključno trajnostnemu razvoju** teh območij! Če smo bolj določni, govorimo o projektih, v finančnem smislu primerljivih s tovrstnimi projekti na gospodarskem nivoju v milijonih evrov. Evropa je že zgodaj **prepoznala grožnjo**, ki bi lahko predstavljala pritisk na »zavarovana« območja in to predvsem pritiske zagovornikov nerazvoja in stagnacije takih območij. Prav zato imamo za zavarovana območja finančne mehanizme, ki **pospešujejo njihov razvoj** v skladu z sprejetimi zakoni in v njih načrtani smeri.

Izzivi za prihodnost

Kraško naravno okolje je zelo ranljivo in njegova nosilnost ni neomejena. Razvojne dejavnosti s spremljajočimi panogami bi zato morali uvajati in z njimi upravljati skrajno previdno. Odgovorno ravnanje in sonaravno bivanje bi morali predstavljati javnosti enakovredno drugim razvojnim témam.

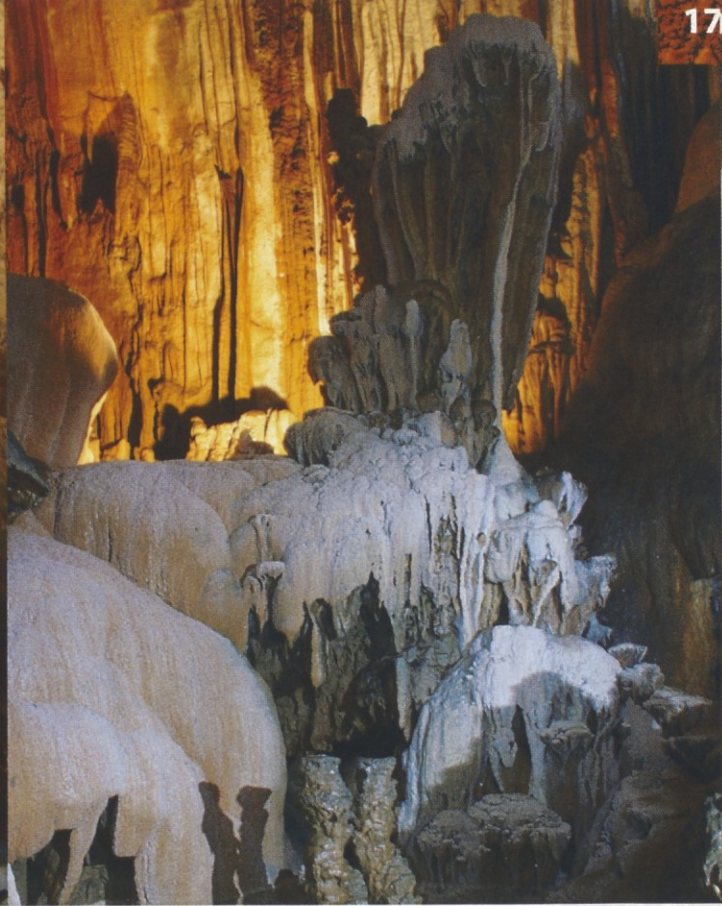
Sedanji trendi in razumevanje varstva narave so usmerjeni v čim pristnejši odnos do narave z najmanjšimi potrebnimi posegi. Na primeru kulturne dediščine so pravila podobna, saj ima identiteta ključno vlogo tako v prezentaciji kot tudi pri ohranitvi. **Turizem kot pomembna gospodarska panoga v občini Divača bi moral temeljiti na ohranjanju naravne in kulturne dediščine in na zagotavljanju varovalne, biotske, estetske ter kulturne komponente, ki hkrati vključujejo podzemlje in površje ter predstavljajo nedeljivo celoto.**

Zavest o pomenu naravnih vrednot in kulturne dediščine kot pomembnega dela zapuščine iz preteklosti je mogoče osvojiti s primernim izobraževanjem, pa tudi s smiselnim predstavitvijo njihovih posebnosti. Pri obeh igra javnost zelo odgovorno vlogo. Zlasti pri slednji se vselej opiramo na zgodovinska dejstva, na bogastvo kulture kraja in na enkratno naravo Krasa. V Parku Škocjanske jame to stalno počnemo že od njegove ustanovitve in obisk je od borih 45.000 obiskovalcev ob prevzemu jame narasel na 100.000, kar je več kot zanesljiv dokaz, da je v ohranjeni pristnosti največje bogastvo. Zagotovo je treba imeti za tovrstno ponudbo

Nikomur ne bi smelo biti vseeno, ko uničuje kraško površje, saj je to pokrov, pod katerim se skrivajo biseri! Pogumni raziskovalci so vložili ogromno naporov, tveganja in svojega denarja, da bi odkrili in zavarovali vodne vire na Krasu... Ali smo jim danes kaj podobni?

Fotografije: Tomaž Zorman

izobražen kader, ki mora biti za to specializiran in opravljati svoje delo s srcem. In kaj je pri vsem skupaj največ vredno? Da naravni in kulturni »viri« ostajajo čim bolj ohranjeni tudi za naše zanamce. Zemljo smo si namreč izposodili od svojih vnukov in je naša moralna dolžnost, da jim tako tudi zapustimo. Varstvo narave v Evropi in Sloveniji kot tudi filozofija njenega predstavljanja temelji na izhodišču: **Pokaži, kaj imaš (!), pri čemer pa je zelo pomembno tudi dejstvo, da to opravljaš tako, kot to najbolje znaš (!).**

In rezultat? Velika večina obiskovalcev Parka Škocjanske jame poudarja kot največjo vrednost parka in okolice njegovo neokrnjenost, pristnost in s tem neprecenljivo vrednost. Zato lahko s ponosom zapišem, da sem eden izmed tistih, ki delamo v parku kot »pazniki Indijancev«, pri čemer so tukaj mišljeni kot Indijanci **vsi gradniki ohranjene narave in kulturne posebnosti**, katere kvalitete nam priznava vsa svetovna javnost.

Kaj nam pomeni narava?

Pozitivno součinkovanje ohranjanja narave in uslug, ki nam jih nudi narava v zameno za to, da jo pustimo pri miru, imenujemo **ekosistemske usluge**. Gre za sklop omogočanja vrste življenjsko pomembnih dejavnikov, ki jim lahko rečemo **kakovost življenja**. Čist zrak, čista voda, zaščita zemlje in tal pred erozijo, vgrajevanje toplogrednega plina CO₂, uravnavanje klimatskih ekstremov, vir bioenergije, prostor za rekreacijo itn. Ohranjanje narave prispeva h ekološkemu ravnovesju na svetovni ravni, pa tudi h trajnostni proizvodnji naravnih virov in drugih dobrin ter uslug. **Ohranjanje vseh teh brezplačnih uslug pa je negotovo zaradi številnih pritiskov, med katerimi so odločilne tudi podnebne spremembe, ki so posledica**

industrijskega razvoja. Naravne katastrofe, ki so zadnja leta vse pogostejše, povzročajo resno izgubo premoženja in zdravja ter življenja ljudi, povzročajo pa tudi okoljsko škodo. Negativni vplivi okoljskih dejavnikov, kakršni so pomanjkanje pitne vode, onesnaženost zraka, intenzivno gospodarjenje itn. se zaradi podnebnih sprememb lahko še poslabšajo. Posledično bo prišlo do nevarnosti, ki jih javnost lažje sprejme in razume kot problematične. **Ohranjena narava zagotavlja naravno blazitev in najboljšo obrambo pred tovrstno grožnjo. Zatorej je edini prórok za kakovotno življenje razumna raba obnovljivih naravnih virov in ne njihovo uničevanje in degradacija.**

Ali ste vedeli, da na Japonskem prodajajo ustekleničeni kisik, saj ga v nekaterih mestih ni dovolj niti za normalno dihanje in življenje? Ali lahko razumemo ohranjenost narave kot oazo v puščavi, ali pa bomo morali najprej doživeti puščavo ter izgubljeno oazo šele potem ponovno in zelo drago narediti še enkrat, kar pa bo le slab ali dober ponaredek in nič več kot le to – ponaredek!?

Spoštovanje naravne in kulturne dediščine ter razumevanje strategij za razvoj, varstvo in ohranjanje, so osnova za pravi razvoj, ki zaobjema ekosistemski pristop pri načrtovanju dejavnosti ter trajnostno usmerja kakovost bivanja ljudi.

Omogočimo Krasu, da ohrani svojo enkratnost! Omogočimo si kakovost bivanja tudi v prihodnje in vsem nam v ponos, da smo doma v zeleni oazi sredi Evrope!

O prenovi in gradnji zgradb na Krasu

STANKO HENIGMAN IZ TOMAJA

Stane Sušnik

Med graditelji na Krasu, za katerimi ostaja sled, na njej pa so številne zgradbe, ki so v ponos tako lastnikom kot okolici, je tudi Stanko Henigman iz Tomaja. Za poklic se je odločil, ker ga je že v otroštvu pritegnilo očetovo delo pri železnici. Ta je kot gradbenik skrbel za kontrolo in vzdrževanje predorov, galerij, mostov in škarp na progi Sežana-Jesenice. Stanko je srednje gradbeno šolo obiskoval v Ljubljani. Po kočani srednji šoli se je

zaposlil v Cementarni v Anhovem in ob delu izredno študiral na mariborski Fakulteti za gradbeništvo. Nekaj let pozneje je našel delo, v katerem je res užival - v gradbeni operativi v družbi SGP Kraški zidar Sežana. Prvi objekt, ki ga je samostojno dokončal, je bila prva faza pršutarne Šepulje, v naslednjih trinajstih letih pa se jih nabrala še cela vrsta. Zdaj že dve desetletji vodi svoje podjetje.

»Ko se je leta 1986 začela pojavljati kriza v gradbeništvi,« začel svojo pripoved Stanko Henigman, »sem se znašel pred vprašanjem: ali naj vztrajam v negotovosti ali naj se oprem na svoje znanje in izkušnje ter se preizkusim na trgu? Odločil sem se za lastno pot. Začetek ni bil lahek; zlasti ne zato, ker trg še ni bil pripravljen na storitve s področja gradbenega inženiringa in svetovanja, pa tudi zakonodaja tega še ni predvidevala.

Moral sem najti vmesno pot in tako sem se odločil, da inženirsko znanje povežem z izvajanjem. Zaposlil sem nekaj delavcev in jih začel usmerjati v obnove starejših objektov. Strankam smo tako nudili svetovanje in izvedbo pri reševanju prisotnosti vlage v zidovih, stabiliziranju objektov, energetski učinkovitosti in uporabi tradicionalnih materialov in detajlov pri sanacijah zgradb. Ko se je v podjetju zaposlila še hči, ki je vanj vnesla sveže znanje in energijo ter prevzela nase del administracije, smo že lahko načrtovali povečanje števila zaposlenih. Danes nas je že deset.«

Prijetno me je presenetila oznaka vaše dejavnosti v podjetju - graditeljstvo - in ne gradbeništvo ali zidarstvo. Zakaj ste izbrali prav ta izraz?

»Kot sem že omenil, sem ob začetku samostojne poti že razpolagal s široko paleto znanj (načrtovanje, pridobitev soglasij in dovoljenj, gradbeni nadzor, vodenje gradnje), kar vse je potrebno v tej dejavnosti, jih je pa težko dobiti na enem mestu. To sem hotel nuditi našim strankam in to tudi poudariti v nazivu, ki naj opredeli dejavnost podjetja.«

Ste izvedli več novogradenj ali več obnov?

»Več smo obnavljali, ker to res obvladamo; tu potrebujemo več kreativnosti, še zlasti, če želiš v delo vključiti še stroko. Nove gradnje smo večinoma opravljali tam, kjer smo bili vanje vključeni že od načrtovanja dalje (umestitev objekta v prostor, sode-

lovanje pri komunalni opremljenosti, tehničnih rešitvah) in smo objekte vključno z zunanjo ureditvijo tudi dokončali.«

Na katere novogradnje in obnove ste posebej ponosni?

»Ponosen sem na šest gradenj v naselju, v katerem živimo. Tu je cela ulica, na kateri smo postavili vse - od zidov, utrjene ceste do hiš. Ena izmed zahtevnejših adaptacij je bila obnova domačij Marinčičevih v Škrbini, obnova domačije Tavčarjevih v Svetem, pa Žibernovih v Kazljah. V obojestransko zadovoljstvo smo obnovili domačijo družine Mc Cully-Žigon v Večkotih. Prenovili smo tudi stražni stolp v gradu Štanjel.

Novogradnja hiše družine Jazbec v Brestovici, za katero smo s sodelovanjem arhitekta izdelali tudi projekt, je lep primer kraške arhitekture, ki se dobro vklaplja v okolico. Zanimivo novo hišo iz kamna smo naredili na Javorju v Brkinih. Nekaj prav posebnega pa je stanovanjska hiša v Zambratiji.«

Kako gledate na sedanjo krizo v gradbeništvi?

»Ne bom rekel, da sem krizo pričakoval, res pa je, da zadnji dve leti ali zadnja tri leta nisem razumel, kaj se v gradbeništvi dogaja. V tem poslu sem 36 let in lahko rečem, da doslej ni bilo nikoli takega 'buma'. Le malo se je gradilo proizvodnih objektov, nič se ni vlagalo v tehnologijo, tudi število novih delovnih mest se je le minimalno povečalo, pač pa se je gradilo veliko novih blokov v večjih naseljih, nize vrstnih hiš, odpirali so nove komplekse za pozidavo.

Nisem si znal razložiti, za koga vse to, kdo se bo vselil v te nove gradnje? Kje so ljudje, ki bi to potrebovali? Podobno se je dogajalo tudi po vaseh. Dobro poznam kraške vasi in vem, da je skoraj v vsaki kraški vasi 20 ali 30 odstotkov stavbnega fonda praznega, pri tem pa se je pojavljal neustavljivi apetit po novih gradnjah na robovih teh vasi. Odgovor je bil samo eden...«

Glavni hišni vhod pritegne s svojo asketsko preprostostjo, skladnostjo oblik in razmerij, kot vrhunski dodatek pa se zdi izbira barve vhodnih vrat (in tudi vseh ostalih vrat in oken v tomajski hiši). Sivina kamna se ujema s sivino lesenih vrat. Tudi vhod v kamnitem zidu ni poudarjen s kakšno »kalono«, temveč uokvirja vrata kot osrednjo točko, ki jo zagledamo ob prihodu.

Rahlo padajoče zemljišče je omogočilo ureditev terasastega vrta, kar na videz povečuje velikost vrta, hkrati pa omogoča pestrejšo zasaditev. S pokrite verande se razpira lep razgled čez gmajne na južni strani Tomaja.

Velike bele površine notranjih sten lahko postanejo dolgočasne, zato jih meščani radi prekrivajo s slikami. Nova hiša v Tomaju, ki reinterpreterira izročilo, ponuja možnost, kako razbiti takšne velike bele površine in jih hkrati narediti koristne.

Vas ni nikoli zamikalo, da bi kot graditelj poiskali zemljišče, nabrali sredstva ali zbrali partnerje in na hitro sezidali nekaj hiš za prodajo na prostem trgu?

»Vabili so me v takšna partnerstva, a se nisem pustil prepričati. Morda sem malce 'ziheraša', a kot sem že povedal, me nove gradnje niso nikoli preveč zanimale. Zanje je potrebno manj znanja in izkušenj zaposlenih, zato se da pri tem bolje zaslužiti. Iskal sem delo, pri katerem smo lahko normalno poslovali, ob tem pa me je to kot človeka izpolnjevalo in so z njim nabirali izkušnje tudi zaposleni.

Obstajala je tudi možnost, ki mi je bolj ustrezala: kupiti staro kraško hišo, jo obnoviti do določene faze in potem prodati. Vendar je bilo zadnja leta nemogoče dobiti primeren objekt za ceno, ki bi s stroški kvalitetne prenove pri prodaji še omogočila zaslužek.

No, pri novih gradnjah je čas pokazal, da sem imel prav. Sedaj vrsta takih objektov stoji praznih. Graditelji jih ne morejo prodati za zeleno ceno. In žal je bilo pri tem veliko našega prostora uničenega!

Ali je v tej dejavnosti, tako v vašem podjetju kot pri konkurenci, sploh še kaj Slovencev?

»Prav zidarja – Slovence – ni v mojem podjetju. Primorcev med zidarji ni več! Zadnja številnejša generacija z našega območja, ki se je odločala za ta poklic, je bila iz let 1953–1955. Ti so se zadnji šolali za zidarje, a tudi med njimi so mnogi zamenjali delovno področje. Danes se zadnji med njimi upokojujejo.

Ko Slovenci niso več izbirali tega poklica, so jih nadomestili fantje iz zahodnega dela Bosne, sledili so jim njihovi rojaki iz ostalih delov republike. Mnogi med njimi so postali dobri zidarji, tako glede delovnih navad kot glede poštenosti. Znanje za

Stranski vhod v hišo v Tomaju upošteva pravilo, da se je v hišo vstopalo tudi skozi stranska vrata, kar je veljalo predvsem pri odhajanju in vračanju z dela na vrtu in polju. Latnik zagotavlja dobrodošlo senco nad vhod, tla pa niso trdno tlakovana, temveč posuta z drobljencem, kar vzbuja naravnejši občutek.

obdelavo kamna, ki je pri našem delu na Krasu zelo pomembno, saj si dobre gradbene skupine brez tega niti zamisliti ne morem, imajo delavci z določenega območja Kosova, saj jim je to nekako položeno v zibko. Poleg ostalih sta tudi v našem podjetju dva zelo dobra »kamnarja« s Kosova. Za ometavanje zidov so se že po letu 1975 pojavile skupine iz Makedonije. Mnogi izmed priselcev so tu ostali in se posvetili izključno temu delu.

Danes žal lahko rečem, da so slovenski zidarji izumrli in bojim se za prihodnost. Mogoče bo kriza vrnila ugled in ceno tudi temu poklicu?

Nekateri v vaši dejavnosti znajo ceniti spretnost takih rokodelcev, drugim tega ni mar. Nekateri raje rušijo in zidajo na novo, drugi pa so nagnjeni k temu, da stare stvari cenijo in jim ni žal truda, da bi jih obnovili. Vi spadate v to drugo skupino ljudi, kajne?

»Ne vem, ne morem samega sebe ocenjevati. Spominjam se svojega nonota, ki mi je navadno rekel, kadar sem mu kakšno ušpilil: 'Če ne boš spoštoval svojih prednikov in njihovega dela, ne moreš pričakovati, da bodo tvoji otroci spoštovali tvoje delo!' To me vodi skozi življenje in rad bi spadal v drugo skupino... Sami ste rekli, da ste morali iskati pravo, neokrnjeno kraško dvorišče in gank prek slovenske meje, da ste ga lahko posneli za Televizijo Slovenije – ker tega niste našli na našem Krasu. Tako stanje me moti in žalosti. Vendar je ostalo tu na Krasu še nekaj 'cukrčkov', a kaže, da jih ne bomo znali obdržati.

Zavest o vrednosti podeželskega stavbnega izročila še vedno ni dovolj močna. Pred kratkim sem si lahko ogledal notranjost spomeniško zaščitenega dvorišča in stavbe v Šmarjah pri Sežani. Gotovo jo tudi vi poznate, saj ne verjamem, da ste jo kot ljubitelj Krasa prezrli. Na poti iz Sežane proti Novi Gorici je to druga hiša na levi strani ceste. Ima še vse elemente kraškega dvorišča, neverjetno domiselne višinske povezave posameznih stavb, ki so bile podrejene njihovim funkcijam, pa enkratne detajle obdelave balkonov. Razvidna je tudi njena organska rast. En del ima še streho, pokrito s skrlami. Je tik ob cerkvi, ki je tudi dragocen kulturni spomenik.

Tista hiša je primer, ko se lastniki niso mogli pravočasno dogovoriti med seboj o njenem namenu. Imamo jo zavarovano, hkrati pa jo bodo pustili, da se bo podrla... Sedaj je naprodaj in res upam, da bo našla pravega kupca.

Pa poskusimo s predlogom! Menda Občina Sežana pripravlja projekt za nekakšen sprejemni center Krasa. Seveda naj bi stal v mestu Sežana. Ne poznam točno njegove vsebine niti planiranih površin, ki naj bi jih zasedal. Vendar – zakaj ne bi uporabili recepta iz Mladinskega hotela v Pliskovici? Mislim, da je odveč razmišljati o novogradnji, če se ponuja možnost revitalizacije take stare domačije. Če je prostora premalo, je za njo še novejši objekt, ki je tudi prazen. Lahko bi ju povezali med sabo, s prostorom ob cerkvi sta že povezana. Že kar vidim 'vrata' na Kras in življenje, ki bi ga preroben objekt vnesel v Šmarje in med Šmarce!«

Pogovor obračam k tematiki, ki mi je kot Ljubljancu, ki se veseli skorajšnje selitve na Kras v obnovljeno staro domačijo, še posebej ljuba. Kako Kraševce, kar vi gotovo ste, vidi svoje rojake?

»Imel sem že kar dosti stikov z Ljubljanci. Nekoč mi je eden dejal, da je za nas značilen nekakšen mediteranski tempo, da torej nismo tako zagnani kot Gorenjci. Morda je naš pristop res videti takšen, a rezultat je potem »gorenjski«. Naš pristop je pač bolj mehek, bi rekel, mogoče se bolj previdno lotimo stvari. Morda smo po značaju bolj nezaupljivi?

Drugo je naš odnos do Krasa. Mnogi ga imamo radi takšnega, kot je, čeprav vemo, da je reven. A znamo tudi to ceniti in na njem uživati!«

Na čem temelji predstava o revnem Krasu?

»Naj se vrnem v svojo mladost oziroma otroštvo! V naši Hruševici je živelo med 150 do 200 ljudi. Torej je bila ena izmed povprečnih kraških vasi. Večina ljudi se je preživljala s kmetij-

stvom, z živinorejo in s pridelki na poljih. Če smo hoteli nahraniti živino ali pridelati krompir, repo, ajdo, pšenico, vino idr., je bilo treba vložiti veliko več truda, kot je bilo to potrebno v Vipavski dolini, na Gorenjskem, Dolenjskem; celo v primerjavi z Brkini je bilo težje. Na teh območjih je zemlje dosti več, boljša je, več je padavin. Pri nas so njive kot zaplate, obdelovalne površine niso velike.

Torej lahko povzamem, da je bilo pri nas veliko težje preživeti, veliko težje priti do zaslužka. V nekaterih vaseh so zato moški od nekdaj delali kot zidarji. Na primer v Gabrovici, Tomačevici, Malem dolu, Pliskovici. Ti možje so imeli vsak svoj platnen nabrbtnik, v njem so imeli vse potrebno orodje, hodili so od vasi do vasi in zidarili... Tako je bilo v obdobju med obema vojnama!«

Dovolite mi majhno provokacijo! Pri Kraševcih pogrešam več volje do tega, da bi ohranili svojo stavbno dediščino. Tako rekoč vsi Ljubljanci, ki so se v zadnjih dveh desetletjih priselili na Kras in kupili stare hiše, so te obnovili skladno z izročilom. Kraševci pa medtem postavljajo nove hiše na robovih vasi in marsikatera ni ravno zgleden primer stavbarstva, ki spada v to pokrajino.

»Res je tako! Raje bom rekel: priseljenci so dokazali, da je mogoče kljub starosti funkcionalno urediti tudi notranjost kraške hiše in hkrati ohraniti njen stari videz. Gotovo so prenove vodili arhitekti. Pred leti na Krasu ni bilo navada, da bi domačini ob prenovi hiše prosili za pomoč arhitekta.

Nekateri se pritožujejo, da so prostori preozki, prenizki. Sam smatram, da ni tako. Take mere so služile veliko rodovom. Kraška hiša je običajno izredno dobro postavljena v prostor. Stoji iz osnovne celice in pomožnih objektov, ki jih vedno lahko povežemo z osnovno celico, hkrati pa je k njej mogoče vselej še kaj dograditi, na eno ali drugo stran, njeno notranjost pa odpreti. Tem njenim meram so potem prilagojene tudi okenske odprtine, ki jih je več in ne zahtevajo dodatnih povečav.

Kaže, da so res morali priti na Kras ljudje od drugod in pokazati, kako se da kraško hišo lepo obnoviti. Prav na osnovi tega spoznanja je začelo dosti Kraševcev svoje stare hiše, ki so ohranile osnovne značilnosti, obnavljati. Zlasti mladi s spremenjeno kulturo bivanja to že prav odlično počno. Vendar pa moram v bran Kraševcev in ostalim v razmislek le pripomniti: ni isto, ali imaš hišo za vikend, ali moraš v njej živeti vsak dan!«

Mnogi domačini verjamejo v zmotno prepričanje, češ da je obnova stare hiše dražja od gradnje nove. Hiše, ki zdaj rastejo na robovih naselij, so manj moteče od tistih, ki so jih postavili v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja. Marsikatera od tistih hiš je zasnovana povsem nefunkcionalno, da o skladnosti in zunanjem videzu ne govorimo.

»Če se obnove stare hiše lotiš z neustreznega izhodišča, potem to prepričanje niti ni zmotno. Če želiš ohraniti le zunanje zidove in še v teh spremeniti višine stropov, pozicije okenskih in vratnih odprtín, je res bolje, da porušiš vse, kajti obnova bo dražja od nove gradnje..

Hiše, ki se danes gradijo na robovih starih vasi ali v samih vaseh, so po večini res manj moteče od hiš, grajenih v 70. in 80. letih, ki se arhitekturno zgledujejo po (jaz jim pravim) 'furlanskih' hišah. Razmerja v volumnih, površinah strešin, s kvazi oboki pokrite terase in barve fasad nimajo korenin v kraški hiši!

Hiša v Brestovici sedi na pobočju, padajoče zemljišče je utrjeno z zidovi, ki so seveda kamniti (in ne betonski!). Njihovo trdoto mehčajo vednozeleni grmi in padajoče veje golocvetnega jasmína. Razčlenjenost zadnjega dela hiše v gank in mansardo je tako videti kot naravni podaljšek zunanje ureditve. Pogled na hišo razkriva preprost videz, ki pa je premišljeno dopolnjen in usklajen. Trinivojska streha prispeva k razgibanemu videzu celote.

Enako pomembni kot celotni videz stavbe so seveda tudi detajli. Na enem od dimnikov na hiši v Brestovici sta združeni igrivost in funkcionalnost.

So pa po načinu bivanja bližje mojim osnovnim pravilom. Če živiš na vasi, v svoji hiši, potem je velika prednost, da imaš dnevne prostore na nivoju okolice, torej vrta ali dvorišča. Dnevni prostori v prvi etaži so napaka. Kam pa pridemo, če mora gospodinja za vsako vejico peteršilja ali za vsak korenček prehoditi 16 stopnic? Potem sem raje v stanovanju v Sežani, kjer lahko pridem peš do zdravnika, lekarne ali trgovine.

Po drugi strani pa ne smemo pozabiti, kako je bilo v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja. V stari kraški hiši sta skupaj živela najmanj dva rodova, v večini so živeli trije. Stiska... Po letu 1972 so ljudje dobili priložnost, da so najemali poceni kredite za stanovanjsko gradnjo, torej podobno kot v letih od 2005 do 2008. Kdor je želel popravljati svojo staro hišo, je dobil – če me spomin ne vara – samo 20 % zneska kredita, kakršnega bi dobil, če bi začel graditi novo hišo. Tako so se ljudje večinoma odločali za nove gradnje.

Zakonodaja je za nove gradnje predpisovala gradbeno dovoljenje, tega pa so investitorji dobili le ob predložitvi projekta. Projekti, ki bi jih v Evropi izdelal arhitekt za točno določeno zemljišče in znanega naročnika, so bili za takratne čase nepredstavljivo dragi. Ljudem so se zdeli nujno zlo in so množično iskali cenejše rešitve. V tej evforiji je arhitekturna stroka prvič odpravljala. Vsi projektivni biroji od Kopra do Nove Gorice in tudi po ostalih krajih v Sloveniji so izdelali dva ali tri tipe projektov hiš, ki so jih potem z manjšimi modifikacijami nekako zrinili na katerekoli obstoječe zemljišče in po teh načrtih so se hiše gradile. Na žalost so vsi ti projekti imeli bivalne prostore v nadstropju. V pritličju so imele servisne prostore, od garaže prek kotlovnice do manjšega stanovanja. Pogosto so načrt še privredili in rešitve so bile navadno samo še slabše. To je bila velika napaka tistega časa...

Zakon je tedaj še štítil kmetijsko zemljo – za razliko od sedanje ureditve – in ni dovoljeval novih gradenj zunaj strnjjenih naselij. Nakup zemljišča je bil za te investitorje spet nepotreben strošek, zato so hiteli novo hišo postaviti blizu svoje stare domačije,

največkrat na zemljišču, kjer je bila dotlej njiva ali je bil vrt.

Zgradili so novo hišo po tipskem projektu, ki je bila po površini prevelika in funkcionalno neustrezna. Dobljen kredit za dokončanje take hiše navadno ni zadostoval. Tako se je izoblikovalo nekakšno pravilo, po katerem so prostore v nadstropju obdelali do konca, pritličja niso uspeli ometati, pa tudi dvorišča niso uspeli urediti. Ob tej novi hiši pa je propadala stara domačija, v kateri so običajno živeli stari starši. Zanje ni bilo denarja niti za najbolj osnovna popravila.

Ključna napaka je bila storjena z odločitvijo, da se kredite odobri za gradnjo novih, ne pa za obnovo starih hiš. »

Kolikor vem, so ključna težava pri obnovi starih hiš dandanes zapletena lastniška razmerja. Mnoge domačije imajo več lastnikov (dedičev), izmed katerih številni živijo na drugih celinah, so morda že pokojni ali pa se o njih ne ve niti tega, ali so še živi. Tako ni kraške vasi, v kateri ne bi bilo nekaj domačij praznih. Zato propadajo. Ob tem na obrobju rastejo nove hiše ali pa načrtujejo kar cela naselja novih gradenj.

»To je res! Na našem delu Slovenije je ta pojav še veliko bolj prisoten, saj se je dosti ljudi odselilo že med obema vojnama, veliko pa tudi takoj po koncu druge svetovne vojne. Njihovi lastniki so pomrli, ostali so dediči, raztepeni po vsem svetu. V vsaki vasi imamo kar nekaj takih objektov, za katere lahko rečemo, da zasedajo zemljišče, ki je komunalno opremljeno in za katero se ne plačujejo nobeni davki.

Z leti se ti objekti spremenijo v ruševine, nevarne za vaščane, vrh tega kazijo videz vasi. Po današnji zakonodaji je težko doseči odstranitev takega objekta v breme lastnikov, kaj šele kaj drugega. Kadar kdo na sestankih zastavi vprašanje v zvezi s tem, dobi enak odgovor, kot sem ga dobil pred leti od nekega kandidata za poslanca: Lastnina je sveta!

Prepričan sem, da se tako stanje ne sme nadaljevati, saj je posameznik v svojih dejanjih svoboden do tedaj, ko le-ta pričnejo posegati v svobodo drugega. Ignorantsko lastništvo nad razpadajočim objektom pa to prav gotovo je, zato predlagam, da rešitev za to poiščemo skupaj, predlagamo županom, naj jo obravnavajo na občinskih svetih, jo uskladijo z našim pravosodjem in uzakonijo.

Predlog iz tekoče problematike: Vzemimo primer dedovanja! Starši umrejo, ostane nekaj otrok, na zapuščinski razpravi se dediči ne morejo sporazumeti in ni jim mar, kaj bo z domačijo, le nihče ne sme postati edini lastnik. To je odlično izhodišče za njen propad, kljub temu, da je bila do smrti lastnika naseljena in je komunalno opremljena, torej je mogoče v njej živeti. Predstavlja možno bivališče za eno družino.

Država bi dedičem obljubila, da bo v določenem roku posest ocenila s pomočjo sodnega cenilca. V skladu bi imela pripravljena sredstva za takšne odkupe. Posest bi po določenem obdobju dala na dražbo, vsak izmed dedičev bi imel predkupno pravico, in če bi posest kupil, bi lahko z njo gospodaril. Če tega nihče od dedičev ne bi bil pripravljen storiti, bi si lahko med seboj razdelili denar, ki ga je država pripravljena plačati iz sklada – v višini ocenjene vrednosti posesti. Na drugi dražbi pa bi posest potem prodala za tako ceno, da bi pokrili ocenjeno vrednost in stroške, ki jih je država imela dotlej.

Glede na to, da predstavlja komunalno opremljeno in pozidano zemljišče tudi narodno bogastvo, je pravilno, da služi svojemu namenu in ob upoštevanju stališča, da ni nihče lastnik zemlje, saj nam je dana samo v upravljanje za čas našega življenja, moramo za njo racionalno skrbeti.

Mislim, da tudi 'svetost lastnine' v takih primerih ne bi trpela. «

V minulih dveh letih je bilo veliko polemik o načrtovanih gradnjah v nekaterih kraških vaseh. Opazovalcu, ki je to spremljal neprizadeto, marsikaj ni bilo jasno: viri financiranja teh gradenj, komu so bile sploh namenjene, zakaj prav tam, kjer so jih hoteli umestiti, in še veliko neznank se je odpiralo.

»Glede širitev vaških naselij, o katerih je bilo lani toliko govora, menim, da jih Kraševci večinoma ne bomo potrebovali. Žal pa pozabljamo, da živimo tik ob meji, na katere drugi strani so besede 'ritorneremo' – 'vrnili se bomo' sestavni del vsakdanjika. Kapitalizem in dobiček poznajo že zelo dolgo in so glede tega namazani z vsemi žavbami, kolikor jih je.

Za to, da bo prihranil 11,5 % pri gradnji hiše, bo kapitalist pripravljen veliko storiti. In toliko bi res prihranil, če bi na naši strani meje zgradil stanovanjsko hišo – pri tem bi plačal samo 8,5 % davka na dodano vrednost. V Italiji namreč tega ne poznajo!

Mar niso cene gradbenih zemljišč pri nas že previsoke? In kolikšna je razlika v cenah gradbenih materialov in storitev med Italijo in Slovenijo?

»Lahko rečemo, da je v določenih krajih pri nas zemljišče že dražje kot v Italiji. Bolj važno pa je, da je na oni strani meje zelo težko dobiti zazidalno zemljišče. Tam traja veliko dlje, da se pripravijo prostorski načrti. Pri njih o tem ne odločajo občine, temveč odločajo pokrajine. Načrte pripravljajo za obdobje 10 ali 15 let in jih ne morejo sprejeti, če se prebivalci tistega območja s predlogom ne strinjajo.

Pri nas pa so te zadeve precej bolj oblapne. Čim si lastnik zazidalnega zemljišča, lahko na njem postaviš tako rekoč vse, karkoli ti pade na pamet, od večnadstropne hiše do vrstnih hiš, kljub določbam prostorskih aktov. Upravne enote so bile tu zelo nedosledne.

Cene gradiv so skoraj enake, komaj za kakšen odstotek se razlikujejo. Cene storitev pa so na oni strani meje precej višje.

Ko so naši nepremičninski agenti hiteli graditi velika naselja okoli kraških vasi, so navadno rekli, da bodo hiše v teh naseljih kupovali zamejski Slovenci. A ta argument stoji na zelo trhljih nogah in ne upošteva dolgoročnih posledic... Z vsakim zamencem, ki se preseli na našo stran, izgubimo v Italiji enega Slovenca, kar je velika škoda. Na srečo teh primerov ni veliko, saj so hiše na naši strani meje kupovali pretežno pravi Italijani – dokler so jih sploh še kupovali. «

Bili ste med prvimi člani Civilne iniciative Kras, ki se je postavila po robu občinskim in zasebnim težnjam, da bi pozidali okolico vasi. Kako ste se vključili v to gibanje?

»Sem aktiven član krajevene skupnosti Tomaj in nekoč smo dobili vabilo Občine Sežana, naj se udeležimo predstavitev projekta za novo naselje ob Tomaju. Ta projekt je bil seveda eden izmed primerov tega 'buma' v gradbeništvu, o katerem sva že govorila. Občinski urbanist je torej predstavil naselje, ki naj bi imelo 85 hiš; nekatere bi bili dvojčki, nekaj je bilo predvidenih vrstnih hiš. Pozidali naj bi ga v dveh do treh letih. In to naj bi bilo za Tomaj nekaj dobrega... Že isti večer smo Tomajci izoblikovali do projekta zelo odklonilno stališče.

Potem smo zadevo še sami v miru analizirali. Uvideli smo, da je precejšen del naše vasi prazne, v vasi imamo kup neresenih težav; človek ne more peš varno priti z enega konca vasi do drugega, obiskovalci hiše Srečka Kosovela morajo do nje 300 metrov peš po magistralni cesti in ne po pločniku, ker ga ni. Kamniti zidovi po vasi se podirajo, pokopališče je polno, mrliske vežice ni... Manjka nam torej res samo še 85 hiš! To pomeni kakšnih 270 novih prebivalcev ob zdajšnjih 360. Kakšni prebivalci bodo to? Skupno mnenje je bilo, da bo med njimi bolj malo Slovencev. Da bodo torej prišli prebivalci z druge strani meje. Ker jim njihova država ne uredi niti komunalno opremo zemljišč ter jim s tem ne omogoči individualne gradnje po taki ceni, kot bo pri nas, naj to naredimo mi, v Sloveniji!

Ugotovili smo tudi, da je podoben položaj v Križu, kjer so načrtovane še dosti večje pozidave. Zvedeli smo še za veliko pozidavo, ki se pripravlja v Kobjeglavi. Ko se je to razvedelo po medijih, so se oglasili prebivalci vasi Lokev pri Sežani s še večjimi težavami, kot so v Tomaju. V enem tedna je naša civilna iniciativa dobila več novih članov iz drugih vasi, kot jih je štela prej. V Škibinih, tik pred vstopom na posestvo Kobilarne Lipica, na njenem zavarovanem območju, je bila predvidena zazidava 25 hiš. Načrtovano je bilo še satelitsko naselje Grabovo brdo, ki naj bi bilo 'turistično'.

Ko sem se pridružil tej Civilni iniciativi, sem takoj povedal: Če gre za to, da Občina Sežana potrebuje novo naselje in da bo tako naselje samo v Tomaju, pozidavi ne bom nasprotoval in si bom prizadeval, da bo vsaj 15% hiš gradilo naše podjetje. Toda res le pod pogojem, da je to edina razvojna možnost za Občino Sežana. Če pa gre za recept, po katerem se bodo obzidale vse vasi, potem bom temu nasprotoval do konca. Lahko me imenujejo tudi nacionalista, a to sem z razlogom! Česar noče država Italija narediti na svojem območju, potiska na naše območje, na naš Kras.

Prenovljena domačija Petra Tavčarja v Svetem pri Komnu

Pokazalo se je, da imamo prostorske akte še iz leta 1986, ko smo živeli v drugi državi, v drugačnem političnem, družbenem in gospodarskem sistemu, ko je življenje teklo drugače. V Tomaju se je 30 let gradilo 30 hiš. Resda so se ti načrti deloma revidirali nekje v letih 1994–1995, vendar so zazidalna območja le širili; in enako se je zgodilo še leta 2004. A osnova izvira izpred 25 let. Načrti so se dopolnjevali in širili, ker je pač vsak hotel imeti v njih zemljišče za pozidavo oziroma za prodajo... Leta 1991 smo se osamosvojili, pozneje vstopili v Evropsko unijo, ne da bi revidirali naše prostorske akte. Načrtovalci niso predvideli situacije, ki bo nastala in ob našem vstopu v Evropo unijo naša država ni sprejela zaščitnih ukrepov, s katerimi bi uredila pozidavo obmejnega območja.

Težnje po pozidavi so se nekoliko ublažile. K čemur sta gotovo prispevali dejavnost, gospodarska kriza pa tudi civilne iniciative. Če se glede obnove praznih hiš v vaških jedrih ne bo kmalu nič spremenilo, bodo želje po novih gradnjah prej ali slej spet privrele na dan. Kaj predlagate?

»Sedaj se pripravljajo novi prostorski načrti za vse slovenske občine. Še imamo priložnost, da se proučijo vsi njihovi razvojni načrti, se med seboj uskladijo in razvojnim načrtom prilagodijo tudi površine, predvidene za pozidavo. Če prisegamo na turizem, moramo območja ustrezno zavarovati in s pomočjo bank poskrbeti za to, da turizem ne bo le mrtva črka na papirju.

Na okrogli mizi Civilne iniciative sem med drugim predlagal: Če Občina Sežana vidi edino možnost razvoja v čim večjih pozidavah svojega območja, naj se loti tega neobremenjeno. Torej naj na nekem območju odkupi nezazidano zemljišče po najnižji ceni, ga prekategorizira v stavbno in prične na njem postavljati

ti povsem novo naselje, ločeno od drugih. Naj komunalno opremi zemljišča, uredi ceste, kanalizacijo, čistilno napravo in vse ostalo. Vzporedno z gradnjo naselja naj se zgradijo potrebne predšolske in šolske ustanove, igrišča, telovadnica, skupni prostori, vaški dom, cerkev in pokopališče. Vsi ti stroški naj bodo potem vključeni v ceno kvadratnega metra stanovanjske hiše, ki jo bodo kupili novi prebivalci in z izkupičkom na naj Občina dobi stroške povrnjene!

Občina bi pobrala razliko med ceno kmetijskega zemljišča in gradbenega zemljišča, kar je bolj pošteno, kot da to napravi zasebnik. Zemljišča se sedaj odkupujejo po 3 ali 4 € za kvadratni meter, prodajajo pa se po 50 € za kvadratni meter. Potem pa se od Občine še zahteva, naj zemljišča komunalno opremi...«

Videl sem nekaj hiš v Tomaju, ki ste jih pozidali s svojo ekipo. Moram priznati, da so nekatere prav zgledni primeri, kako je mogoče v tretjem tisočletju združiti stavbarsko dediščino Krasa, zahteve sodobnega bivanja, umestitev v prostor in skladen zunanji videz.

»Kot sem že omenil, je šlo v teh primerih za zgledno sodelovanje že od začetka priprave: od komunalnega urejanja, umeščanja stavb v prostor, sodelovanja pri izboru tehnologije gradnje, določitvi obdelav in sami izvedbi ter do predaje ključa v roke. Tudi izbor podizvajalcev za posamezna dela je zelo pomemben, zato sam tega ne prepuščam naključju. Na koncu je potem res vse narjeno tako, kot menim, da je prav in da lahko s ponosom povem, da sem sodeloval pri nastanku take stavbe. Pri takem načinu dela soustvarjamo stavbo skupaj z lastnikom, arhitektom in obrtniki, izmenjujemo svoje poglede na svet. In to je zanimivo!«

Vse te stavbe so zelo umirjenih barv, ki se stapljajo z okolico, barva vrat in oken samo še dopolnjujejo to harmonijo. Kako, da niste sledili modi močnih barv, ki sedaj razsaja po Sloveniji?

»Všeč mi je bila misel, ki sem jo pred kratkim slišal od kraškega arhitekta, kako gleda na sosedovo hišo, pobarvano s kričečo rumeno, rdečo, modro ali zeleno barvo: 'To resda ni moja hiša, a vendar je moja hiša!' To je moje bivalno okolje! Barva sosedove hiše, hiše, ki jih videm, ko se vozim po naši deželi, vse to so tudi moje hiše. Značilnosti naše krajine se s temi barvami spreminjajo in mislim, da bi tako kot za oblike in obdelave stavb tudi za barve fasad moral dati soglasje Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Tu vsem priporočam izlet čez mejo k našim sosedom!«

ZANČEVA DOMAČIJA V KOBJEGLAVI

Eda Belingar

*Pogled na retrofasade
Zančeve domačije
s cerkvene ograde; leto 2010.*

V samem jedru vasi Kobjeglava na Komenskem Krašu se z retrofasadami neposredno ob ogrado cerkve sv. Mihaela s petosminsko zaključenim prezbiterijem, ki v notranjosti skriva bogato baročno opremo, prislanja domačija Zančevih s hišno številko št. 57.

Na prvi pogled asketsko oblikovane fasade z notranje, dvoriščne strani razkrijejo harmonično oblikovano celoto s prostorom in namenu umerjenimi arhitekturnimi detajli, ustvarjeno v času razraščanja domačije. Ime tistega gospodarja, v veliki meri zaslužnega za razvoj domačije v takem obsegu, kot ga lahko občudujemo danes, je zapisano že kar na vhodni kaloni, ki vodi pod lopo na dvorišče zaprte domačije. *To kalono je storil delat Martin Pipan. Delal jo je Anton Štolfa u leti 1816*, preberemo na medločju izjemnega ločnega portala s segmentno sestavljenim preklado s tremi volutastimi sklepniki in s profiliranimi kapiteloma, z medločjem s profilirano preklado ter s korčnim pristreškom. Pod napisom sta še monograma Jezusa in Marije. Lok, medločje in pokončnika so okrašeni z rastlinskimi in geometričnimi ornamentami. Podaljšani pristrešek ščiti še polkrožno nišo, hišno znamenje z lepim kamnitim okvirjem. Burji preprečujejo vstop na dvorišče velika kasetirana lesena vrata, ki zapirajo kalono. Umetnik, ki je kalono izklesal in ki mu osnovni pravili že klasične grške umetnosti - lepo in dobro - nista bili tuji, ni bil iz domače vasi. Po besedah sedanjega gospodarja domačije Rudolfa Pipana naj bi prišel iz Komna.

*Glavni vhod v domačijo
je skozi kalono; leto 2010.*

Dvorišče, borjač, je kar s treh strani zaprto s poslopji, nastalimi kot rezultat postopne rasti domačije, in odraz potreb domačih skozi čas. S kamnitim zidom in hlevi za prašiče pa se je v preteklosti začela zapirati tudi edina še odprta, zahodna stran dvorišča, ki se izteče v vrt.

Roko Martina Pipana, ki se je po zapisu v Status *Animarum* župnije Kobjeglava na domačijo Zančevih, takrat Kobjeglava 78, priženil iz Gabrovice 1, je opaziti še marsikje. Družina je takrat živela v *ta stari hiši*, ki zapira jugovzhodni del dvorišča, v vrhlevnem poslopju z dvocelično zasnovo.

Cobilaglava

Kobjeglava na mapi zemljiškega katastra iz leta 1821
(http://sigov3.sigov.si/cgi-bin/htqlcgi/arhiv/enos_isk_kat.htm)

Stara hiša
z monumentalnim
gankom in poslikavo
pod napuščem
- leto 2010.

Hišo krasi na dvoriščni strani lesen balkon - *gank* - z bogato dekorativno obžaganimi letvami ograje in z nadstreškom, do katerega vodijo kamnite stopnice. Pod streho, dvokapnico, krito s korci, po izročilu prvo tovrstno v vasi, pa se dviga mansardni del.

Delno v zemljo vkopana prostora, hrm, za predelavo grozdja v vino, za spravilo krompirja in orodja in *hrm dolnji*, ki je staremu očetu današnjega lastnika na domačiji služil kot mizarska delavnica, imata vhodni odprtini obrobjeni s polkrožnima kamnitima portaloma s kapiteloma in sklepnikom, izmed katerih je eden datiran z letnico 1801 in okrašen z imenom v baročnem okvirčku *Marten Pipan in Matia Jurza*, gospodarja in domnevnega kamnoseka. V nadstropju, dostopnem po lesenem ganku, sta bila tudi dva prostora. Med prvo svetovno vojno so bili v njiju nastanjeni vojaki, ki so predelno steno podrli, lesen strop pa skurili, tako da je v nadstropju nastal en velik, visok prostor.

Umetelno izrezljane letvice
lesenega ganka - leto 2007.

O nekdanjem večjem pomenu, ki ga je imelo poslopje v preteklosti, pričajo poslikave, ki so se kot ene med zadnjimi na Krasu ohranile v nadstropju dvoriščne fasade pod nadstreškom *ta stare hiše*. Tako lahko razberemo v a secco tehniki poslikan prizor Križanja, z letnico 1818 datirano okno, Mater z umrlim sinom, vazo z rožami in Jezusov monogram. Prizor Križanja in Matere z umrlim sinom sta obrobjena s širokima okvirjem s cvetličnim ornamentom. Čas in dež sta v desetletjih delovanja poslikave precej poškodovala, tako da je precej detajlov ohranjenih le še v obrisih.

Sedanje stanovanjsko poslopje, hiša, je več sprememb doživela leta 1835. To je tudi letnica poroke Martina Pipana, rojenega leta 1816, s prvo ženo Joze Orel. Letnica je vrezana v omet v svislih *hiše*, z isto letnico pa je bilo datirano tudi kamnito ognjišče v kotu kuhinje, ki je bilo razkopano leta 1950. S kamni ognjišča so obzidali vaško v vrtu, del kamnov pa uporabili pri zidanju novega dimnika za štedilnik na mestu ognjišča in peči. Hiša ima centralno postavljen vhod, okvirjen z ravnim kamnitim okvirjem, ki vodi v vežo, tlakovano z izjemnimi kamnitimi skrlami.

Iz veže je vhod v kuhinjo, hišo, od tu v manjšo sobo, shrambo za živila. Levo je večja soba, ki je gostila večje družbe ob praznikih ali ko se je v hiši ob raznih priložnostih zbralo več ljudi. Iz veže je po notranjih stopnicah dostop v nadstropje, v katerem so štiri sobe za spat. V nadstropju se hiša odpira na *borjač* z lesenim *gankom* enostavne izvedbe s podpornimi stebrički, ki nosijo nadstrešek, podaljšek strehe.

Vhodno odprtino v hišo zapirajo polna lesena vrata - leto 2010.

Gospodar Rudolf Pipan - Zančev pred hišo - leto 2010.

Mater z umrlim sinom - leto 2010.

Detajla poslikave na stari hiši

Vaza z rožami - leto 2010.

*Gospodarsko poslopje se zaokroži
s pritličnimi hlevi za prašiče
in z gnojnikom pred njimi - leto 2010.*

*Življenje na domačiji je omogočala
pitna voda, ki so jo Zanchevi
od leta 1850 naprej zajemali
iz domače štirne - leto 2010.*

Viri

Jazbec, Andrej; 2009: Program in ocena konservatorsko-restavratorskih posegov za restavratorska dela na balkonu (ganku) in na stenski poslikavi na domačiji Kobjeglava 57.- Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Nova Gorica.

Pipan, Rudolf; Zanchevi: Kobjeglava 57

Status Animarum župnije Kobjeglava

http://sigov3.sigov.si/cgi-bin/htqlcgi/arhiv/enos_isk_kat.htm

Obod domačije s severne strani sklne gospodarsko poslopje, zraščeno iz dveh objektov. Pod lopo je skozi veliko kamnito kalono s trikotno preklado vhod v skedenj za vozove. V nadaljevanju je bila prizidana nova štala, katere kamnita preklada vhoda z dvorišča nosi letnico 1864. Celotno nadstropje je bilo namenjeno shrambi sena, ki so ga z voza z vilami premetali *na lupo*, od tod pa podajali naprej, tako da so zapolnili prostor. Štala se zalomi v pritlične hleve za prašiče in lopo z vhodom na ta *mal vrt*, na katerem je rasla zelenjava tako za družino kot domače živali. Preostali del dvorišča je zaprt z nižjim kamnitim zidom s poudarjenim vhodom na ta *večji vrt*, namenjen gojenju zelenjave, ki se izteče v vinograd.

Domačijo zaokroža manjši vrtiček med staro in novo hišo - *pri štirni*. Lasten vodnjak ali štirno so imele pred drugo svetovno vojno v vasi le redke, bogatejše domačije. Zanchevi so vodnjak izkopal ob stanovanjski hiši, v vrtičku, kjer ni bil v napoto, pa še pot vode po žlebovih s strehe do vodnjaka je bila krajša. Nadzemni del vodnjaka, oklep ali *šap*, je iz obdelane- glesanega kamna. Oklep okroglega florisa je sestavljen iz več kosov, z notranje strani raven. Zunanje stene so izklesane v hruškast profil s plitvo reliefno izklesanim ornamentom in imenom gospodarja Martina Pipana ter z letnico izdelave 1850 na najvidnejšem delu.

Eda Belingar, univ. dipl. etnologinja in prof. sociologije -
Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Nova Gorica

Vse fotografije: E. Belingar

¹ Poročil se je z Uršulo Abram, r. 1766, u. 1852. Za Martina Pipana ni rojstnih podatkov. Z Uršulo sta imela šest otrok, od katerih je domačijo za očetom vodil prvorojenec Janez, rojen 1787. leta. Poročil se je s Katarino Švara iz Komna, s katero sta povila sedem otrok, med njimi kot tretjerojenega Martina, r. 1816, ki je tudi pustil svoj pečat na domačiji.

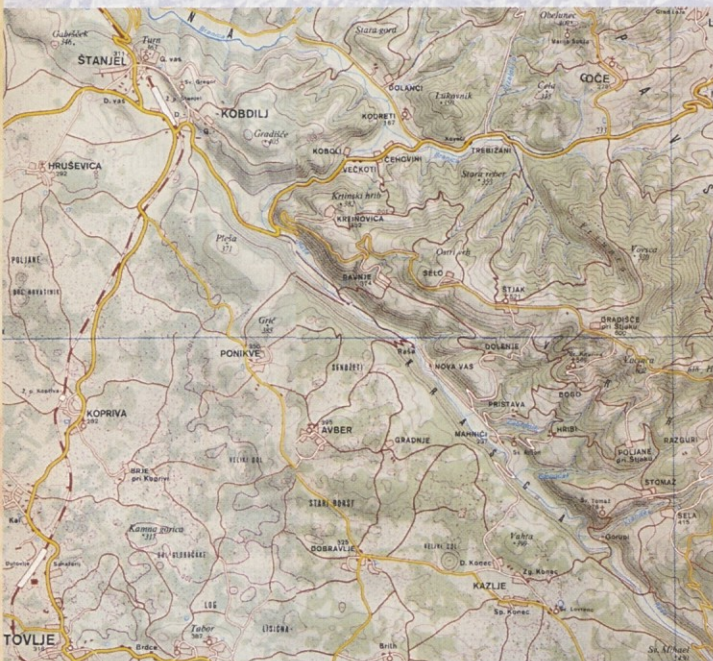
PO GRADIŠČIH VZDOLŽ SEVERNEGA KRAŠKEGA ROBA

Peter Turk

Severovzhodni kraški rob označuje globoko zarezana dolina Raše, onkraj katere se dvigujejo Vrhe in Vipavska Brda. Onstran Raše je geološka podlaga že flišna, pravi apnenčasti Kras pa tostran Raše tvori izrazit rob, ki je poudarjen tudi s hribovitim grebenom, katerega vrhovi dosežejo kakih 400 metrov nadmorske višine. Na tem grebenu se nahaja nekaj zanimivih prazgodovinskih

gradišč. Sprehodimo se torej po gradiščih vzdolž kraškega roba južno od Raše!

Naslednja skupina prazgodovinskih gradišč s severnega Krasa bo predstavljena v eni izmed prihodnjih števil revije Kras. Med njimi bosta tudi znameniti gradišči Sveto pri Komnu in Debela griža pri Volčjem Gradu.

Sv. Mihael nad Štorjami

Začnimo naš sprehod z Gradiščem nad Grižami, poimenovano tudi Sv. Mihael oziroma Šmihelsko gradišče, včasih pa Gradišče nad Štorjami. Morda bi mu glede na najbližje naselje bolj pristajalo poimenovanje Gradišče nad Majcni. Če ga opazujemo z gmajne med Majcni in Kazljami, ga danes vidimo močno poraščenega in le komaj zaznavna vodoravna prekinitev v gozdu borovcev na južnem pobočju nakazuje, da imamo pri Šmihelski vzpetini opraviti z ostanki starodavnega dela človeških rok. Povzpni mo se torej nanjo!

Če se gradišču približamo po zloženem grebenu z vzhodne strani, najprej prečimo neveščemu očesu komaj prepoznavno teraso, očitni ostanek spodnjega mesta. Toliko večji vtis kmalu zatem naredijo ruševine kamnitega obzidja,

Prazgodovinska gradišča so kot skoraj edini danes vidni ostanki iz prazgodovinskih dob spomeniki. Tako kot so spomeniki kamnita obeležja pomembnih moških in žensk, kot so spomeniki urejena pokopališča žrtev vojaških spopadov. Do njih se spoštljivo obnašamo, ob njih se spominjamo. Prav tako so tu predstavljena gradišča spomeniki, ob katerih izražamo spoštovanje in se spominjamo prazgodovinskih Kraševcev. Tega torej ne počnemo z rušenjem njihovih obzidij, niti ne z brskanjem po njihovi notranjosti. Še posebej ne s pomočjo detektorjev kovin, katerih imetniki so v minulih desetletjih po Krasi in širše naredili ogromno škodo. V razkopavanjem so namreč uničili plasti, ki bi bile sicer povedne strokovnjakom, in odnesli dragocene kovinske predmete v nedostopne privatne zbirke, morda celo v tujino. O teh najdbah mi vsi - niti strokovnjaki, niti širša javnost - nič ne vemo. Nenavadno je, da je početje takih plenilcev - če se o njem sploh govori - sprejeto z neprimerno manjšim ogorčenjem, kot pa denimo skrunjenje spomenikov druge svetovne vojne. A uničevanje prazgodovinskih gradišč je prav tako kriminalno početje, nedostojno človeka, ki mu je mar za lastno preteklost!

Pogled iz zraka na Šmihelsko gradišče nad Štorjami (pogled z zahoda). Vidni so ostanki mogočnih kamnitih okopov na vzhodni strani in ruševine cerkvice sv. Mihaela na zahodni strani. Fotografija: Darja Grosman, Arhiv AAP, Odd. za arheologijo Filozofske fakultete, Univerza v Ljubljani.

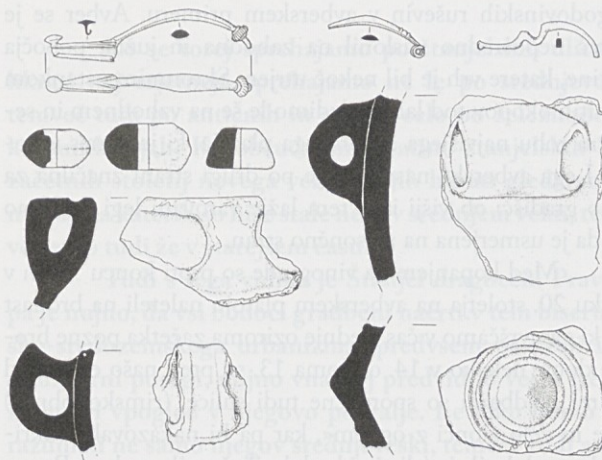
ki se na tem mestu nad okolico kot mogočna gomila dviguje več kot 5 m visoko. Ko se povzpemo nanjo, vidimo, da se porušeno zidovje podaljša proti jugu in nato zavije proti zahodu tako, da varuje južno stran gradišča. Na severno stran je obzidje manj izrazito: vzdolž celotne dolžine je vidno le kot poravnana terasa. Očitno je, da so starodavni prebivalci obrambi proti strmi raški strani posvečali manj pozornosti. Pač pa so ruševine kljub precejšnji poraščenosti še lepo vidne vzdolž celotne, kakih 200 metrov dolge južne strani, ki jo le na osrednjem delu prekine vhod v gradišče. Na zahodni strani je gradišče zamejeno s podobno okrepljenim obzidjem kot na vzhodni strani. Na tem mestu stojijo ruševine cerkvice sv. Mihaela, ki je našemu gradišču dala ime. Kljub temu, da gre pri sv. Mihaelu v osnovi za star patrocinij*, se zdi, da gre v našem primeru za cerkvico iz časa baročne oziroma protireformacijske cerkvene obnove. Verjetno je, da je bila opuščena v času jožefinskih reform s konca 18. st.

Na Šmihelskem gradišču so potekala izkopavanja večkrat. A kljub temu, da je bilo o prvih tukajšnjih raziskavah, tistih Karla Moserja iz Trsta v letu 1888, napisanih natanko in nič več kot 23 vrstic v letnem poročilu dunajske Antropološke družbe za leto 1889, se še danes o teh izkopavanjih med vsemi največ ve. Poleg tega skromnega poročila iz 19. stoletja je namreč izbrane najdbe Moserjevih izkopavanj objavil Mitja Guštin v svoji monografiji o železni dobi na Notranjskem in na Krasu (nekaj tam objavljenih najdb je predstavljenih na sliki). Najdbe dokazujejo poselitev Šmihelskega gradišča od konca zgodnje bronaste dobe oziroma v srednji bronasti dobi, to je v stoletjih okrog sredine 2. tisočletja pred našo ero (odlomki keramičnega posodja na sliki), prek halštatskodobnih spenjalnih fibul iz časa med 6. in 4. st. pred našo ero, pa vse do skromneje zastopanih rimskodobnih in srednjeveških najdb, omenjenih v Moserjevem poročilu. Očitno je, da je bilo gradišče poseljeno vsaj tri tisočletja, verjetno pa z vmesnimi obdobji opustitve.

Vahta nad Kazljami

Mogočne kamnite okope v skoraj celotnem prvotnem obsegu izkazuje gradišče Vahta nad Kazljami. Poimenovanje Vahta najverjetneje izhaja iz srednjeveškega nemškega izraza za »stražo«. Znamenitost tega gradišča je, da je njegov zgornji del z dodatnim obzidjem oddvojen od spodnjega dela, tako da tvori neke vrste akropolo, zgornje mesto. Verjetno si moramo ob taki razmeščenosti naselbinskih obzidij v zgornjem, dodatno utrjenem mestu, predstavljati temu primerno namembnost, naj bodo to bivališča elite ali pa opravljanje izbranih javnih, morda verskih obredov. O vsem tem pa lahko le ugibamo, saj strokovne raziskave na Vahti niso bile nikoli opravljene.

Ob obhodu notranjosti tega gradišča je prvi vtis povezan z močno zakraselostjo terena z veliko žive skale in s številnimi kamnitimi grobeljci, verjetno povezanimi s čiščenjem za košnjo. Za razliko od Šmihelskega gradišča pa je na obzidjih na Vahti zlahka možno prepoznati notranje lice (tako imenovano fronto) obzidja s po nekaj legami ohranjenih temeljnih kamnov. V številnih primerih je vidna tudi zunanja

Halštatskodobne certoški in kačasta spenjalna fibula, predilna vretenca ter bronastodobni odlomki ostenij in ročaje lončenega posodja s Šmihelskega gradišča. Po Guštin 1979, T. 6-10.

Ruševine cerkvice sv. Mihaela na zahodnem robu Šmihelskega gradišča.

Ruševine jugovzhodnega obzidja Šmihelskega gradišča.

fronta, ponekod s prav monumentalnimi temeljnimi kamniti bloki. Na mestih, kjer sta prepoznavni tako notranja kot zunanja fronta obzidja, je njegova širina običajno dobre 3 metre. Ta širina obzidja je primerljiva z mnogo bolj raziskanimi sočasnimi (?) železnodobnimi dolenskim gradišči.

Spodnji, skrajni južni del obzidja se danes izgublja v visokem rastju, a vtis je tudi, da je tod obzidje slabo ohranjeno, ponekod le kot nekoliko dvignjena terasa. Ni naključje, da je ta del hkrati najbližje kazeljskemu Dolnjemu koncu. Očitno so lepo zloženi in delno celo obdelani kamni predstavljali priručno zalogo gradbenega materiala za srednjeveško in novo-veško vas. Kot je to običajno tedaj, ko se ruševine starodavne naselbine nahajajo tako blizu sodobne vasi. Če s tega vidika lahko rečemo, da so Kazlje zrasle iz Vahte, pa so v Kazljah žive tudi zgodbe, povezane s podzemnimi rovi med Vahto in Kazljami, tudi s starodavnimi zakladi, ki naj bi bili skriti v njih. Od tod tudi dobrih 10 m globoka jama tik pod vrhom vzpetine, ob kateri je še prepoznati obilno izkopano nasutje. Jama in nasutje ob njej sta rezultat iskanja zakladov. Koliko so bila ta iskanja – po pripovedih so se odvijala vse do sredine 20. stoletja – tudi uspešna, podpisanemu ni znano.

Avber

Še izraziteje se je današnja vas okoristila z ostanki prazgodovinskih ruševin v avberskem primeru. Avber se je namreč neposredno naslonil na zahodna in južna pobočja vzpetine, katere vrh je bil nekoč utrjen. Skromnim ostankom kamnitih okopov tod lahko sledimo le še na vzhodnem in severnem robu najvišjega avberskega platoja, ki je danes vinograd. Lega avberske naselbine je po drugi strani značilna za večino gradišč: ob višji in s tem lažje varovani legi je važno tudi, da je usmerjena na prisončno stran.

Med kopanjem za vinograde so proti koncu 19. in v začetku 20. stoletja na avberskem platoju naleteli na bronast meč, ki ga uvrščamo v čas srednje oziroma začetka pozne bronzaste dobe, nekako v 14. oziroma 13. st. pred našo ero. Med ostalimi najdbami so sporočene tudi sulice, (rimskodobne?) opeke in celo »lonci z ogljem«, kar pa bi nakazovalo odkritje železnodobnih in/ali rimskodobnih žarnih grobov. Razen meča, ki je za naselbine iz bronzaste dobe izjemna najdba, druge niso bile natančneje dokumentirane in so danes izgubljene, tako da kakršnikoli natančnejši poskusi časovne uvrstitve niso možni.

Gradišče nad Kobdiljem

Gradišče se dviguje jugovzhodno od Kobdilja. Če je za ostala gradišča značilno, da je dostop do njih ob vse večji zaraščenosti otežen, potem to velja toliko bolj za kobdiljsko: dostop do njegovih obzidij je gosto prepreden v srobot, trnje in robidovje. Če pa se prebijemo do vrha, smo nagrajeni z zanimivim dvojnimi obzidnim sistemom in z razkošnim razgledom. Gradišče nad Kobdiljem je namreč dvojno gradišče, z ločenima krožnima obzidjema in z veznim zidom med njima.

Zahodni del gradišča je večji, lahko bi mu rekli »bivalni«, na notranji strani obzidja pa ga odlikuje terasasta izravnava, ob kateri si morda lahko predstavljamo nekakšno krožno notranjo komunikacijo. Vrh zahodnega dela stoji kamnita

Pogled iz zraka na Vahto nad Kazljami (pogled s severovzhoda). V ospredju je vidno z obzidjem dodatno utrjeno zgornje mesto. - Fotografija: Jože Hanc, Arhiv Arheološkega oddelka Narodnega muzeja Slovenije.

gomila neznane namembnosti, ki je glede na svoj razmeroma skromni premer približno 12 metrov nenavadno visoka, skoraj 5 metrov. Od tega zahodnega dela se na severni strani oddvoji povezovalni zid, ki vodi do vzhodnega dela gradišča. Ta pravzaprav ni gradišče v bivalnem pomenu, temveč prej mogočen kontrolni oziroma obrambni stolp, več kot 10 metrov višji od neposredne okolice. Glede na izredno razgledno lego je razumljivo, da je ta del Gradišča nad Kobdiljem še pred nekaj desetletji služil za gradnjo vojaških strelskih objektov, tako imenovanih strelskih gnezd.

Gradišče nad Kobdiljem torej izkorišča najlepšo razgledno točko daleč naokoli, nahaja se namreč na neke vrste pomolu, ki ga tvori okljuk hudourniške Raše na tem predelu. Ta mu omogoča obvladujoči pogled tako proti severu, proti Vipavskemu Brdom s Taborom nad Erzljem kot najmarkantnejšo točko, kot tudi na Šmihelsko gradišče, na Vahto, Avber, dalje na Štanjel in na severni kraški rob naprej proti zahodu.

Pogled iz zraka na Gradišče nad Kobdiljem (pogled s severovzhoda). Vidni so ostanki mogočnega kamnitega obzidja na vzhodnem delu Gradišča in manj izrazitega krožnega obzidja na zahodni strani. Fotografija: Darja Grosman, Arhiv AAP, Odd. za arheologijo Filozofske fakultete, Univerza v Ljubljani.

Pogled iz zraka na Štanjel (pogled z juga). Fotografija: Darja Grosman, Arhiv AAP, Odd. za arheologijo Filozofske fakultete, Univerza v Ljubljani.

Štanjel

Naj se ob koncu našega sprehoda po gradiščih vzdolž kraškega roba ustavimo še v Štanjelu!

Na prvi pogled je promenadni sprehod po glavnih štanjelskih ulicah nekaj povsem drugega od mučnega prebijanja skozi divje robidovje na kobdiljskem Gradišču. Pa vendarle: mar štanjelske uličice od daleč ne spominjajo na prehod vzdolž notranjosti kobdiljskega zahodnega obzidja? Morda taka primerjava vendarle ni iz trte zvita. Ob gradnji vodovoda v 90. letih in nedavno ob obnovi Štanjelskega gradu so se tod v obilni meri razkrile sledi železnodobnega gradišča. Kolegi iz novogoriške območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije so pridobili veliko tedanje lončenine, na območju gradu ostanke hiše in na mestu današnjega Kobalovega stolpa tudi prazgodovinsko obzidje. Krožno uvite štanjelske ulice, ki kot plastnice terasasto ovijajo štanjelski grič, nas hkrati nehote spominjajo na ozke ceste, zavito stisnjene med srednjeveške hiše v starodavnih sredozemskih mestih, kakršna so Koper, Rovinj ali Pulj v Istri. S tega vidika lahko Štanjel opazujemo kot severno, kraško izpostavo urbanih značilnosti Sredozemlja...

A vrnimo se za hip k obravnavanim gradiščem! Če smo torej ob Šmihelskem in Kobdiljskem gradišču, še danes daleč od sodobnih vasi, ugotavljali razmeroma dobro ohranjenost obrambnih obzidij, če smo v kazeljskem in avberskem primeru ugotavljali poškodovanost, celo uničenost obzidij v bližini današnjih vasi, potem imamo v štanjelskem primeru opraviti še s tretjo obliko človekovega predrugačenja starih prazgodovinskih bivališč. Ne le, da se je človek v srednjem in novem veku okoristil s priročnim gradbenim materialom bližnje opuščene utrjene naselbine. Okoristil se je tudi z že obstoječimi komunikacijami v njej. Dalje je na mestu ruševine starega postavil novo obzidje. Verjetno je tudi svoja bivališča pogosto postavil na mestih, kjer so hiše stale že v davni preteklosti. Ob železnodobnih ostalinah so se v Štanjelu ohranile tudi rimskodobne in poznoantične, najizraziteje na Gledanci na vrhu štanjelske vzpetine. Tudi ob tem se Štanjel izkazuje kot najbolje ohranjena kraška izpostava prastarega sredozem-

skega urbanizma. Raziskovalci so za zamotano zavritost uličic in gas v omenjenih istrskih mestih že davno ugotovili, da so nasledki gradbene dejavnosti ne le rimskodobnih prebivalcev, temveč pogosto že njihovih železnodobnih prednikov. Verjetno ni nič drugače s Štanjelom.

Ko se torej sprehajamo po štanjelskih ulicah, se hkrati najverjetneje sprehajamo ne le po srednjeveških, temveč tudi po antičnih in morda celo po železnodobnih komunikacijah. Ko občudujemo patino štanjelskih hiš iz začetnih stoletij novega veka, v njih hkrati gledamo tista mesta, na katerih so hiše stale ne le v srednjem veku, temveč verjetno tudi že v starejšem času.

Tudi s tega vidika je Štanjel dragocen. Prav zato pa je nujno, da vsi bodoči gradbeni načrti v tem biseru kraško-sredozemskega urbanizma, predvsem pa večji infrastrukturni posegi, nujno vnaprej predvidijo večja sredstva za boljši vpogled v njegovo podtalje. Le tako bomo bolje razumeli ne samo njegov srednjeveški, temveč tudi antični in celo predantični nastanek in razvoj.

* patronicij = označba svetnika oziroma zavetnika, kateremu je cerkev posvečena.

Nadaljnje branje za radovednejše

Arheološka najdišča Slovenije, 1975.- 134-141 (z navedbami vseh starejših objav), Ljubljana
 Guštin, M.: 1979: Notranjska. K začetkom železne dobe na severnem Jadranu.- Katalogi in Monografije 17, 33-34, T. 6-11, Ljubljana
 Marchesetti, C.: 1903: I castellieri preistorici di Trieste e della Regione Giulia.- 48-50, Trieste
 Osmuk, N.: 1993 (1995): Štanjel.- Varstvo spomenikov 35, 319.
 Osmuk N.: 1999 (2001): Štanjel. Varstvo spomenikov 38.- poročila, 218.
 Slapšak, B.: 1974: gesla Avber, Kazlje, Kobdilj, Štorje.- Varstvo spomenikov 17-19/1, 186-187, 192.
 Vuga, D.: 1982: Poročilo o izkopavanju na Gledanci nad Štanjelom leta 1972.- Goriški letnik 9, 3-12.
 Vuga, D.: 2000, Štanjel v rimski dobi.- Kras 38-39, 50-53.

**Slovensko-angleška knjiga
arheologa dr. Antona Veluščka in sodelavcev
»Koliščarska naselbina Stare Gmajne in njen čas**

MONOGRAFIJA O NOVIH EPOHALNIH ODKRITJIH NA LJUBLJANSKEM BARJU

Davorin Vuga

V zbirki *Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 16*, Inštituta za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, so letos pozimi predstavili dvojezično, slovensko-angleško izdajo knjige Antona Veluščka in sodelavcev »Koliščarska naselbina Stare Gmajne in njen čas. Ljubljansko barje v 2. polovici 4. stoletja pred. Kr. (Založba ZRC: Ljubljana, 2009): 330 strani, s črnobelimi risbami, zemljevidi in slikovnim gradivom.

»Ljubljansko barje ima dve kraški značilnosti: izvire Ljubljanice, Bistre in Ljubije, ki predstavljajo 1814,7 kvadratnega kilometra hidrografskega zaledja, in neposredno kraško obrobje dinarskega zaledja. Po Barju so že v davni nastajale pomembne prometne poti. V antičnem rimskem in pozneje še v srednjem veku je bil Nauportus, kjer je sedaj Vrhnika, stičišče plovne poti po Ljubljanici s kopensko potjo, ki je vodila do morja in tudi drugam. Rimljani so celo spremenili del toka Ljubljanice, da so lahko iz Podpeči po reki prevažali gradbeni kamen za Emono. Tudi železnica Dunaj-Trst je sredi 19. stoletja prečkala Barje in Ljubljano ter povezala morske linije s kopenskimi, ki so se pozneje v Ljubljani razpletne na več strani«

Dr. Avguštin Lah v sestavku »Ljubljansko barje je pogrezojoča se poplavna nižina«, Kras št. 50, februar 2002, str. 14-15.

Uredništvo

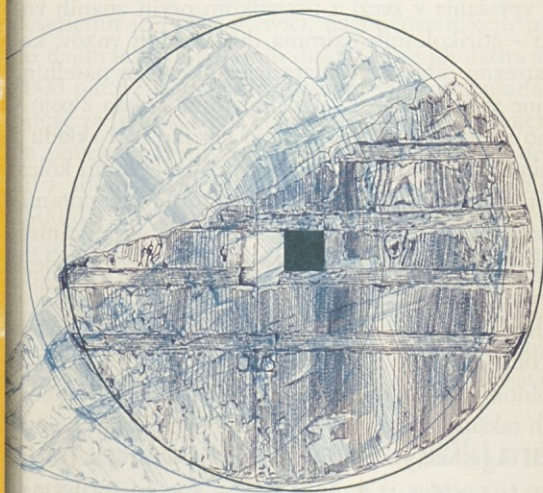
Tehtno delo, ki je pred nami, je sad večletnega raziskovalnega dela na treh lokacijah na zahodnem delu Ljubljanskega barja in z njimi povezanega interdisciplinarnega kabine-tnega dela. Od tega je dve lokaciji raziskoval Anton Velušček, in sicer Stare Gmajne pri Verdu (tik južno znamenite Hočev-ariče južno od Ljubljanice, ki jo je bil prav tako raziskoval isti avtor in o najdišču s sodelavci objavil obsežno monografijo,) in Blatno Brezovico (ob potoku Lipovec ali Lipovski jarek: tod je avtor naredil poizkus revizijskega vpogleda v izkopišče, kot ga je bil raziskal in pustil za seboj Josip Korošec leta 1953, severno od Ljubljanice, severovzhodno od Hočev-ariče), med-tem ko je koliščarsko naselbino Veliki Otavnik Ib pri Bistri med podvodnim raziskovanjem odkril Andrej Gaspari.

Kakorkoli že je bilo raziskovanje na navedenih lo-kaletah prostorsko in časovno omejeno, pa je bilo odkri-tih najdb in zbranih izsledkov toliko, da se je lahko v nekaj letih sistematičnega dela in ob pritegnitvi strokovnjakov z najrazličnejših področij dela: sedimentološke analize profila, dendrokronoloških raziskav, analize površja talilnih posod, arheometričnih raziskav kamnitih orodij, petrološke sestave in izvora kamnitih najdb, osteoloških raziskav artefaktov iz kosti, rogovij in zob, in končno izjemno pomembne raziskave preje in njenega konserviranja, vse z obravnavanih najdišč z Ljubljanskega barja, ustvaril tehten znanstveni konglomerat. Kot sodelavci pri teh raziskavah so se posebno izkazali Janez Turk, Aleksander Horvat, Katarina Čufar, Miran Erič, Tjaša Tolar, Bernd Kromer, Martin Zupančič, Dejan Veranič, Zoran Milič, Federico Bernardini, Emanuela Montagnari Kokelj, Gabriella Demarchi, Antonio Alberti, Borut Toškon, Matija Strlič, Vili Bukovšek, Jana Kolar in Igor Ravbar.

Vpogled v najnovejše izsledke o poselitvi Ljubljankega barja v drugi polovicvi 4. tisočletja pred našim štetjem

Monografija, ki jo je uredil avtor Anton Velušček, odpira vpogled v najnovejše izsledke o poselitvi Ljubljanskega barja v drugi polovici 4. tisočletja p.n.š.. Pri tem poleg analize izkopanega gradiva in primerjav s sočasnimi kolišči (Mahar-ski jarek pri Igu), predvsem keramičnega gradiva, na novo od-pira poglavje prvih pojavov metalurgije v južnem delu Ljub-ljanske kotline (odkriti sta bili dve talilni posodi, ena glinena in druga iz kremenasto glinastega muljevca, ob tem je bila

Koliščarska naselbina Stare gmajne in njen čas Stare gmajne pile-dwelling settlement and its era

Uredil / Edited by
Anton Velušček

postavljena in locirana hipoteza o domnevnem prostoru li-varske delavnice na najdišču Maharski prekop), proučevane so bile paleoekološke razmere Barja na osnovi izsledkov iz Starih Gmajn. Podrobno opisana in obdelana je prav ta koliščarska naselbina in njene izkopanine, vključno z dragocenim primerom ohranjene preje in celo jagod ogrlice iz rastlinskih delov (*sic!*) in ostanki arhitekturnih (lesenih) delov. Nadalje je glavni avtor koristno uporabil priložnost, poizkusno revizijsko dobiti vpogled v izkopišče izpred pol stoletja v Blatni Brezovici, kar se je obilno obrestovalo z novimi podatki in izsledki (ki so

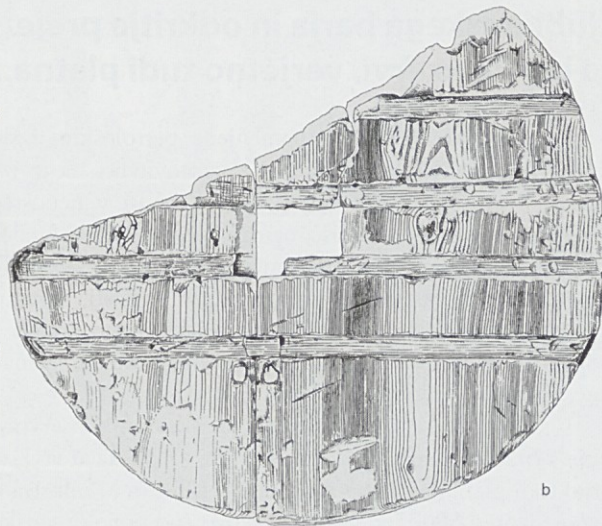
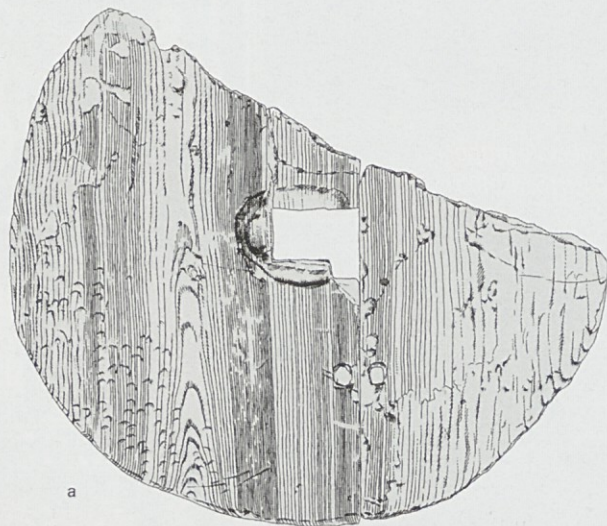
bili leta 1953 prezrti, oziroma jih takratna raven znanosti ni mogla analizirati: na dan je prišla opazna količina keramičnih in drugih drobnih najdb!).

Pomembno vlogo je odigrala tudi podvodna raziskava v rečici Bistra, na pol poti med nekdanjo kartuzijo in sotočjem z Ljubljano, kjer je *in situ* ohranjen del kolišče z dobro vidnimi koli.

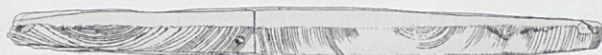
Dendrokronološke raziskave Starih Gmajn in Blatne Brezovice so omogočile preciziranje uporabljenih vrst lesa (tako je na Starih Gmajnah najpogostejša vrsta jesen, sledi mu hrast, petina vzorcev pa pripada drugim vrstam: topolou, bukvi, jelši in javorju); dendrokronološke raziskave so tako pokazale, da se lahko na Starih Gmajnah sledi gradbenim aktivnostim, ki so trajale dobrih 50 let in se končale z letom 3109 p.n.š.. Nasprotno pa je analiza kola iz Blatne Brezovice pokazala ocenjeno starost 3071+/-12 p.n.š., zato se sklepa, da je naselbina nekoliko mlajša od Starih Gmajn, kar pomeni, da je bil posek lesa raziskanih vzorcev z Blatne Brezovice opravljen po poseku najmlajših hrastov iz Starih Gmajn.

Epohalna najdba lesenega sestavljene diskastega kolesa s pritrjeno osjo

Posebno mesto v monografiji je glavni avtor Velušček (skupaj s Čufarjevo in z Zupančičem) namenil epohalni najdbi lesenega sestavljenega diskastega kolesa s pritrjeno osjo v Starih Gmajn; izjemno skrbno opiše lego najdbe v plasti in nato razčleni posamezne dele: sam disk, grebenaste letve, pesto, leseno os s konico in zagozdo, razišče poškodbe in ohranjenost, vključno z mikroskopskimi in kemijskimi spremembami na lesu, in z datiranjem: tipološka analiza keramike je pokazala, da naselbina, v kateri je bilo najdeno kolo, sodi v »horizont količarskih naselbin druge polovice 4. tisočletja p.n.š.«, in da je bilo »največ analogij najdenih na bližnji Blatni

Risba kolesa. Notranja (a) in zunanja (b) stran s preseki.
Narisal: T. Korošec

Brezovici, v Notranjih Goricah in Maharskem prekopu«, zaradi česar sklepa, da »naselbine sodijo v isti kulturni horizont« in da »slednje potrjujejo tudi dendrokronološke raziskave in radiokarbonsko datiranje«.

Ker sta bila v bližini kolesa na Starih Gmajnah odkrita tudi dva lesena čolna izdolbenca - drevaka (žal raziskana le na odseku odvodnega jarka), se glavni avtor Velušček, s sodelavcema Veraničem in Čufarjevo, posveti po dolgem času nekoliko prezrti problematiki raziskave starih plovil na Barju: nova kvalitetna in dobro ohranjena primerka, celo s konstrukcijsko posebnostjo prečne okrepite - rebra z utorom (izdelanega z ostrim kovinskim orodjem), očitno namenjena transportu po vodovju tudi na velike razdalje, sta vredna čimprejšnje raziskave in konservacije!

Novoodkrite lesene najdbe in talilni posodi

V nadaljevanju se seznanimo z novoodkritimi lesenimi najdbami s Starih Gmajn (otroški lok, ostanek lesenega toporišča v sekiri iz jelenjega rogovja, lesen ročaj) in s talilnimi posodama prav od tu, izjemno pomembna pa je raziskava izmenjave in oskrbovalne strategije na Ljubljanskem barju (glavni avtor je Federico Bernardino s sodelavci) v obravnavanem obdobju, saj tako izvemo za surovinsko bazo serpentinov* na območju Visokih Tur v Avstriji, pa tudi za ostale izdanke serpentinov v Vzhodnih Alpah, za uvožena orodja ploščatih sekir iz severozahodnoitalijanskih HP-metafolitov, kladivastih sekir iz serpentinita in kladivastih sekir iz metaultramafita (ni še ugotovljeno, od kod kamnina izvira; verjetno nekje vzhodneje): raziskava pokaže, da je bila Barska kotlina sečišče poti izmenjave med Sredozemljem (*Padano*) in Podonavjem ter Balkanskim polotokom in Vzhodnimi Alpami, gostota najdb na *caput Hadriae* in zahodneje ter južneje pa kaže, da je šlo za močne kulturno-civilizacijske tokove, morda tudi po vzhodni jadranski obali navzgor in ne le v obratni smeri.

Izvor kamnin v hribovitem zaledju Ljubljanskega barja in odkritje preje za izdelavo vrvi, verjetno tudi platna...

Končne študije so namenjene petrološkim izsledkom (Janez Turk), ki postrežejo z ugotovitvijo, da je izvor kamnin na njihovo petrološko sestavo iskati v neposredni okolici obravnavanih najdišč, oziroma v »hribovitem zaledju Ljubljanskega barja«. Zelo zanimiva je raziskava Boruta Toškona, ki ugotavlja pripadnost artefaktov iz kosti, rogovij in zob glede na živalske osebke in ki procentualno obdela zastopanost obdelanih in neobdelanih kosti goveda in jelena ter srne, drobnice in prašiča.

Pika na »i« je ekspertiza o raziskavi in konserviranju preje s Starih Gmajn, ki naj bi »služila za izdelavo vrvi, verjetno tudi platna oziroma finejših tekstilij«, in ki odkriva dejavnost izpred 5000 let: gre za »kakovostno prejo organskega izvora, verjetno spredeno iz vlaken, ki jih najdemo v plodovih in steblih rastlin iz družine trav (*Poaceae*)».

Na koncu monografije je zbrana strokovna literatura.

Odprta vprašanja v zvezi z nastankom prvih znanih vozil na svetu ...

Vendar najdba sestavljenega kolesa s pritrjeno osjo prej odpira vprašanja v zvezi z nastankom prvih znanih vozil na svetu - štirikolesnih oziroma dvokolesnih vozov, kot pa nanje ustrezno odgovarja. Datacija koliščarske naselbine Stare Gmajne v čas 3109±12 p.n.š. oziroma kolesa z osjo v čas približno 5150 let pred sedanostjo nekako ni v skladu z doslej znanimi najdbami štirikolesnih vozov s polnimi kolesi oziroma z njihovimi upodobitvami na prostoru Mezopotamije, Zakavkazja, Sirije in celo doline Inda. Vozovi s polnimi kolesnimi diski, izdelanimi s pomočjo dveh polkrožnih desk s pritrjevalnimi deščicami, so značilni prav za Sumerijo, kot dokazuje »Kraljevski prapor« iz Ura. In prav ta analogija je nenavadno blizu kolesu z Barja.

Polnokolesna bojne vozove so poznali, po dvokolesnih modelih takšnih, prevozu bojnikov namenjenih naprav sodeč, v Tell Agrabu (primer bakrenega modela, izdelanega po postopku *cire perdue*, iz templja *Šare*, z vprego štirih onagrov in z voznikom, okoli 2700 p.n.š.: narebreni platišči koles z okroglim pestom), *Harappi* (terakotni model dvokolesnega voza z volovjo dvovprego in voznikom, os opazno štrli iz okroglega pesta, kolesi sta videti izdelani iz enega kosa - prereza debla: indska civilizacija, pozno harappansko obdobje, okoli 1800 p.n.š.), in *Ugaritu* (model dvokolesnega bojnega voza, z dvema moškima na njem, na vprežnem drogu je upodobljena konjska glava: kolesi sta videti izdelani iz enega kosa, profilirana zaključka molita iz pesta daleč navzven: 14 stoletje p.n.š.). Videti je, da se je uporaba polnokolesnih vozov širila iz mezopotamsko-bližnjezhodnega prostora dovolj zgodaj v smeri severa in severozahoda, mimo Zakavkazja in Prikavkazja v južno Rusijo, kot bi lahko dokazovali pokopi pokojnikov

z lesenimi vozmi v času od okoli 3650 do 2350 p.n.š. Na Kavkazu je celo znano pravo grobišče pokopov rajnih z vozmi v Lhašnu v Armeniji: najdeni pokriti vozovi imajo polna kolesa s premerom 1 (enega) metra, na katerih je prevrtano okroglo pesto (najdbe datirajo vse do okoli 1700 p.n.š.). V zadnjih desetletjih je prišlo v Švici, na Nizozemskem in Danskem do najdb lesenih kolesnih diskov, ki se jih datira vse do okoli 3000 p.n.š., na Poljskem najdeni terakotni modeli pa naj bi bili še za pol tisočletja starejši. Kolikor se v resnici pojav voza da povezati s selitvami Indoevropejcev, ostaja dejstvo, da je bil z udomačitvijo konja v južni Rusiji med približno leti od 4500 do 3500 p.n.š. sprožen civilizacijski proces, ki je kmalu po letu 2000 p.n.š. pripeljal do iznajdbe lahkega bojnega voza s konjsko dvovprego, s platišči, ki jih s pestom povezuje šestoro ali četvero paličastih opor (takšne vozove so uvedli Hetiti, za njimi sprejeli Egipčani: z uveljavitvijo teh bojnih naprav se je omogočil nastanek prvih velikih imperijev starega veka.

... In vprašanje, ali so bili stiki med Bližnjim vzhodom in Ljubljansko kotlino mogoči že pred 5000 leti?

»Kraljevski prapor« (Royal Standard of Ur) iz Ura, najden v eni izmed največjih grobnic (PG 779) »Kraljevskega pokopališča« (Royal Cemetery): odkril ga je britanski arheolog C. L. Woolley v letu 1920 v kotu grobne komore, nad desnim ramenom moškega okostja (človeške žrtve). Gre za intarzijo školjčnih lupin in rdečega apnenca v ploskve iz lazulita (lapis lazuli), dve večji pravokotni, poševni, in dve ožji, trapezoidni, ki so bile z bitumnom prilepljene na leseno desko; ob odkritju je bila lesena podlaga logično že sprhnela, zato so bile stranice medsebojno stisnjene in je tako aktualna rekonstrukcija verjetno zgolj približek originala.

Na »vojni« strani »prapora«, visokega 21,590 cm in dolgega 49,530 cm, vidimo skupno pet štirikolesnih bojnih vozov s polnodiskastimi kolesi: večji je v prvi vrsti zgoraj levo, ostali štirje, nekoliko pomanjšani, so v tretji, spodnji vrsti; vsi vozijo od leve proti desni, vlečejo jih osli ali onagri. Vsa kolesa so izdelana na istio način: dve polkronžni deski platišč, speti zgoraj in spodaj nad pestom s prečno pritrjenima ozkima deščicama; pravokotno pesto orisujeta koncentrična kroga.

Najdba pripada obdobju I. dinastije iz Ura ali obdobju Early Dynastic III a (zgodnjemu dinastičnemu obdobju), 2500 - 2400 p.n.š. Hrani jo British Museum, ME 121 201, Room 56. Mesopotamija: na upodobitvi se izredno jasno vidi, da je kolesni disk sestavljen iz dveh polovic, ki sta na vsaki strani pravokotnega pesta, znotraj orisanega kroga, speti s po dvema deščicama; tehnologija izdelave je nenavadno podobna primeru kolesa z Barja in precizna v najmanjših podrobnostih. Videti je, da gre za isti princip pritrditve dvojice kolesnih parov na vodoravni osi, ki se tako pri vožnji vrtita skupaj z njima. Iz zgodovine Mezopotamije je znano, da je vsaj dvakrat osrednja oblast iz Dvorečja obvladovala tudi severno levantinsko obrežje pri pomembni trgovinski iztočnici in emporiju Ugarit (Ras Šamra), od koder so segali vplivi bližnjezhodnih civilizacij daleč v Sredozemlje, Črnomoře in v Evropo, in sicer tako v času Akkadskega imperija kot v času III. dinastije iz Ura, torej med leti 2270 in 1940 p.n.š., trgovina na velike daljave pa je obstajala že veliko, veliko prej. So bil istiki z Bližnjim vzhodom in Ljubljansko kotlino mogoči že na samih začetkih sumerske civilizacije, morda že pred 5000 leti?

*Serpentin - mineral magnezijevega hidroksi silikata.

Davorin Vuga, univ. dipl. arheolog - konservatorski svetovalec - podsekretar, Ministrstvo za kulturo, Direktorat za Kulturno dediščino, Ljubljana

»Kraljevski prapor«
iz časa med 2400 in 2200 p.n.š.

MARTIN KRPAN MILAN
DIPLOMAT IN VOJŠČAK JAZBEC

SPREMINI BESEDI:
FRANCE BUČAR, HELGA GLUŠIČ

Nova interpretacija Martina Krpana
in zlasti besedila o njem

MARTIN KRPAN - OD LITERARNEGA DO DIPLOMATSKEGA JUNAKA

Milan Jazbec

Že poldrugo stoletje, od izida povesti poleti 1858, je Martin Krpan osrednji slovenski literarni junak, poznan tudi širom po svetu. Državotvoren pogled nanj, ki ga prinaša knjiga »Martin Krpan - diplomat in vojščak« (www.martinkrpan.org), pa je spodbujen z nastankom slovenske države ter z njeno diplomacijo in vojsko. V Krpanu je namreč mogoče najti prenekatero lastnost, ki je odlika sposobnega diplomata in uspešnega vojščaka. Zato se knjiga lahko bere tudi kot uporaben priročnik za spoznavanje obeh veščin, ki Slovencem nikakor nista tuji.

Levstikovo nenadkriljivo povest, ko jo beremo in razumemo v tem smislu, odlikuje še nekaj: vrsto navedb in ponazoritev je mogoče podpreti s strokovno literaturo, ki obravnava diplomacijo in vojaštvo: Feltham, Nicolson in Satow ter Cezar, Clausewitz in Sunzi. Oglejmo si Krpana skozi ta očala!

Če posplošimo, lahko kot prvič zapišem, da se diplomati spoznajo na protokol in da so dobri pogajalci. Že na samem začetku zgodbe, ko pride po Krpana cesarski sel, da ga odpelje na Dunaj, ugotovimo Krpanov posluš za protokol: on »gre v kočo ter se pražnje obleče, da bi ga pred cesarjem ne bilo sram.« Tudi kot človek s kmetov je Krpan vedel, kako se je treba napraviti za gospodo. Vedel pa je še, da brez cesarjevega potrdila oziroma protokola ne bo šlo. Ko si je zaželel »pismo, ki bo veljavno pred vsako dubovsko in deželno gosposko«, je vedel, da ga mora overiti oblast, da bo držalo: »...pa tudi svoj pečat morate udariti«, je dejal cesarju.

In drugič, pogajalske veščine vključujejo širok razpon različnih veščin in znanj, s katerimi se doseže uspeh. Na eni strani imamo nepopustljiv in ultimativen pristop, na drugi pa mehak in popustljiv. Vmes obstaja vrsta različic, ki se jih uporablja glede na razmere in odnos moči... Ko je bilo treba iti na Vrh po njegovo kobilico, je Krpan cesarju dejal, da naj brž pošlje ponjo, saj če bi šel sam, bi se lahko zgodilo, da »mene potem ne bi bilo več nazaj«. To je bil ultimat, ki si ga je Krpan lahko privoščil, saj so v boju z velikanom dotedaj vsi odpovedali in je vedel, da brez njega ne bo šlo. Po zmagi si je izposloval posebno dovoljenje za tovorjenje angleške soli. Tu je ubral mehak pogajalski pristop in je dejal cesarju: »Če je vaša draga volja, dajte mi tedaj potrdilo, ki bo veljalo pred vsako cerkveno in posvetno gosposko.« Bil je prijazen, saj je bila zmaga za njim, pa tudi cesarjevo naklonjenost je čutil.

Za vse prave vojščake je značilno, da obvladajo taktiko bojevanja, kar med drugim pomeni imeti dober načrt, ki ga drugi ne poznajo, in pa, seveda, dokazati se morajo na bojnem polju, za kar je potreben pogum. Krpan je očitno imel načrt, ki se nam odkriva le skozi branje zgodbe, saj ga nikjer ni razkril. Tudi na

cesarjevo direktno vprašanje, kako bo zmožl sovraga, je bil zadržan: »...kako ga bom in s čim ga bom, to je moja skrb.« Ta načrt je bil mojstrski. V njem pa je Krpan spretno združil svoje izkušnje, poznavanje materialov in sposobnost obrniti navidezne pomanjkljivosti v prednost. Tudi poguma mu ni manjkalo, kar direktno pove: »Ne bojim se ne meča ne sulice ne drugega velikanovega orožja, ki vsemu še imena ne vem, če ga ima kaj veliko na sebi.«

Krpanova zmaga je bilo dejanje, vredno imena. Ko je hladnokrvno prestal uvodno Brdavsovo posmehovanje in nasprotnika speljal v stisk rok, si je že pridobil psihološko prednost. Spopad na mestnem travniku se je odvil hitro, dinamično in silovito. Ključno za Krpanovo zmago je bilo presteči močan zamah Brdavsove sablje z velikim, a ne težkim kijem iz mehke lipovine (»...da se meč globoko zadere v mehko lipovino ...«) ter nato spraviti nasprotnika na tla, s konja. S tem je spremenil razporeditev moči, spreobrn timer dinamiko v statiko in prešel v zmagovit položaj. Tu se je pokazala prednost majhne kobilice, s katere je Krpan zlahka razjahal ter bliskovito potegnil zajetnega in težkega Brdavsca navzdol. Seveda, če Krpan ne bi bil velik, močan in pogumen, bi ne zmožl zadržati napada ter preiti v protinapad; gotovo bi se izteklo povsem drugače. Pri tem je pomembno vlogo odigrala njegova žilava kobilica. Paradni konj in viteška oprema z dvora bi Krpana ugonobili.

Za na videz preprostim likom Martina Krpana (veseljak in jedec, ki je tihotapil angleško sol in tu pa tam posekal kako drevo ter se robato obnašal), se očitno skriva večplastna in nadarjena osebnost, ki ji zlepa ni para (»Bil je neki tolik, da ga ni kmalu takega.«). Tipična, unikatna in praktično neponovljiva povest se nam pokaže v dodatni luči. Iz nje veje veliko modrosti preprostege, na naravo navezanega človeka, zadovoljnega s samim sabom in spravljenega s svojim okoljem.

V marcu 2010 je Zadrúžna kraška banka priredila sedem sestankov s svojimi člani v sedmih krajih Tržaške pokrajine, kjer ima svoje podružnice

Prvo območno srečanje vodstva ZKB s člani je bilo 4. marca 2010 v SKD Igo Gruden v Nabrežini.

TEMELJNEGA POMENA JE UTRJEVANJE VEZI S ČLANSTVOM

Dušan Kalc

“Naša banka!”

Ta preprost in pristen naziv za Zadrúžno kraško banko je bil na ustih skoraj vseh, ki so tako ali drugače posegli v razpravo na sedmih območnih srečanjih Zadrúžne kraške banke s svojimi člani, ki so se v letošnjem marcu zvrstila po Tržaškem, kjer ima banka svoje podružnice. Nekaj občutenega in prizrčnega, skoraj domačnostnega je bilo v teh besedah, ki dokaj jasno in prepričljivo dokazujejo, kako je ta zadrúžna ustanova globoko zakoreninjena na teritoriju ter priljubljena med ljudmi. Zlasti med tistimi, ki so kot člani, in s tem tudi prve stranke, vezani nanjo s tesnimi vozli vzajemnosti, in ki so hkrati njeno najdragocenejše premoženje ali nosilni stebri vsega delovanja, kakor rado ugotavlja ob vsakršni priložnosti njeno vodstvo. Dejstvo, da bančno ustanovo čutijo za svojo, da imajo z njo nek trden, sproščen in tvoren odnos, da nanjo lahko računajo, kakor tudi ona lahko računa nanje, je nedvomno izrednega pomena za razvoj ustanove same in sploh za razvoj zadrúžne ideje, ki jo pooseblja.

Zadrúžna kraška banka je v tržaškem prostoru danes prav gotovo ena izmed najpomembnejših gospodarskih struktur, okrog katere se vrtijo najrazličnejše pobude ne le ekonomskega, temveč tudi socialnega in kulturnega značaja. Ker je zadrúžnega značaja in ne sloni na pridobitniški osnovi, pač pa na načelih sodelovanja, vzajemnosti, solidarnosti in povezanosti s prostorom, v katerem posluje, se del njenega dobička vedno znova pretvarja v stvarno finančno pomoč okolju. Samo v zadnjih dveh letih je porazdelila v razne gospodarske, socialne, kulturne, športne in druge družbene in dobrodelne name ne več kot en milijon evrov, kar je dovolj zgovorno potrdilo o njenem plemenitem in nepogrešljivem poslanstvu. Resnici na ljubo gre dodati, da so bili tokrat prispevki zaradi splošne gospodarske in finančne krize, ki je prav v tem dvoletju pokazala svoje ostre zobe in vplivala tudi na bilanco zadrúžne banke, nekoliko manjši kot v prejšnjem dvoletju, kljub temu pa dovolj izdatni, da so lahko še naprej bogatili tržaški in tudi širši prostor.

Vse to je prišlo do izraza na omenjenih območnih srečanjih, ki jih je Zadrúžna kraška banka priredila prav z namenom, da bi še bolj utrdila vezi s svojim članstvom, ga dodatno informirala o svojih pobudah in rezultatih, bilančnih razmerah in strateških izbirah, se z njim neposredno soočala in posvetovala ter ga še trdneje vključila v svoje ekonomsko in socialno življenje. Vse to se je dejansko zgodilo na sedmih srečanjih, ki so se izkazala za nadvse uspešna, tako z vidika udeležbe, kakor tudi z vidika izčrpnosti informacije, kakovosti razprave in dragocenosti predlogov.

Prvo srečanje je bilo 2. marca v dvorani SKD Igo Gruden v Nabrežini za člane iz devinsko-nabrežinske občine in se ga je poleg odbornikov, osebja in sodelavcev banke udeležilo okrog petdeset članov. Sploh je bila udeležba na vseh srečanjih osupljivo številčna, če upoštevamo, da se sestankov raznih društev, političnih strank in drugih organizacij v najboljših primerih udeležuje kvečjemu nekaj deset ljudi. Skupno se je območnih sestankov udeležilo skoraj tristo članov, kar ni zanemarljivo število. Sploh je bila ta številčnost udeležbe pomemben kazalec priljubljenosti in navezanosti članov na svojo zadrugo.

Sledila so srečanja na sedežu SKD Vesna v Križu za člane iz Križa, s Proseka in okolice (4. marca), v dvorani SKD Tabor na Opčinah (9. marca), v dvorani KD Kraški dom na Colu za člane iz repentabske in zgoniške občine (11. marca), na sedežu Gospodarske zadruge v Bazovici za del vzhodnega Krasa (19. marca), na sedežu SKD Prešeren v Boljuncu za člane iz dolinske in miljske občine (23. marca) in na sedežu TPK Sirena v Barkovljah za člane iz Trsta in predmestij (26. marca).

Na vseh sedmih območnih sestankih so se najprej predstavili s svojimi posegi predstavniki vodstva Zadružne kraške banke, in sicer predsednik upravnega odbora Sergij Stancich, podpredsednik dr. Adriano Kovačič in ravnatelj dr. Aleksander Podobnik. Predsednikovi obrazložitvi namenov srečanj je vsakič sledilo tehnično poročilo ravnatelja Podobnika o bilančnem položaju banke, nato poročilo podpredsednika Kovačiča o socialnih pobudah ZKB ter poročilo samega predsednika Stancicha o strateških izbirah. Tako so člani lahko dobili kompletno sliko o zadrúžni ustanovi, o njenem poslovanju, premoženjskem stanju, o vseh njenih poslovnih in družbenih pobudah, o njenih uspehih in tudi težavah, zlasti glede na finančno krizo, ki še ni mimo in ki narekuje včasih ostrejšje odločitve. Dobili pa so tudi kompletno sliko o načrtih in strateških izbirah, začeniši z izhodiščno izbiro, kot je izrecno poudaril predsednik Stancich, da mora sloneti ustanova na politični neopredeljenosti ter na dobrih odnosih z vsemi, ne glede na različna prepričanja.

Marsikaj od povedanega je bilo za večino udeležencev srečanj novost, kar je prireditelj le še utrdilo v prepričanju, da so takšna srečanja potrebna in koristna. Kajti, če sloni filozofija ustanove na vzajemnosti in upoštevanju članstva kot njenega nosilnega stebra, je osveščenost članov in njihova odzivnost temeljnega pomena za razvoj ustanove ter sploh za razvoj prostora, v katerem banka deluje.

Drugo območno srečanje je bilo v torek, 9. marca v SKD Tabor na Opčinah.

V petek, 19. marca je bilo območno srečanje v Gospodarski zadruzi v Bazovici.

Prepričanje o koristnosti pobude neposrednega soočanja s člani, za katero je vodstvo ZKB sklenilo, da jo bo v prihodnje redno prirejalo dvakrat letno, je potrdila tudi zavest članstva samega, ki je prišla med razpravo na teh sestankih do polnega izraza. Poleg navezanosti na "našo banko" je bilo čutiti iz razprav tudi željo, naj bo banka še učinkovitejša, da bi znala najti odgovore na nova vprašanja in reagirati na nove izzive ter da bi bila njena teža v tržaški in širši stvarnosti še markantnejša. Sedem srečanj je tako dalo veliko predlogov in sugestij, ki so prav gotovo vredni velike pozornosti vodstva ZKB. Ena glavnih tém, na katere so opozorili člani, je bila skrb za mlajše rodove. Kljub temu, da ZKB že namenja veliko pozornost vzgoji in izobraževanju mladine ter drugim njenim

V Tržaškem pomorskem klubu Sirena je bilo v petek, 26. marca peto in s tem zadnje območno srečanje vodstva ZKB s svojimi člani.

Četrto območno srečanje je bilo v petek, 26. marca v SKD F. Prešeren v Boljuncu. Udeležence je pozdravila županja občine Dolina dr. Fulvia Premolin.

vprašanjem, je z območnih srečanj prišla cela vrsta novih predlogov, kaj vse bi banka lahko še storila, da bi za mlade uvedla kar čim več pobud, od splošnega izobraževanja in zaposlovanja, do razvijanja podjetniške kulture, prirejanja tečajev, natečajev in nagrad ter drugih prijemov, ki naj bi med drugim tudi privabili v banko mlade člane.

Precejšnja pozornost je bila v debati izkazana vprašanjem o spodbujanju proizvodnje energije z obnovljivimi energetske viri. Mnogi pa so se zavzeli za vnašanje novih razvojnih projektov za razna gospodarska področja... Skratka, paleta predlogov je bila zelo pisana in razvejana in je poleg specifičnosti bančnega poslovanja zadevala tudi širše

téme, pri upoštevanju katerih ima lahko močna in strokovno ter idejno dobro opremljena ustanova, kakršna je Zadrúžna kraška banka, pomembno besedo.

Seveda je bilo ob mnogih zelo pohvalnih besedah slišati tudi kakšno kritično, vendar je splošen vtis z območnih sestankov s člani banke, da pri tem še zdaleč ne gre za kakšno zlonamerno misel, temveč da so to izključno dobronamerne kritične pripombe, ki lahko prispevajo k še nadaljnjemu izboljšanju tako strokovnega poslovanja banke kot njenega družbeno-kulturnega poslanstva.

DOGODKI IN PROGRAM V JUBILEJNEM LETU

Andreja Šenk-Brce

Na tiskovni konferenci v drugi polovici marca so v Galeriji slikarja konstruktivista Avgusta Černigoja v Kobilarni Lipica predstavili pester program dogodkov, prireditev in družbeno odgovornih akcij, ki so jih pripravili za letošnjo 430-letnico kobilarne. Direktor javnega zavoda Kobilarna Lipica in gospodarske družbe Lipica Turizem Tomi Rumpf je poudaril, da je namen vseh prireditev ob lipiškem častitljivem jubileju ne le praznovanje 430 let nastanka kobilarne v Lipici, njenega obstoja in neprekinjenega delovanja, temveč v Lipico - domovino lipicanskih konj - privabiti čim več slovenskih obiskovalcev ter jo tudi na tak način ponovno uvrstiti med slovenske vodilne turistične destinacije.

Novo vodstvo kobilarne z direktorjem Tomijem Rumpfom si je v tem prelomnem letu zastavilo ambiciozne načrte, da po dveh desetletjih stagnacije z novo vizijo, s programi in ponudbo ter naložbami v turistične vsebine pa tudi z ambiciozno miselnostjo zaposlenih vnese v Lipico novo energijo. Zagotavljajo, da so programi in dogodki ob praznovanju 430-letnice kobilarne v Lipici le uvod v novo obdobje, ki dokazujejo, da so se uresničevanja svojih načrtov resno lotili.

V letu 2010 mineva 430 let, odkar je nadvojvoda Karel leta 1580 ustanovil Kobilarno Lipica, kjer od takrat poteka vzreja svetovno znanih lipicancev. Zato v Lipici v tem letu

pripravljajo sklop dogodkov, s katerimi bodo slavnostno obeležili eno izmed najstarejših slovenskih izročil - 430. obletnico Lipice. Pestro dogajanje bo trajalo vse leto, vrhunec pa bo na Dan lipicanca, v sredo, 19. maja, z osrednjo slavnostno akademijo in z njenim neposrednim televizijskim prenosom.

Celotno sporočilo, ki ga v letu 430-letnice pošiljajo iz Lipice, je, da Lipico zaznamuje nadvse pozitivna energija. Celoten splet bogatega dogajanja obeležitve 430-letnice Lipice bo torej izžareval optimizem, moderen pristop, odprtost in pozitivno energijo. Ter lepoto Lipice, ki so jo ujeli tudi v priložnostni slogan 430-letnice Kobilarne Lipica: Lepota je večna!

Osrednja slavnostna akademija

Slavnostna akademija v sredo, 19. maja, na Dan lipicanca, bo osrednji dogodek praznovanja 430-letnice Kobilarne Lipica. Akademija bo v osrednji lipiški jahalnici na ravni državne proslave in jo bo v živo prenašala nacionalna televizija. Režiser predstave je Njegoš Maravič, njen scenarist je Tomaž Letnar, scenograf pa je Ivo Koritnik. To bo vrhunska plesna, glasbena in umetniška prireditev, ki ji bodo ton dajali slovenski vrhunski umetniki svetovnega slovesa in - seveda - lipicanec, Lipica in lipiška klasična šola jahanja. Slavnostni govornik bo častni pokrovitelj 430-letnice Kobilarne Lipica predsednik vlade Republike Slovenije Borut Pahor.

Akcija »Radi imamo Lipico - ob 430-letnici pobarvajmo njene ograje!«

Ko se pripeljemo v Lipico, nas najprej pozdravijo bele lesene ograje, ki dovozne ceste razmejujejo od pašnikov in tako preprečujejo konjem dostop na prometnice. Bele ograje so enotne po vsem posestvu in so poleg belih lipicancev eden izmed najbolj prepoznavnih znakov Kobilarne Lipica. Ker bela ograja z leti v zahtevnem podnebju kraške pokrajine izgublja sijaj in zbledi, so se v Lipici odločili, da ob 430-letnici posestvu Lipica povrnejo bleščečo podobo. Ker posestvo prepreda kar 10 km značilnih ograj in ker je Lipica ponos vse države, z akcijo, ki so jo poimenovali *Radi imamo Lipico - ob 430-letnici pobarvajmo njene ograje!*, na barvanje ograj vabijo vse Slovenke in Slovence, da tako skupaj s Slovenijo obeležijo in proslavijo jubilejno 430-letnico vzreje in nege konj v tem kraškem biseru. Prepričani so, da se bo vabilu odzvalo veliko

Slovencev, med njimi tudi številni ljudje, ki so na različne načine zaznamovali prostor in čas, v katerem živimo.

Da gre za vseslovensko akcijo velikih razsežnosti, kaže tudi dejstvo, da se ji bo pridružilo tudi največje slovensko podjetje, ki proizvaja barve in lake. Sodelovanje v akciji je namreč s sponzorstvom barv že potrdilo podjetje Helios, akciji pa se bo poleg tega s svojimi bogatimi izkušnjami in znanjem pridružila tudi Sekcija slikopleskarjev in črkoslikarjev Obrtne zbornice Slovenija, ki bo budno usmerjala in nadzorovala potek barvanja, seveda pa bodo njeni slikopleskarji tudi sami prišli za čopiče in se pri barvanju pridružili ostalim Slovincem.

V Lipici so prepričani, da jim bo v tej množični akciji do osrednje obeležitve njene 430-letnice uspelo pobarvati kar 20 kilometrov belih lesenih letev in kar 4500 stebričkov, ki sestavljajo lipiške ograje.

Barvanje bo potekalo pet sobot v aprilu in maju, vsaka sobota barvanja pa bo tematsko obarvana. Uvodna sobota bo tako v znamenju lokalne skupnosti in tistih, ki v Sloveniji krojijo politično zgodbo. Ker želi Lipica v letu njene 430-letnice spet postati najbolj popularna kulturno-turistična destinacija, se bo s popularnostjo spogledala v vikendu, ko se bodo barvanju pridružili znani Slovenci. Ker pa je Kobilarna Lipica hram slovenskega konjenišva, bodo v vikendu, v katerem bodo gostili vse, kar Slovenija na tem področju ima, prvo violino barvanja namenili slovenskim konjenikom. Barvanje ograj skupaj s Slovenci bodo sklenili pred osrednjo obeležitvijo 430-letnice, v vikendu, ko se v svetu praznuje Dan družine. Zato bo konec plesarske akcije družinsko obarvan, z zanimivim spremljevalnim dogajanjem in z odprtjem sprehajalne poti.

Vsem, ki se bodo praznovanju 430-letnice pridružili z barvanjem ograj, se bodo v Kobilarni Lipica zahvalili tudi s brezplačnim vstopom in z ogledom kobilarne. Ker pa ob delu

ne gre brez okrepčila, bodo vse sodelujoče pogostili s pristno domačo joto.

Akcija »Botri lipiških lipicancev - botrstvo lipiških žrebet letnika 2010 in rojenih v jubilejnem letu kobilarne«

Jubilejno leto bo Kobilarna Lipica obeležila tudi s posebnim donatorskim projektom, s katerim v prvi vrsti podjetjem in ustanovam, pa tudi posameznikom, ponuja možnost, da postanejo simbolični častni botri enega izmed tridesetih žrebet, ki bodo v letošnjem jubilejnem letu pomenili mladi prirastek plemenske črede lipicancev.

Slovenska podjetja, nekatera s posebnim dopisom, druga pa z javnim poziva, so tako letos povabili, da z donacijo v znesku 1580 € - to število nosi simboliko ustanovitve Kobilarne Lipica leta 1580 - bodo postali simbolični botri žrebet letnika 2010 ter se na ta način pridružili praznovanju visokega jubileja.

V Kobilarni Lipica so prepričani, da botrstvo, ki je že samo po sebi plemenito in častno dejanje, pomeni v primeru botrstva konju - plemeniti in za Slovenijo pomembni živali, katere zibelka je Lipica, evropsko in svetovno znana kobilarna lipicancev - ni samo simbolično dejanje, ampak daje tudi pečat slovenskem nacionalnem simbolu v jubilejnem, 430. letu njenega delovanja. Takšen odnos daje tudi pomemben pečat prestižnosti, v katerem se bodo slovenska podjetja in ustanove, pa tudi posamezniki, gotovo lahko našli.

Pri tem je treba poudariti, da gre zgolj za simbolično funkcijo, a z močno sporočilnostjo, saj donacija podjetja, ustanove ali posameznika in prevzem botrstva z izjemo botrovega darila kobilarni v znesku 1580 € ne vzpostavlja nobenih drugih medsebojnih obveznosti simboličnega botra in Kobilarne Lipica.

Kljub temu bodo v Lipici letos na različne načine obeležili, da gre pri simboličnem botrstvu lipicanskih žrebet, rojenih v 430. letu Kobilarne Lipica, za vzajemno prestižni odnos. Imena botrov bodo napisana na častni tabli na vidnem in frekventnem mestu v Kobilarni. Vsakemu botru se bodo za njegov prispevek zahvalili s plaketo v obliki slike lipicanca in s personificiranim pripisom, ki bo sporočal njegovo častno funkcijo. Imena simboličnih botrov lipiških lipicancev bodo objavili tudi na priložnostni spletni strani www.lipica430.si in z akcijo ter imeni botrov slovensko javnost seznanili tudi s sporočili za javnost in na novinarskih konferencah.

Donatorska sredstva, ki jih bodo zbrali z akcijo *Botri lipiških lipicancev jubilejnega leta*, bodo porabili za obnovo oziroma preureditev ene izmed jahalnic v Lipici.

Festival konjenišтва

Med najbolj množičnimi dogodki v okviru obeležitve 430-letnice Kobilarne Lipica bo prav gotovo festival konjenišтва v začetku maja, nekaj več kot teden dni pred osrednjo slovesnostjo. Takrat bodo namreč v Lipico, v center konjenišтва na slovenskih tleh, povabili vse slovenske konjenike, da s svojim prihodom počastijo njen visoki jubilej. Cilj je,

da se v 430. letu kobilarne v Lipici zbere in v povorki nastopi 430 slovenskih konjenikov, kar bo predstavljalo tudi vrhunec festivala.

Seveda pa bo festival konjenišтва obiskovalcem ponudil še mnogo več. V njegovem okviru bodo tudi srečanje in predstavitev konjenikov iz vse Slovenije, tekma kočij na hipodromu, nastop lipiške šole jahanja, predstavitev skupin, ki se ukvarjajo s kočijami, predstavitev različnih pasem konj in še mnogo več.

Dogodek, ki bo pomenil tudi velik organizacijski in logistični izziv, saj takšnega števila konj in kočij v Lipici do sedaj še ni bilo, pa bodo zaokrožili z barvanjem lipiških ograj, kar bodo v tem vikendu vodili gostujoči konjeniki.

Dobrodelni golf turnir

Kobilarna Lipica bo glede na to, da je tudi golf igrišče del turistične ponudbe Lipice, ob njeni 430-letnici organizirala v petek, 23. aprila, dobrodelni golf turnir. Povabili bodo poslovne partnerje, politike in predstavnike slovenskih podjetij. Zbran denar bo kobilarna namenila obnovi jahalnih površin v Lipici.

Premierna predstava jubilejne sezone »Najboljše iz Slovenije«

V letu 2009 so v Lipici prvič pripravili premierno predstavo lipiške klasične šole jahanja, s katero so naznanili začetek sezone. Lani so na premierni predstavi gostili predstavnike turističnih agencij in drugih predstavnikov, s katerimi sodelujejo, v letu obeleževanja 430-letnice pa so se odločili, da na premierno predstavo sezone povabijo vse ljubitelje konjeniške umetnosti.

Po uspešnem in zelo odmevnem nastopu Lipiške klasične šole jahanja na enem izmed največjih konjeniških sejmov v Nemčiji so s premierno predstavo v počastitev 430-letnice Lipice, v soboto, 27. marca, navdušili vse obiskovalce. Predstava je bila zelo široko zasnovana, saj so se poleg Kobilarne Lipica v okviru dogodka s promocijskimi materiali in s stojnicami predstavili tudi ostali štirje člani Top 5, zato so predstavo tudi poimenovali Najboljše iz Slovenije.

Družinski dan v Lipici ob Svetobnem dnevu družine

V jubilejnem letu se želi Kobilarna Lipica v še v večji meri kot do sedaj pozicionirati kot turistična privlačnost, prijazna družinam. V Lipici se zavedajo, da kakovostno preživljanje prostega časa v krogu družine in v naravi postaja vse večja vrednota. Če pa se temu doda še izobraževalno-spoznavni element slovenske kulturno-zgodovinske tradicije, si Lipica prav gotov zasluži ime ene izmed najbolj pomembnih slovenskih turističnih destinacij.

Zato bodo v letu 2010 organizirali kar dva velika dogodka, namenjena družinam. Že v aprilu gostijo tretjo izvedbo Čarobnega dneva, ki je lani navdušil mlade v Mozirskem

*Ko se pripeljemo v Lipico,
nas najprej pozdravijo bele lesene ograje*

gaju in pod Pohorjem. Pred osrednjo obeležitvijo 430-letnice Kobilarne Lipica - za vikend družin na Svetovni dan družine v soboto, 15. maja - pa vabijo še na družinski dan v Lipico. Družinski dan bo z dokončanjem barvanja ograj, z odprtjem sprehajalne poti ter z drugimi spremljevalnimi dogodki ponudil poučen, pester, radosten in zabaven konjeniški dan in primeren uvod v osrednjo obeležitev 430-letnice.

Odprtje sprehajalne poti po posestvu Lipice

Med pomembnimi mejniki, s katerimi želijo obeležiti 430-letnico Kobilarne Lipica, je tudi odprtje sprehajalne poti po lipiškem posestvu. Obstoječo sprehajalo-tekaško pot, dolgo približno 3 kilometre, ki je obiskovalcem premalo poznana, bodo uredili, nadgradili in tudi nekoliko podaljšali. Da bo prijazna za obiskovalce, ki si bodo lahko tudi na ta način ogledali čudovito posestvo Lipice, jo bodo opremili s klopčami za počitek, z informacijskimi tablami, s koši za odpadke in s poučnimi tablami, ki bodo obiskovalce na prijazen način opominjale na spoštovanje narave in na to, da imajo privilegij hoditi po življenjskem prostoru lipiških lipicancev, najlepših konj na svetu.

V Lipici so prepričani, da bo sprehajalna pot pomenila privlačno popestritev njihove ponudbe ne le za voden ogled lipiške kobilarne, pač pa tudi in zgolj za sprehod v naravo ter tudi zato privabila številne obiskovalce od blizu in daleč.

Odprtje sprehajalne poti bo pospremlilo tudi pestro spremljevalno dogajanje, saj bo umeščeno v družinski vikend, ki se ob Svetovnem dnevu družine obeta v Lipici.

Mednarodni fotografski Ex-tempore

Za 430-letnico pripravljajo v Lipici v sodelovanju s sežanskim Foto klubom Žarek mednarodni Ex-tempore, ki

bo potekal v dveh delih. K sodelovanju bodo povabili člane fotoklubov in samostojne avtorje iz Slovenije in sosednjih držav, fotografiranje pa bo potekalo od aprila do septembra 2010. Osnovna tema natečaja bo lipicanec in Lipica. Prispele fotografije, ki bodo po koncu Ex-tempora tudi razstavljene v Lipici, bo po končanem natečajnem roku ocenila mednarodna strokovna žirija uveljavljenih fotografov.

Izid knjige Dese Muck »Nebo v očesu klipicanca«

Jubilejno leto bo v Lipici prav gotov tudi v znamenju izida knjige ene izmed najbolj priljubljenih in najbolj branih slovenskih mladinskih pisateljic Dese Muck. Zgodba knjige z naslovom »Nebo v očesu lipicanca« je postavljena v Lipico in pripoveduje o lipicancih, najbolj pa bo pritegnila otroke v starosti od 10. do 18. let. Dodatno vrednost izidu daje tudi to, da je knjiga prvi mladinski roman, ki ga je Dese Muck izdala po kar petnajstih letih.

Za dodatne informacije iz Javnega zavoda Kobilarna Lipica in iz njegove gospodarske družbe Lipica Turizem, d.o.o., priporočajo, da pokličete direktorja Tomija Rumpfa, dr. vet. med, tel. 05/739-15-80 ali mu pišete po faksu na št. 05/739-17-30 ali po elektronski pošti na naslov: info@lipica.org

Za več informacij o lipiški kobilarni in o vsem, kar vas zanima o njej, lahko pokličete tudi Andrejo Šenk-Brce v službo za odnose z javnostmi na št. 05/731-17-63 ali ji pišete po elektronski pošti na naslov: andreja.brce@lipica.org

ZAKAJ LAHKO GOVORIMO O NOvem AKVARIJU ZA ČLOVEŠKE RIBICE V PRESEŽNIKIH?

Ksenija Dvorščak

Postojnska jama se vsekakor lahko pohvali s superlativi ali presežniki. **Je na prvem mestu v svetu po jamski biodiverziteti**, to je raznovrstnosti življenja v vseh njegovih oblikah, ravneh in kombinacijah. Prof. dr. Boris Sket je pred kratkim v Delovi prilogi Znanost objavil (18.3.2010), da je Postojnsko-Planinski jamski sistem biološko daleč najbogatější jamski sistem na svetu. V njem dokazano živi kar 99 različnih pravih jamskih živalskih vrst, od tega 62 vodnih in 37 kopenskih. **V Postojnski jami so bili najdeni tudi prvi predstavniki jamskih živali**; Luka Čeč je leta 1831 našel jamskega hroščka prav čudne oblike. Schmidt ga je opisal in slovensko poimenoval drobnovratnik (*Leptodirus Hochenwarti*). Najdba tega hroščka je v prirodoslovnem svetu vzbudila veliko zanimanja, saj je do tedaj veljalo, da v jamah ni življenja. Začelo se je pravo romanje entimologov iz skoraj vse Evrope v Postojnsko jamo. In ker so **najdeni in opisani prvi in najštevilnejši jamski predstavniki raznih redov živalstva iz Postojnske jame**, upravičeno trdimo, da **Postojnska jama velja tudi za zibelko speleobiologije** - vede, ki proučuje življenje jamskih živali. Zato bomo v letu 2010 konec avgusta s ponosom gostili jubilejni, **20. mednarodni simpozij o speleobiologiji**, ki ga organizira ISSB - International Society for Subterranean Biology, Biotehniška fakulteta - Univerza v Ljubljani, Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU ter Notranjski muzej Postojna.

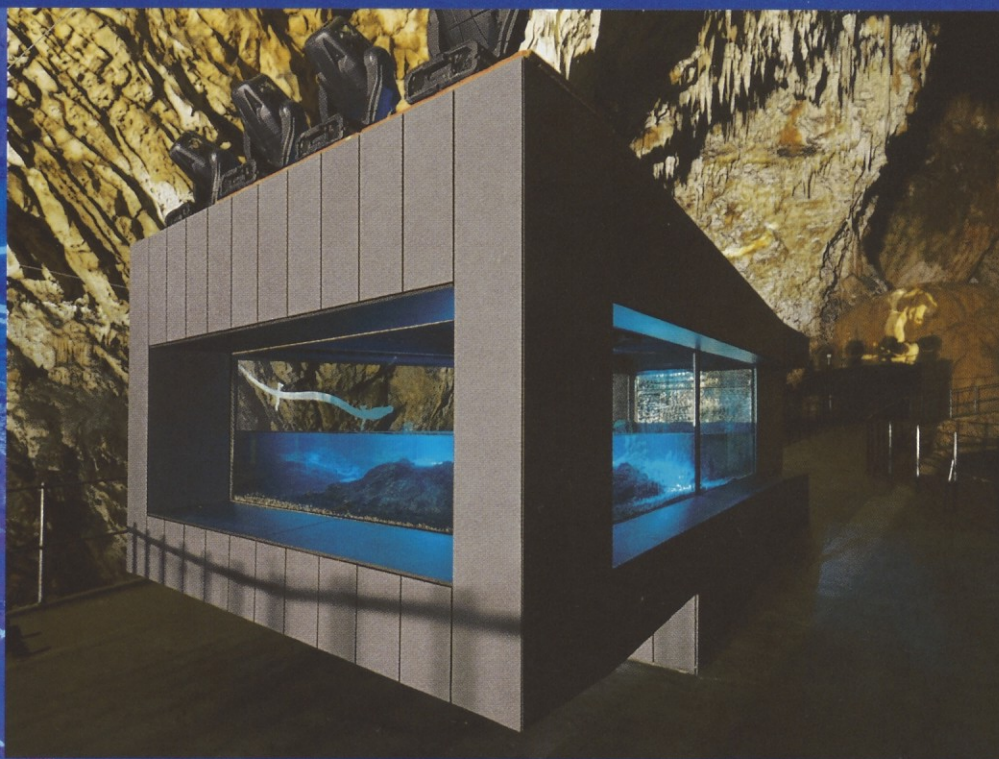
Vsi ti presežniki pa za nas pomenijo tudi določeno zavezo. Prikazovanje močerila ali človeške ribice - *proteusa anguinusa* - ima v Postojnski jami dolgo tradicijo. Pred tem je bil močeril predstavljen že na več lokacijah - na začetku Malih jam, pod Veliko goro, v sami Koncertni dvorani. Na sedanji lokaciji je to že tretja oblika interpretacije človeške ribice. In ko iščemo nove rešitve, je smiselno slediti izkušnjam, ki smo jih pridobili v Vivariju Proteus, in priporočilom stroke.

Razlika med novim akvarijem s človeško ribico in donedavnim starim bazenom je predvsem v tem, da je novi akvarij:

- pokrit s kovinsko mrežico, ki se po potrebi odstrani, medtem ko je imel do prejšnjega bazena dostop k ribicam praktično vsakdo - zavarovane so bile le z ograjo;
- veliko večji od prejšnjega bazena, ker naravovostveni normativ določa, da mora imeti vsaka človeška ribica najmanj po en kubični meter čiste vode;
- narejen iz neorganskih materialov, obloga akvarija je iz vlaknocementnih plošč na kovinski podkonstrukciji iz nerjavečega jekla, ki so odporne na specifične klimatske vplive v jami;
- v svojem osrednjem delu posnema naravno okolje v obliki razgibane sigaste kope, ki ribicam zagotavlja poljubno

*Novi akvarij v Koncertni dvorani
Postojnske jame.*

*Včasih je bil bolj pomemben
videz, kot so bili pomembni
gojitveni pogoji živali.
Tokrat je upravljalec
upošteval oboje!*

*Skrbnik Vivarija Proteus in akvarija v Postojnski jami
biolog mag. Slavko Polak spušča človeške ribice v novi akvarij.*

globino vode; globina vode v akvariju je od 15 do 40 centimetrov, saj je človeška ribica dvoživka in živi na kopnem in v vodi, medtem ko je bila višina vode v prejšnjem bazenu zvečine povsod enaka, če izvezamo majhne sigaste otočke;

- zagotavlja dodatno filtriranje in zračenje vode z mehanskim filtrom za vodo ter dvema majhnima črpalkama, ki omogočata rahel pretok vode, zračenje in filtriranje. Zračenje in filtriranje vode se izvaja po potrebi;
- napolnjen z ujetjo vodo – jamsko kapnico, katere velik naraven rezervoar (nekaj 10 m³) se nahaja v neposredni bližini postavitve akvarija; za zagotavljanje kontrole višine vode je v akvariju vgrajen varnostni preliv z odtokom;
- osvetljen hladnimi LED lučmi in z optičnimi svetili, medtem ko je bil stari bazen osvetljen s klasično svetlobo žarnic, kar je bilo za skrivnostne prebivalke teme premočno; nova osvetlitev je za 50 % manjša od jakosti prejšnje osvetlitve, pomembno pa je tudi, da nova svetila ne sevajo odvečne toplote ter so zunaj spektra UV ter drugih sevanj.

Slika 1
Načrtovan pogled na območje
Turističnega parka Postojnske jame
po obnovi.

NOVE NALOŽBE SO GIBALO RAZVOJA

Matjaž Berčon

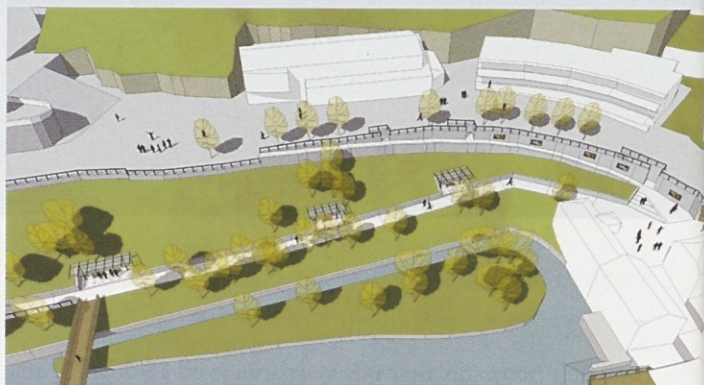
Tudi v letošnjem letu bomo na območju Postojnske jame nadaljevali z nekaterimi investicijami, čeprav v nekoliko zmanjšanem obsegu. Na željo uredništva revije Kras zato v kratkem pišem o tem in o razlogih za posamezne odločitve.

Po sprejetju podrobnega občinskega prostorskega načrta je izvedba posameznih faz velika zaveza za podjetje. Vsekakor so največja pričakovanja uprta v obnovo hotela Jama, vendar gre v tem primeru za najbolj kompleksen projekt in velik finančni zalogaj. Sedaj je v pripravi revizija vseh dosedanjih načrtov, študij, spoznanj in projekcij, kar bo dobra osnova za dolgoročno odločitev. Pričakujemo, da se bo situacija okrog tega razčistila nekje do konca aprila, zato bo o tem govorila ob kakšni prihodnji priložnosti.

Sicer se bo del investicij tudi letos opravljal na parkirišču, kjer smo v skladu s pogodbo o razdružitvi lastnine dolžni opraviti tlakovanje in ureditev dela nove promenade na levem bregu Pivke. Tako bo ta del dokončno urejen s postavitvijo trgovskih kioskov in gostinskega lokala. Računamo, da se bo del naših dejavnosti prenesel z zgornje promenade na parkirišče, kar bomo podprli z dodatnim spodbujanjem. V nadaljevanju se na tem parkirišču načrtuje gradnja nove samopostrežne restavracije, več sezonskih trgovinskih lokalov ter informacijskega centra. Celotna zamisel o tem je razvidna s pričujoče slikovne predstavitev št. 1.

Pomemben del tega je predviden nadhod za pešce čez državno cesto Postojna-Predjamski grad in zgraditev krožišča. Projektna dokumentacija za pridobitev gradbenega dovoljenja je v sklepnih fazah. Za zgraditev tega bomo poskušali še v letošnjem letu prepričati državo, saj gre za javni infrastrukturni objekt na državni cesti.

V povezavi s posodobljenimi dostopi do Postojnske jame pripravljamo še idejno zasnovo za nov, tretji most na mestu obstoječega jezu oziroma rečnega otoka. Še pred glavno

Slika 2
Vizualizacija mostu in nove dostopne poti
mimo Modrijanove domačije.

turistično sezono pa bomo v celoti prenovili leseni del malega mostu čez reko Pivko pred njenim ponorom.

Tik pred pridobitvijo gradbenega dovoljenja smo za rekonstrukcijo dostopne poti z desnega brega Pivke za Modrijanovo žago na zgornjo promenado in za ureditev manjšega trga z vkopanim trgovinskim lokalom za Modrijanovo domačijo, kakor kaže slikovna predstavitev št. 2! Obe naložbi sta sicer predhodno pogojeni z menjavo zemljišč v lasti države in Občine Postojna, za kar si že nekaj mesecev prizadevamo in upamo, da nam bo uspelo še pred poletjem.

Preostala sredstva so namenjena drugim manjšim delom, predvsem pa pridobivanju projektne dokumentacije. Brez dobre priprave je namreč lahko vsaka taka naložba tvegana. Za to pa so potrebni čas, potrpežljivost z upravnimi organi, včasih pa tudi dodatno preverjanje prvotnih zamisli.

POSLOVANJE ZA EVRO NA MESEC

Banka Koper s cenovno ugodnimi paketi storitev za celotno družino

Banka Koper, članica močne mednarodne finančne skupine Intesa Sanpaolo, šeste največje banke v Evropi s skoraj 20 milijoni komitentov, je banka s široko paleto bančnih izdelkov in storitev, namenjenih tako fizičnim kot pravnim osebam. Je ena vodilnih slovenskih bank, ne le na področju splošne bančne ponudbe, temveč tudi kot nosilka tehnološkega razvoja. S svojo dolgoletno tradicijo poslovanja predstavlja trden temelj bančništva v Sloveniji.

Atraktivna paketa najpogosteje uporabljanih finančnih storitev

V današnjih negotovih gospodarskih razmerah je pomemben vsak evro. Banka Koper je zato za nove komitente predstavila dva privlačna paketa po le 1 evro – Paket dobrodošlice in Paket zadovoljstva. Prvi vključuje odprtje in vodenje osebnega računa, izdajo in enoletno uporabo kartice Activa MasterCard, Activa Visa ali Activa Express ter neomejeno dvigovanje gotovine z bančno kartico Activa Maestro na vseh bankomatih v Sloveniji in v evrskem območju brez provizije. Banka Koper nudi v okviru tega paketa, katerega storitve veljajo za šest mesecev po odprtju računa, tudi paket spletne banke i-Net oziroma telefonske banke Infotel, odobritev prekoračitve sredstev na osebnem računu ter ugodnejšo sklenitev depozita po višji obrestni meri od trenutno veljavne.

Paket zadovoljstva, katerega storitve veljajo za obdobje enega leta po odprtju računa, pa poleg odprtja in vodenja osebnega računa, izdaje in uporabe kartice Activa MasterCard, Activa Visa ali Activa Express, paketa i-Net oziroma Infotel ter odobritve prekoračitve sredstev na osebnem računu vključuje še ugodne stanovanjske kredite, kredite za poplačilo že najetih kreditov pri drugih bankah po nižji obrestni meri, odprtje trajnih nalogov ter družinski paket za člane družine. Vse to za 1 evro!

FOTO: GETTY IMAGES

Družini prijazna banka

Bančne storitve predstavljajo precejšnji finančni zalogaj vsakega gospodinjstva. Zato ima Banka Koper v svojem širokem naboru izdelkov in storitev na voljo tudi ugodni Družinski paket, ki omogoča članom gospodarnejše ravnanje z družinskim proračunom. Na voljo sta dva paketa – z varčevanjem in brez njega. Če se komitenti odločijo za Družinski paket z varčevanjem, imajo vsi družinski člani brezplačno vodenje transakcijskega računa za čas dolgoročnega varčevanja. Poleg tega nudi Banka Koper v okviru tega paketa 50 odstotkov nižje nadomestilo za obdelavo kreditnega zahtevka. Družinskim članom, ki so imetniki transakcijskega računa pri Banki Koper, ni treba plačati članarine za plačilne kartice, oproščeni pa so tudi plačila nadomestila za odobritev prekoračitve sredstev na računu. Kratkoročni kredit za občane pa lahko dobijo po ugodnejši obrestni meri od splošno veljavne.

Več informacij je na voljo na spletni strani Banke Koper www.banka-koper.si.

Taras Kermauner (13.4.1930-11.6.2008)

ČUDEŽNA MAGIJA SISTEMATIČNEGA GOREČNEŽA

Manca Košir

Treba se je le spomniti nanj in že je med nami. Spomin je čudežna magija. Več ko se spominjamo, bolj ko mislimo na naše mrtve, bolj so živi. Najhujši zločin je izbris spomina. Zato je kult mrtvih temeljni kult smiselnega človeškega občestva. Je kult zahvale in hvaležnosti.

Taras Kermauner

Zaradi zahvale in hvaležnosti miselnemu silaku, eruditu in socialnemu erotomanu (M. Kramberger) Tarasu Kermaunerju, ki je svoje truplo daroval Anatomskemu inštitutu v znanstvene namene, sem na njegov »rojstni dan za večnost« pomislila, kje se bomo poklonili temu fascinantnemu človeku, kakršnih na Slovenskem pred njim ni bilo in jih ne bo; le kje, ko groba ne bo?

Ko je umrl Tarčijev sopotnik Marči - ljubkovalna imena Nejček (A. Inkret), Tarči, Dule (D. Jovanović), Grafči (N. Grafenauer) jim je nadel v zlatih časih Problemov, v letih 68, 69, 70 prejšnjega stoletja Marjan Rožanc, ki so ga fantje »za revanšo« vsi po vrsti začeli klicati Marči - smo na uredništvu Nove revije staknili glave in se sporazumeli, da velja Marčiju v spomin izdati v zbirki *Interpretacije* prvi zvezek v njegovo čast. In ustanoviti sklad Marjana Rožanca, ki bo s podelitvijo nagrad za najboljšo esejistično knjigo leta obujal njegovo ime. Ker se je Taras vrnil v javno življenje predvsem po zaslugi Študentske založbe in njenega odličnega urednika Mitja Čandra, ki je nekaj mesecev pred njegovo smrtjo izdala veličastno knjigo spominov *Navzkrižna srečavanja*, je bilo logično, da sem vprašala Mitjo, če bi ustanovili še sklad Tarasa Kermaunerja. In smo ga, od konca leta 2008 deluje z imenom *Ustanova Tarasa Kermaunerja* s pomočjo Študentske založbe.

Simpozij o ustvarjanju Tarasa Kermaunerja v Cankarjevem domu 29. oktobra 2009, iz katerega je zrasel pričujoči zbornik, je obetaven začetek obujanja spomina na velikega premišljevalca, »skoz zmedo iščočega se sistematičnega gorečnega« (Taras o sebi) in večnega iskalca (sebe in Boga) s študijem njegovega ogromnega opusa (okoli 200 knjig in 50.000 pisem!) in z interpretacijami - luščenjem lista za listom, da bi (nekoč) zmogli uzreti svetlobo, ki iz sredice

Z leve na desno Niko Grafenauer, akad. dr. Taras Kermauner in Jože Snoj v Zemonu v Vipavski dolini, 8.11.1080.

Na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti leta 1991
z leve na desno: akademski kipar Drago Tršar,
akad. dr. Taras Kermauner in Kajetan Kovič.

razkošne čebulaste duše preseva s silno močjo. Samo izjemne karizmatične osebnosti se tako intenzivno dotikajo sodobnikov in prihodnjih rodov, da svetloba njihovega ustvarjalnega duha osvetljuje in raz-svetljuje ogromen prostor okoli sebe; Marčijev je v Sloveniji, Tarčijev po vsej bivši Jugoslaviji.

Na nevidnem zemljevidu našega življenja sta narisana začetek in konec zemeljskih dni, tudi naše nezavedno ve za čas prihoda in odhoda, ki ga slehernik obeležuje z načinom svoje Biti in bivanja. Strastni veliki ljudje odidejo kot feniksi: zažarijo v veličastnem ognju, ki s svojimi zublji oplazi množice, da bi jim vtisnil pod kožo pečat svojega imena. »Ko se je Taras pred kratkim vrnil, se je zdelo, da bo prostor spet pridobil kvaliteto intelektualnega dialoga, ki se je nekako izgubila v hipertrofiji neobveznega brbljanja. Miselno tveganje, eruditsko analizo in pričevanjsko izpostavljenost. A to ni bila vrnitev; bilo je slovo«, zapiše Mitja Čander v *Meditaciji o Tarasu* (Delova Sobotna priloga, 14. junija 2008).

Bilo je to Tarasovo slovo in na nas je, da ostane tudi vrnitev. Dolžniki smo pač dolžni izplačevati duhovno zadolžnico. S čim? S tem, kar nas je (na)učil Taras - s spominjanjem nanj, na njegovo življenje in gromozanski opus. S premišljanjem njegovih misli. Saj »vendar obstaja duh; vendar obstaja spomin«, piše francoski filozof A. C. Sponville v imenitni *Mali razpravi o velikih vrlinah* (Vale-Novak, 2002) v poglavju o zvestobi. In za zvestobo tudi gre!

Kar s svojimi izdajstvi - izdajstvo je dvojček zvestobe - pričuje razklani dvojni, trojni, micelijski Taras s čredo jazov v sebi: »Jaz sem v temelju zvest le svoji ženi, kot vsaj enemu izmed človeštva, kjer naj se pokaže moja zvestoba oziroma brezpogojna terjatev,« pravi. A v spominih na »navzkrižna srečavanja« in »po(ne)srečena srečavanja« (kot poimenuje drugo knjigo - dvojčka prvi, izdano leto po smr-

ti pri Študentski založbi), kaže tako veliko zvestobo svojim ljudem, da je naša zadolžnica skoraj brezgrajna. Zato se je vredno, se (ga) moramo spominjati! »Kot je telo navzočnost v sedanjosti, je duh navzočnost preteklosti: kar nam preteklost zapušča v dediščini in kar v nas ostaja. To je tisto, kar je sveti Avguštin poimenoval 'sedanjost/navzočnost preteklosti', in to je spomin. Duh se začne tam. Skrbni duh, zvesti duh,« misli Sponville zvestobo. In kliče: »Vse človekovo dostojanstvo je v misli; vse dostojanstvo misli je v spominu. Pozabljiva misel je morda misel, vendar brez duha. Človek je duh samo zaradi spomina; človeški samo zaradi zvestobe. Varuj se človek, da ne boš pozabil spominjati se!« Kajti: »Zvest duh je duh sam.«

Pričujoči zbornik je potemtakem knjiga naše zvestobe. Zvestobe duhu in Tarasu Kermaunerju, ki je za nas veliki TI. Kot je on na tisočerihi straneh in v deset tisočih pismih gojil srečevanja, se zdaj srečujemo mi z njim. »Vse resnično življenje je srečevanje,« pričuje Taras in zapiše Martin Buber, filozof tiste vrste dialoškega komuniciranja, ki jo je gojil odprti, svobodomiselni, kritični, analitični, ljubeči in skeptični, upajoči in dvomljivi Taras do konca dni. Bubrovo epohalno delo *Princip dialoga* je Taras skušal živeti celovito in brez rezerve. Se odpirati TI-ju na vse možne načine, v strahovitem razponu od poistovetenja do izdajstva, od ljubezni do sovraštva. TI-ju je vedno znova izrekal temeljno besedo, kar je »dejanje mojega bitja, moje bitno dejanje« (Buber). Kot je učil že Epiktet, (tudi) mislec svobode: »Mi želimo že od vsega začetka živeti kot modreci in pomagati ljudem. Kako le?! Kaj pa počneš? Si sebi pomagal? A, ti bi rad, da napredujejo? Pa si sam napredoval? Bi jim rad pomagal? Z lastnim zgledom pokaži, kakšne ljudi ustvarja filozofija.«

»Temeljno besedo jaz-ti je mogoče izgovarjati le s celim bitjem. Zbiranja in zlivanja v celovito bitje nikoli ne

Z leve na desno: Svetozar Križaj, dr. Irene Mislej, Alenka Goljevšček Kermauner in akad. dr. Taras Kermauner.

Akad. dr. Taras Kermauner in Matjaž Hanžek, na pomlad 2002.

Sprejem leta 2005 pri predsedniku Slovenske akademije znanosti in umetnosti akad. dr. Boštjanu Žekšu ob Kermaunerjevi 75-letnici

more poganjati jaz, a nikoli se ne more goditi brez mene. Jaz postajam ob ti-ju (ob tebi); ko postajam jaz, izrekam ti« (Buber), pričuje Taras - »Želim si prakso, ki bi bila čim bolj komunikacijska z drugimi« - v svojem ogromnem opusu. Pa naj piše pisma prijateljem/sovražnikom, analizira stotine in stotine slovenskih dram ter pada vanje in njene junake scela, da bi z re-konstrukcijo veličastno vstal njegov jaz, kritično vrednoti stotine pesniških zbirk in romanov, ali pa v gostilni ob že ne vemo katerem litru vina modruje o sebi in drugih. Nenehno drug-uje, zato njegova »nova teologija tretjega ti-sočletja« (K. Gržan) povzema vse izkušnje srečevanj z ljudmi, filozofijami in ideologijami, umetniškimi deli in političnimi pamfleti, teološkimi koncepti in globokimi uziranjem v smer, kjer Drugi s svojo ljubeznijo odrešuje nič za človeka, da bi ta postal bogočlovek. Čezčlovek. Človek onkraj vseh identitet, bitje drugenjskosti.

Ne poznam človeka, ki bi hotel in zmoget toliko eksperimentiranja s seboj in z drugimi, z vsem. Zato, da bi prihajal k drugosti. »Prihajati k drugosti pomeni tvegati, izzivati, se izpostavljati, se motiti, padati,« zapiše. Vleči bruno iz svojega očesa, ko z mikroskopsko preciznostjo analizira iver v očesu drugega. Popisati nepregledno število strani zato, da bi na koncu (in začetku) uzrl nič. In od tu zatipal možnost odrešenja, postal sodelavec Boga v odreševanju nič. Kako veličastno hotenje! In kakšno zavedanje z razbijanjem stereotipov, upiranjem klišejem, trganjem ideologij, razkrinkavanjem klik, strastnim prekinjanjem vezi in vedno novim začetkom drugačnih poti izpričevati svojo neomajno vero! Saj: »Resnična vera se začne tam, kjer se konča ponavljanje.« (Buber)

Taras je zase rekel, da je fanatik svobode. Ker hoče biti SAPO (samostojna avtonomna posamezna oseba), kot tak pa je zavezan svoji resnici celo bolj kot ljubim prijateljem. Tarasova resnica je neidentitetno mišljenje, ki mora biti v glo-

balnem svetu uničujočega pohlepnega kapitalizma, kjer smo vsi enakopravni tako, da smo vsi enako potrošniško blazni in medijsko uniformirani, da se uklanjamo velikemu SE (multikorporacijskim spregam z oblastjo in množičnimi mediji) - se tako živi, se tako ravna, se tako misli, se tako govori, se tako oblači, se uniformira v takšno identiteto, da je »vsako drugi in nihče on sam« (M. Heidegger) - slišano in upoštevano. Sicer

Ob 75. rojstnem dnevu Tarasa Kermaunerja v Avbru na Krasu
Z leve na desno: Alenka Goljevšček Kermauner, akadm dr. Taras
Kermauner, Vera Muck, Lučka Rot in Kristijan Muck.

ne bomo preživeli, če ne bomo izstopili iz risa »(ob)lasti in (s)lasti, kjer sta denar in užitek vse« ter prepoznali svojo lastno bit, kar je za majhne narode še zlasti pomembno.

V tem pomembnem času tektonskih premikov in velikih sprememb Slovenci (še vedno) ne vemo, kdo smo in kaj hočemo. Z vzpostavitvijo lastne države smo storili šele prvi korak; kaj zdaj? Kako naprej? Za razmislek digresija v tisti čas, ko smo o njej, o samostojni državi Sloveniji, šele sanjali. Že takrat je Taras opozarjal, »da je narodno v njegovi eksistenci le eden izmed elementov«, povzemam Rožančev dnevniški zapis 16. novembra 1985 (v *Svoboda in narod*, Obzorja 1988) o pogovoru novorevijašev s srbskimi kolegi Čosićem, Markovićem in Tadićem. »Ta Tarasova pripomba je povzročila med Slovenci določeno nasršenost. Toda prav v tej Tarasovi pripombi, v 'narodnem kot elementu eksistence', je bila najlepša priložnost, da svoj odnos do naroda še poglobimo. Žal ga nisem pravočasno podprl: Uklonil sem se razpoloženju in mišljenju večine, nazadnje pa se je izkazalo, da nam manjka prav ta Tarasova provokativna poglobitev tako eksistencialne kot narodove problematike,« zapiše Rožanc.

Zdaj je napočil ta čas. Da poglobimo svojo osebno eksistencialno postavitev in tudi narodovo. »Zaradi tega moramo tisti, ki začenjamo spoznavati, da je kriza človeka kriza medčloveškosti, pojem odkritosti osvoboditi utesnjujočega moralizatorskega tona, ki se mu je pritaknil, in ga na novo uglasiti s pojmom pokončnosti. Če so v davni postavljeni pokončnost kot pogoj človeškosti, more to izpolniti šele pokončna duša, skrajna odkritost, ki se ne bojuje več z videzom, ker je navideznost premagala.« (Buber). Poznamo pri kom iz slovenske duhovne zgodovine večjo »skrajno odkritost« kot pri Tarasu Kermaunerju? Je lahko kaj boljši temelj za uvid v ZDAJ in TUKAJ kot prav to? Kaj večja zaveza kot zvestoba takemu navdihovalskemu duhu?

Kaj je vrednota: iskanje nevidnega ali goveje prežvekovanje? je naslovil svojo zadnjo kolumno za Sobotno priložnost (Delo, 28. junija 2008) Taras Kermauner. In jo sklenil: »Naj formuliram svoje geslo do kraja jasno: če si človek ne vrne - šele ne pridobi smisla, potem je vse zaman in je res vseeno, ali se pokonča v vojni ali zaradi debelosti, alkoholizma, strasti nakupovanja ali iger na srečo. Danes je človek na tem, da se zaigra; da kot avtist sam sebe pojé. Naslednja stopnja človekovega 'napredka' je avtokanibalizem kot najbolj užitka polna in duhovita avtodestrukcija.«

Sam je smisel našel v veri in upanju (kot je ugotovil Tarasov dolgoletni prijatelj Boris A. Novak: *Med obupom in upanjem izberi upanje. / Težje ga boš nosil*). V zamisli »radikalnega obrata človekovih vrednot, predelave človeka iz zveri (življenja-smrti, ubijalca) v čezčloveka, ki ne bo več temeljil na procesih življenja, ki je ubijanje, ampak bo iskal tretjo možnost onkraj življenja in smrti, onkraj znanega, konservativnega, sicer nezanesljivo, na veri in upanju temelječo, a edino rešilno, kajti obnavljanje starega ni dovoljšen razlog za to, da bi bil nadaljnji obstoj človeštva smiselno« (prav tam).

O življenju iz biti, »ki ga moraš včasih drago plačati; predrago ga ne plačaš nikoli« (Buber), pričuje veličastna življenjska zgodba osemindesetletnega Tarasa Kermaunerja, »stražarja svojega prepričanja« (M. Kmecl). Tej zgodbi se klanjamo z Ustanovo Tarasa Kermaunerja in z zbornikom spominjamo nanjo. Slava njegovemu imenu!

Poezija Slovenke iz Argentine

NAŠA ROJAKINJA VERONIKA ANTONIČ V BUENOS AIRESU

Olga Knez

Veronika Antonič, rojena na svečnico leta 1938 v Brestovici pri Komnu, se je s starši po vojni umaknila na tuje in še ne enajstletna pristala v Argentini. Kljub nenavadno težkim življenjskim izkušnjam – najprej beda, potem zgodnje vdovstvo, bolezni v družini – je neizbrisno ostala zvesta svojim ljudem in jeziku iz otroških let. Ob osamosvojitvi Slovenije se je dokončno zavedla, kam spada in kam nezadržno silijo njene korenine.

Odtlej je večkrat obiskala tako svoj Kras pa tudi druge predele domovine in hrepenenje po vrnitvi je postalo silno, a bo po vsej verjetnosti ostalo nepotešeno. In odtod izvor njenih pesmi, ki jih v nadaljevanju objavljamo.

Poudariti je treba, da se je Veronika, kljub pomanjkljivemu šolanju, v zrelih letih pogumno posvetila slovenščini. Odlično seveda obvlada španščino. Njen jezik je sicer preprost, vendar prepoln hrepenenjske zlahtnosti, kar je seveda tipično predvsem za izseljence iz naših krajev.

Samoumevno je, da je društvo Triglav v Buenos Airesu Veronikin drugi dom. Tam domuje tudi radijska postaja z enourno nedeljsko oddajo v slovenščini. S to oddajo so povezani z našimi rojaki zlasti v Španiji, Italiji in Kanadi z novicami, ki jim jih po internetu posreduje Miha Zobec, po radijskih valovih v živo pa jih prebira naša Veronika... Tudi zaradi te dejavnosti si ta trmoglava Kraševka zasluži našo pozornost.

Olga Knez, sodelavka revije Kras

Skupinska fotografija Veronike Antonič – četrta z desne – v družbi prijateljskih zdomcev iz Argentine in Avstralije na domačiji Pregarčevih v Povirju, posneta leta 2000. Fotografija: Aleksij Pregarc.

Pesem domovini

*Želje srca polegajo
kot morski valovi
na tvoji obali,
obmolknijo.
Od oceanske širjave
pobiti glas
umre
med kamnitim šumenjem
in školjkami.
In vendar si želim,
da bi ta gluha pesem
le prišla do tebe
kot sladka melodija,
glasna, čista,
kot dar ljubezni,
ki jo v srcu pestujem zate
ko in kadar v daljavi temnim:*

*Domovina moja,
v duši kraljuje
korenina ljubezni
do Tebe.
Zasidrana
tukaj živim,
samo misli letijo
z nevidnimi perutmi.*

*Oh, da temu telesu
zrasla bi krila.
postala koža
židanih peruti,
da vzletela bi
pod hišno streho;
tisto, ki je moje otroštvo varovala.
Naj ta nemirna duša
ponovno preleti
tvoje zelene, dišeče planine.
Naj se sprosti v petje,*

*domovina,
v pesem,
v petje zate,
saj je moja duša,
ta duša
tvoj škrjanček.*

Pomladni obisk

*Pomladne rožice
po travnikih cvetijo,
oči mi razveseljujejo.
Hrbovi,
kot vojaki na straži
okoli dolince stojijo.
Tod sem hodila
v nedolžnih letih
in v daljavi sanjala,
kako vrniti se.*

*Danes te gledam,
ljubi moj Kras,
tvoje nebo, gozdove;
slišim tvoj glas.*

*Očetove besede ni več,
utihnila je
in osirotela sem
za dolgo vrsto let,
a ne vračam se osamljena –
prisegam: duše očetovske
povsod so me sprejele.*

*Pomlad cveti
in v mojih očeh
oče in mama
živita.
Živita.*

Daljava

Onkraj oceana

novi dom.

Onkraj oceana hrepenenje,

želje, duševno trpljenje.

Zakaj krik mojega srca?

Odrasla še nisem bila

in nisem si mogla sama

usmerjati

novih poti v življenje.

Daleč

le v spominu otroške misli

in daleč daleč

otroške solze.

Listje

Smeblja se listje,

vrtinči se

in skače po tleh,

z vetrom se poigrava

in gre dalje.

Srce moje s pogledom teče

semintja,

misli odnaša do gorâ.

Hribovi me gledajo:

nepoznana oseba?!

Oblaki škilijo

duša poleti vesela

med borovce,

otroške pesmi prepeva.

Ptički na drevesu,

radovedni, me vprašajo

'kdo si?'

In jaz...

odgovora ne dajem,

samo solzim se.

Oblaki

Bežite oblaki,

ne skrivajte mi sonca,

lačna sem lastnih žarkov,

da tako oživim.

Pridi veter,

preženi temo,

da sonce me božalo bo.

Plesala na travniku bom

duševno melodijo,

bose noge,

zaprte oči

Oživeti

lepe čase tistega poletja

tam na Krasu,

tam,

kjer je moja domovina.

Veter popotnik

Rada bi se spremenila v veter.

Švigala bi po ulicah,

po katerih stopaš.

Kadar bi počival,

senco iskal,

pričarala bi ti lipo

za varstvo tvojega počitka.

V samotni, temni noči

biti kres, ki te ogreva.

Če pa samota te premaga,

le pridi k meni:

ne bom ti veter,

niti lipa niti kres.

Jaz bom to, samo jaz.

In te bom ljubila.

V domovini

Sem tukaj, v domovini.

Veter me objema

in bori mi šepetajo

sladke besede.

Molčim,

poslušam

pozdrav narave –

nikdar pozabljene.

Vonj narave pričara mi

globoke želje,

stare želje daljnih dni.

Trava je danes postelja,

počitek,

in vanjo legam,

duševno objemam domovino.

Zaprte oči,

odprte misli in spomini.

Vse je istočasno tu.

Samo jaz nisem več tista

od nekoč,

življenje, čas:

prehitro tečeta, bežita.

Veter pripodi oblake,

a ne prinaša misli.

In vendar je vse tukaj,

skupaj, v srcu:

otročnost, mladost, starost.

Danes te objemam, domovina.

Beseda

Besede ljubezni so tam,

ograja ust,

zaprta pot,

tako da znova

in znova

v globino misli

tonejo.

Beseda ljubezen je tiba.

In je molk.

Bojim se,

da srce zastane,

če jo izustim;

skriva se

v duševni jami

in kot človeška ribica

še živi.

Beseda ljubezen

pred očmi se poigrava,

zadnja ograja,

a ne ločim se od nje.

Tiščim jo.

Kljub vsemu je živa,

da polne so jo globeli

in v raju tem živi.

In umira, tako kot jaz.

Gnezdit

Nočem biti oblak,

ki pod nebom

tvojega življenja se levi,

raje bom

sveža trava dišeča,

rosna

tisočletnih zvezd,

ali jutranja zora,

svetloba novega dne

po minuli temni noči.

Tako sprejeti

mlačno božanje

jutranjega sonca,

zadrževati v rokah

sapico vetra,

potem

pod tkanino tvojih oči

pustiti, da čas beži.

Tam, v skritem kotu misli,

je ljubezen varna

in vem, da

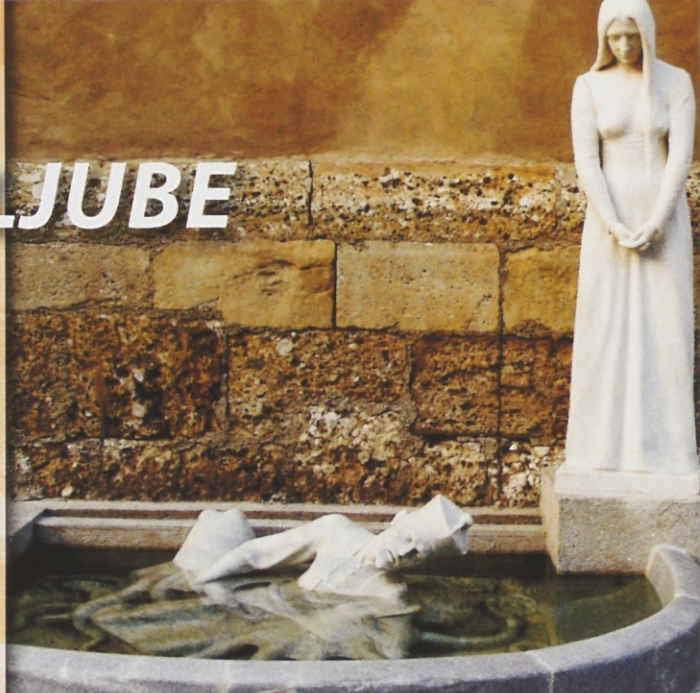
ljubim,

živim, sanjam.

VODNJAK ZA OBLJUBE

Damir Globočnik

V februarju in marcu je bila v Peterokotnem stolpu na Ljubljanskem gradu intermedijška razstava slikarke, kiparke, fotografinje in video umetnice Nore de Saint Picman iz Ljubljane in s Krasa. Otvoritev razstave, na kateri je o umetnici spregovoril umetnostni kritik dr. Damir Globočnik, je razstavljalca popestrila s performansom. Razstava bo prenešana na Kras in na Koroško. Omogočili sta jo AVITEL, d.o.o., TSE, audio video imžemiring.

Nora de Saint Picman svoj likovni izraz in izpoved udejanja v različnih likovnih medijih. Vendar imajo prehajanja med slikarstvom, risbo, grafiko, kiparstvom, fotografijo in videom, ki jih umetnica na odprtih razstav dopolnjuje tudi s performansom, z glasbeno improvizacijo in branjem lastnih poetičnih besedil, vselej koherenten značaj. Različni motivni in formalni nivoji likovnega nagovora praviloma vsebujejo osrednjo vsebinsko-izpovedno noto.

Na razstavi, ki v prepričljivo celoto povezuje fotografske podobe dveh kiparskih del Franca Bernekerja, video *Basilique Saint Denis* in fotografije spečih otrok, se lahko soočimo z likovničnimi razmišljanji o zvestobi, življenju in smrti, o ljubezni, odnosom med moškim in žensko, med starši in otrokom. Umetnica je razstavljena dela zaobjela z naslovom *Vodnjak zaobljube*.

Hommage à Berneker je skupina fotografskih interpretacij plastik prvega slovenskega modernega kiparja Fran-

ca Bernekerja (1874-1932). *Vodnjak sv. Janeza Nepomuka* (1911-1913, Kranj) ponazarja legendo mučenca sv. Janeza Nepomuka, ki kot spovednik češke kraljice Ljudmile oziroma Ivane ni hotel prelomiti spovedne molčečnosti, zato ga je kralj Venčeslav dal zapreti in mučiti, nakar so zvezanega duhovnika ponoči 20. marca 1393 vrgli s Karlovega mostu v Vltavo. Berneker je svetnikovi legendi sledil samo v glavnih potezah. Osrednja tema je žalovanje kraljice Ivane, ki z zaprtimi očmi in sklenjenima rokama stoji nad figuro napol zleknjenega umirajočega spovednika. Svetnik se z zadnjimi močmi brani smrtonosnega objema hobotnice, bitja, ki ga v Vltavi ne bi mogli srečati.

Tudi Nora de Saint Picman je izbrala novo branje motiva kot uresničitve žrtvovanja zaradi zaobljube, ki je ni mogoče prelomiti. Podobno velja tudi za Bernekerjevo kiparsko skupino *Drama* (1905, Narodna galerija v Ljubljani). V simboličnem motivu umirajoče družine je bil za umetnico

najpomembnejši motiv matere, ki v usodnem, zloveščem trenutku ugašanja življenjske sile še doji svojega otroka.

Perforirana fotografska povrhnjica je nalepljena na površino ogledala, kar vodi k optični igri delnega zrcaljenja in poglobitve prostora. Časovni in prostorski palimpsest interpretacij Bernekerjevih kiparskih motivov se logično preliva v video *Basilique Saint Denis*. V gotski cerkvi Saint Denis v severnem predmestju Pariza so zadnje počivališče našli francoski vladarji, številni člani njihovih družin in nekateri pomembni predstavniki francoske kraljevine. Nora de Saint Picman je med ležečimi nagrobnimi kipi v francoski kraljevski nekropoli osrednjo pozornost namenila nagrobniku s kipoma *Henrika II.* in *Katarine Medičeske* (Germain Pilon, 1583), ki imata zaprte oči in roki sklenjeni v molitev. Smrt se prepleta z upanjem na vstajenje.

Kljub uporabljenim orodjem visoke tehnologije ni zaslediti napetosti med estetizirano likovno interpretacijo in eksistencialno opredeljenimi likovnimi meditacijami. Izbor motivov priča o zaupanju v psihološko moč podob. Opozoriti velja, da lahko lokacije tematskih izhodišč fotografij in videopodob povežemo tudi z umetnično osebno zgodbo oziroma s kraji njenega delovanja. Otroštvo in mladost je preživela v Kranju, študijsko se je izpopolnjevala v Parizu, danes pa živi in ustvarja v Ljubljani, na Krasu in v Slovenj Gradcu (F. Berneker je bil rojen na Gradišču pri Sl. Gradcu).

Pri fotografijah spečih, v notranji svet, v svet sanj zaupljivo zamaknjenih otrok je razmislek o razmerju *eros : tanatos* odstopil svoje mesto intuitivno registriranim nevidnim vezem med starši in otroki. Povedano z umetničinimi besedami: »Vodnjak zaobljube je otroštvo kot izvir življenja, zaobljuba pa brezpogojnost starševske ljubezni.« Na fotografijah je mogoče začutiti zaupno, poetično zgoščeno intimno čutenje, harmonijo, varnost. V preplet subjektivnega pogleda in intimnosti se povezuje tudi nežen dotik igrivih »risarskih« intervencij.

Dr. Damir Globočnik, Radovljica

Likovna razstava akademske slikarke Nataše Pičman v Peterokotnem stolpu na Ljubljanskem gradu

MULTIMEDIJSKA PREDSTAVITEV JE GLOBOKO RAZMIŠLJANJE O ŽIVLJENJU

Ko stopimo v Peterokotni stolp Ljubljanskega gradu na likovno razstavo in večmedijsko predstavitev akademske slikarke Nataše Pičman, čutimo povezavo s prostorom, z oddaljenimi zvoki gregorijanskih koralov, ki jih na tkanini - spuščeni od stropa stolpa po vsej višini navzdol - spremljajo proicirane gibljive slike ležečih kipov francoskih kraljev v Baziliki in kripti sv. Denisa v Parizu (kjer je bila rojena gotika).

Zvoki nas popeljejo v finejša stanja našega zavedanja, v katerih dobijo različne vsebine svoj globlji pomen in združno delujejo na istem nivoju.

Tako nam je lažje dojeti zaobljubo molčečnosti umirajočega Janeza Nepomuka v upodobitvi Vodnjaka zaobljube kiparja Bernekerja v Kranju. Globlje doživimo zaobljubo in brezpogojnost starševske ljubezni v Bernekerjevi družinski tragediji, v kateri umirajoča mati še doji svojega otroka.

Podobe spečih otrok, ki nedolžno sanjajo, ki se vesele lastnega bivanja, plesa - dopolnjujejo gibljive slike na ekranu - plesočega dekleta (avtorice) - podobe iz preteklosti in narave. Vmes avtorica recitira in poje lastne pesmi ter igra lastne skladbe na klavir. Podobe sedanosti, večne narave hribov in dolin naše domovine, spremlja pojoča avtorica s pesmijo »Kaj ti je deklica?«

Vse različnosti so povezane v celoto; delujejo na istem nivoju zavesti in se izpopolnjujejo med seboj.

Izvedba je kljub najmodernejšim izraznim sredstvom emocionalna in sega globoko v razmišljanje o življenju...

Alenka Kham Pičman, 8. marec 2010

**Razstava likovnika Franka Vecchiet
v Galeriji Kopske Banke**

RESONANCE MED TREMI STENAMI

Nives Marvin

Sedemnajstega februarja 2010 smo v Galeriji Banke Koper v Kopru, Pristaniška ulica 14 odprli razstavo enega izmed najpomembnejših in vodilnih likovnikov prostora sosednje Italije Franka Vecchiet z naslovom "Resonance med tremi stenami". V imenu Banke Koper je razstavo odprl član njene uprave Aleksander Lozej. Ogled razstavljenih umetnin je možen vsak dan med uradnimi urami banke do konca maja letos.

Franko Vecchiet sodi med najpomembnejše in vodilne likovnike obmejnega prostora sosednje Italije. Že desetletja namreč soustvarja italijansko in slovensko umetnostno sceno, a je priznan širše, zlasti v mednarodni grafični sferi. Njegov likovni opus predstavlja posebno, diskretno rdečo nit med avantgardnim obdobjem tržaškega likovnega prostora v petdesetih in šestdesetih letih na eni strani ter na drugi strani med sočasno oziroma poznejšo likovno produkcijo v najširšem smislu besede. Ta je v vseh obdobjih opazno zaznamovana z njegovim sodobnim razmišljanjem in posledično z raziskovalno izvirnim individualnim pristopom. Ne glede na izbrano zvrst – diapazon Franka Vecchiet sega od različnih tehnik grafike, risbe, slikarstva, instalacij in konceptualno zastavljenih objektov do oblikovanja avtorskih grafičnih map in unikatnih umetniških knjig, kar neprekinjeno nadgrajuje in prepleta še s pedagoškim delom in s pisanjem strokovnih teoretskih tekstov – je sleherno njegovo delo določljivo s skrajno intimno interpretacijo ter z mojstrsko preciznostjo tehnične izvedbe. Vsebinsko ga navdihuje aktualna angažirana globalna problematika, čeprav hkrati ves čas ohranja poseben, osebno občuten odnos do preverjenih in znanih tradicionalnih vrednot likovne umetnosti in njene zgodovine.

Vecchietovo likovno ustvarjanje že desetletja spremljamo tudi v Slovenski Istri in znotraj nacionalnih mej na številnih osebnih ter zlasti skupinskih razstavah in manifestacijah, najbolj pa v naši zavesti ostaja zapisan kot uveljavljen in izjemen grafik. Premišljeno odločitev, da na pričujoči razstavi predstavi izbor slik na platnu, nastalih v zadnjih treh letih, mu je narekoval že interier galerije s tremi razstavnimi stenami. Tudi pomenljivi naslov razstave »Resonance med tremi stenami« se podkrepi njegovo senzibilnost in preciznost v naprej načrtovane in konceptualno domišljene postavitve posamičnih del, diptiha, poliptiha in miniaturnih objektov v konkretno razstavišče.

Razstavljenе slike Resonance med tremi stenami dokazujejo, da Vecchiet odkriva velik kreativni stimulans v dražestnosti znanega, že obstoječega, nečesa prabitnega in v eksperimentalnem raziskovanju nečesa novega, drugačnega. Izbira materialov in ustreznih tehnik je pogojena z dragocenimi osebnimi izkušnjami in s filozofsko naravnanoostjo, ki so mu recipročni navdih za nova kreativna iskanja, znotraj katerih še posebej izstopa vedno prisotno zavedno hotenje po doseganju vnaprej skrbno domišljenega cilja. Sleherna slika – ne glede na tehnično izvedbo – je zaznamovana z visoko estetsko kultiviranostjo, ki nosi v sebi še skrivnostno dražljivost večplastne pomenskosti in sporočilnosti. Ob popolni neobremenjenosti s konkretnim zunanjim motivom postane površina platna prostor skrajne sublimacije vsega, kar miselno in čustveno doživlja, ter hkrati prostor eksperimentiranja z materiali, tudi nekonvencionalnimi za slikarski medij. Zato mu je verjetno tako ljuba tehnika kolaža: aplikacije računalniških printov in iztrganke iz časopisov in revij s hoté ohranjenimi zapisi v različnih jezikih postanejo strukturni elementi in nadomestila barv ter so glavne nosilke likovnega izraza. Materiale, lahko že zavržene (na primer časopisi, kovinski deli in drugi vsakdanji predmeti), torej revitalizira v novo univerzalno vizualnost, oblikotvorno in duhovno določljivo zgolj z avtorsko intimno poetiko. Od leta 2006, ko je sodeloval na umetniški delavnici Genius loci Lera v Sečoveljskih solinah, pa ga ustvarjalno stimulira še ena posebna téma: sol, h kateri se odtlej v svojem ateljeju vedno znova vrača, saj mu s svojo prvinskostjo v naravni fizični in barvni strukturi vzpodbuja vedno nove interpretacije, kar dokazuje tudi izbor razstavljenih podob.

Vecchietove slike posamezniku dopuščajo neobremenjeno, a zato toliko bolj vabljivo vsebinsko-sporočilno dožemanje, videnje, razmišljanje in občutenje. Na to nakazujejo tudi pomenljiva poimenovanja razstavljenih slik (Reminders, Perfect double face, Tempus construendi, Vrata, Diptih), še

EUTERPE (grška muza poezije in gledališča, 2010,
mešana tehnika/les, 13x13 cm.

VRATA, 2009, mešana tehnika/les, 100x100 cm.

posebej pa metaforična imena objektov po grških muzah umetnosti: Clios, Talias, Melpomenes, Euterpe. In če nam je v tem kontekstu dopuščena popolna svobodna interpretacija, nas še posebej presenetita materialna – fizična privlačnost in vablljivost v konkretno neposreden čutni stik, v dotik reliefne strukture. Resonance posamičnih zgodb in likovnih nagovorov, mikro detajli abstraktnih oblik in barvnih tonaliteta ter razstava kot celota pa se povezujejo z diskretno lirično atmosfero, skrivnostnostjo v izpovedi in izzivalno privlačnostjo v drugačnosti likovne govorice. Preteklost in sedanjost, umetnost v najširšem smislu in vloga človeka v njej so tiste duhovne vrednote, ki se sinergično prepletajo in oplajajo ter dokončno skulminirajo v skrajno intimno poetiko, v posebno umetnikovo likovno odo lepoti in življenju.

Nives Marvin, univ.dipl. umetn. zgodovinarica, Piran

Biografija

Franco Vecciet se je rodil 8. novembra 1941 v Trstu. Maturiral je na tržaškem slovenskem klasičnem liceju ter študiral umetnost v Urbinu in Benetkah ter krajše obdobje kot izredni študent na grafičnem oddelku na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. Na začetke njegovega likovnega ustvarjanja je še posebej vplivalo srečanje s slikarjem in profesorjem Avgustom Černigojem, s katerim je sodeloval veliko let. Pozneje se je študijsko izpopolnjeval tudi pri mojstru H. Goetzeu v Benetkah in S.W. Hayterju v Parizu. Leta 1970 je bil med ustanovitelji likovne tržaške skupine Grupe U.V sedemdesetih letih minulega stoletja se je ukvarjal predvsem z lesorezom ter se študijsko poglobljal in raziskoval izraznost tega materiala in grafičnega postopka. Že leta 1980 je uresničil prvo večjo instalacijo v prostoru v »Ospitale vecchio« v Vidmu. Imel je veliko število samostojnih razstav doma, v Evropi in v ZDA, sodeluje na mnogih skupinskih razstavah in pomembnih grafičnih manifestacijah v Italiji, Sloveniji in po svetu, večkrat tudi na mednarodnem Ljubljanskem grafičnem bienalu. Prejel je več nagrad in priznanj, leta 1989 tudi nagrado Prešernovega sklada za grafiko, večkrat je bil nagrajen na Mednarodnem slikarskem ex-temporju Piran, leta 2009 pa je prejel Grand Prix na 14. Mednarodnem grafičnem bienalu v Sarcellesu v Parizu. Je avtor mozaika na Trgu združene Evrope v Novi Gorici iz leta 2004. Leta 2006 je kot povabljeni udeleženec sodeloval na multimedijski delavnici Genius loci Lera. V osemdesetih letih je do 1991 vodil slovensko Galerijo Tržaške knjigarne v Trstu. Poučuje grafiko na Mednarodni šoli za grafiko v Benetkah in sodeluje kot gostujoči profesor na raznih šolah v Italiji in na Akademiji likovnih umetnosti v Parizu (leta 1999), leta 2008 pa je povabljen kot predavatelj na Univerzi v Indiani v ZDA. Je avtor likovno-pesniških izdaj Sredozemlje (s pesnikom Markom Kravosom), zbirke Ludens in Minimalia, Grafične mape v izdaji MGLC, Kvartet, umetniških knjig Suite, Flux, Petals, La boîte à outils, Mystery Book, in drugih ter je uveljavljen še kot avtor številnih strokovnih zapisov o sodobni likovni umetnosti. Živi in dela v Trstu.

Pojavlja se v približno tridesetletnih preslednik

JANUARSKI ŽLED V BRKINIH - SREČA V NESREČI

Robert Kastelic, Milan Race, Elektro Primorska, d.d.

Žled se najpogosteje pojavlja v višinskem pasu med 500 in 1.000 metri nadmorske višine. V Brkinih, ki so z žledom med najbolj ogroženimi slovenskimi pokrajinami, se pojavlja v približno tridesetletnih presledkih.

Žled

Žled je vremenski pojav, ki nastane, ko iz toplejših padavinskih oblakov pada dež skozi nižje ležeča območja, v katerih se zadržuje hladen zrak. Dež se med padanjem skozi hladnejše plasti zraka ohladi, vendar se šele ob stiku z zmrznjenimi tlemi, drevesi in drugimi predmeti spremeni v led. Dežne kaplje, primrznjene na podlago, tvorijo ledeni oklep, ki je v skrajnih razmerah lahko debel tudi do 15 centimetrov.

Leta 1980 je ob žledolomu v Brkinih debelina ledu merila tudi 10 cm, ob letošnjem januarskem žledolomu pa je bila debela ledu 2 do 3 cm. Uničujoče posledice nastanejo na drevesih in elektroenergetski infrastrukturi pri približno petih centimetrih ledene obloge. Zaradi teže ledu se pogosto lomijo drevesa in veje, trgajo se električni in telefonski vodniki. Žled poleg obremenitve s težo hkrati poveča površino dreves in daljnovodov, kar lahko ob prisotnosti vetra privede do žledoloma večjih razsežnosti.

Nazadnje je v Brkinih žledilo februarja 2009, vendar večje škode ali nevšečnosti takrat ni bilo.

Potek dogodkov

Delavci Cestnega podjetja Koper so že v četrtek, 7. januarja 2010, ob rahlem sneženju opravljali redno zimsko službo, ki obsega predvsem pluzenje in posipavanje cestišča. V petek popoldne, ko je dež začel primrzovati na podhlajeno podlago, se je na krošnjah dreves nabiral leden ovoj. Poleg rednega pluzenja in posipanja s soljo in kamnitim agregatom - drobcem so delavci še odstranjevali posamezna drevesa in odpadlo vejevje, ki se je lomilo pod težo ledu. V večernih urah je že prihajalo do posamičnih motenj pri dobavi elektrike.

V soboto se je stanje le še stopnjevalo. Pod težo ledu so se lomile veje dreves v večjem obsegu, kar je privedlo do pretrganja električnih vodnikov in oviranega prometa na cesti. Tako je bila do 13. ure za promet zaprta regionalna cesta na odseku Matavun–Artviže.

Podjetje Elektro Primorska je zaradi pretrganih vodnikov na daljnovodu na teren poslalo vse razpoložljive ekipe, ki so se trudile za čimprejšnjo odpravo okvar. Zaradi ledene obtežbe vodnikov in hladnega vremena so v popravila vlagali velike napore. Naselja, ki jim jih ni uspelo oskrbeti z elektriko po daljnovodnem omrežju, so priključili na agregatni vir. Kot zadnje so bile ob 20.30 uri na agregatni vir priključene Artviže. To je hkrati pomenilo, da so bili vsi prebivalci te vasi preskrbljeni z vodo in da so noč preživel na toplem.

Civilna zaščita

Civilna zaščita občine je pozorno spremljala stanje, zbirala informacije in po potrebi koordinirala aktivnosti. Upoštevač načelo o postopnosti uporabe sil in sredstev, pomoč gasilcev ni bila potrebna, ker so izvajalci javnih služb uspeli zagotoviti, da življenja ljudi in premoženje niso bila ogrožena do takšne mere, da bi bilo potrebni izvajati dodatni zaščitni in reševalni ukrepi. Dežurne službe CPK in Elektro Primorska so zelo dobro opravile svoje delo.

Brkini, v januarju 2010 vkovani v žled

Popolnoma uničim visokonapetostni daljnovodni steber in več kot deset centimetrov debel žled na električnem vodniku (Brkini, 1980)

Ocenjevanje škode

Žled je najbolj prizadel območje ob slemenski cesti Tatre-Ostrovnica. Največji žled je nastajal na višinskem pasu nad 700 m nadmorske višine. Intenzivnost se je opazno nižala s približno 20 višinskimi metri razlike. Velja omeniti srečno okoliščino, da po žledenju ni zapihala burja, saj bi se v tem primeru lahko ponovila zgodba izpred 30 let, ko je bilo huje poškodovanih kar 12.000 hektarov gozdov.

Občinska komisija za oceno škode v kmetijstvu je takoj, ko so razmere to dopuščale, opravila prvo oceno škode. Predvsem se je osredotočila na škodo v sadovnjakih, ki jih je na tem območju približno 20 ha, od tega 15 ha travniških in 5 ha intenzivnih. Komisija si je sicer ogledala širše območje in ugotavljala nastalo škodo.

Splošna ocena škode na intenzivnih sadovnjakih je, da je ta minimalna. Škoda je nastala le na posameznih sadnih drevesih po poljih in travnikih. Poleg intenzivnih in ekstenzivnih nasadov so poškodovana tudi posamezna drevesa v vrstah in po njivah, ki niso travniški sadovnjaki. Poškodovana so predvsem večja drevesa z daljšimi vejami.

Komisija je na podlagi ogleda ocenila nastalo škodo v ekstenzivnih nasadih jablan in sliv v znesku 7.931,25 € ter v ekstenzivnih nasadih sliv v znesku 4.230,00 €. Skupna ocena škode na kmetijskih površinah tako znaša 12.161,25 EUR.

Skupna ocenjena škoda po žledu je 100.661,25 €, od tega v kmetijstvu 12.161,25 €, v gozdovih (revidirana) 32.000 €, na elektroenergetskem omrežju je bilo škode za 50.000 €, interventni stroški na cestah pa so bili 6.500 €.

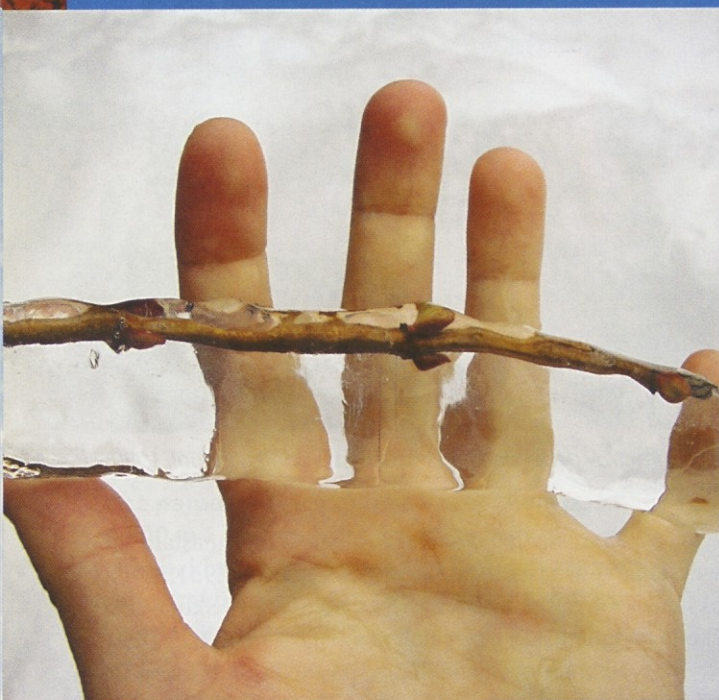
Priporočila občanom za ravnanje v primeru žleda

Nekaterih dogodkov ne moremo preprečiti, lahko pa omilimo njihove posledice. Žledenje lahko tako kot druge naravne nesreče povzroči tako imenovane verižne nesreče. To pomeni, da ena vrsta nesreče povzroči drugo. Kot tipičen primer bi lahko navedli, da je po žledu, na primer prišlo do prekinitev dobave električne energije. Kot posledica je lahko motena ali onemogočena vodna oskrba prebivalstva (lokalni vodni viri), nastanejo težave pri ogrevanju v stanovanjih in podobno. Pogosti primeri so še izpad telekomunikacijskega omrežja, poledenele ceste in druge površine, nevarnost ledenih sveč in podobno. Ob takšnih vremenskih okoliščinah je najpomembnejše, da se po nepotrebnem ne izpostavljam nevarnostim. In ne pozabimo poskrbeti tudi za živali.

Robert Kastelic, poveljnik Civilne zaščite Občine Hrpelje - Kozina

Škoda na električnem omrežju zaradi žleda

Napake na električnih daljnovodih so se najprej začele pojavljati v Brkinah v petek ponoči, od 8. na 9. januar 2010, in se nadaljevale vso noč zaradi dodatne obremenitve - žledu na vodnikih in na robnih drevesih na posekih daljnovodnih tras, ki so se pod težo ledu lomila in še dodatno trgala električne vode. Delavci Elektro Primorske so takoj začeli z ugotavljanjem lokacij okvar na bistrškem območju, na hrpeljsko-kozinskem območju v Brkinah, v okolici Senožec in na pivškem območju. V soboto, 9. januarja zjutraj smo aktivirali vse terenske ekipe z mehanizacijo in začeli s popravili v oteženih vremenskih razmerah in na težko dostopnem tere-

Žled na mladem sadnem drevju v Brkinih (januar, 2010)

nu - v snegu, prekritem z ledom. Do konca dneva smo uspeli popraviti večino daljnovodov, ki napajajo okrog 30 naselij, ki so bili zaradi žledu ostali brez električne energije. Vasi Ostrovico, Ostrožno Brdo in najvišje ležečo vas v Brkinih Artviže, ki jim normalnega napajanja nismo uspeli omogočiti, smo priklopili na električne agregate, moči od 100 do 250 kW. V soboto zvečer so imeli vsi odjemalci električno energijo, vendar so se čez noč pojavile še nove okvare. Ekipa so delale tudi v nedeljo, ko jim je uspelo za napajanje popraviti skoraj vse električne vode. Popravila so se odvijala še naslednje dni, ponekod pa bo treba za njihovo trajno uporabnost še marsikaj storiti. Betonski stebri so obremenitve zdržali. Predvsem bo treba zamenjati nekatere vodnike, katerih material je bil tako obremenjen, da ne zagotavlja več zanesljive funkcionalnosti.

Sporočilo Elektro Primorska, d.d.

Škoda v gozdu

Zadnji obsežnejši žledolom je območje Brkinov in Čičarije prizadel novembra 1980, ko je bilo poškodovanih več kot 12.000 hektarov gozdov. Letošnji žled pa na srečo v gozdu ni pustil takih posledic. Na območju severozahodnega dela Brkinov je v petek, 8. januarja 2010, v poznih popoldanskih urah dež začel primrzovati na podhlajeno podlago, drevesa in ostalo vegetacijo. V soboto dopoldne je prenehalo deževati in s tem se je končal tudi proces nalaganja ledu oziroma žledenje.

Glede na geografski položaj Brkinov in njihovo nadmorsko višino se je led začel nabirati na drevesih pri 600 m nadmorske višine. V višinskem pasu od 600 do 700 metrov je bil led debel 1 do 2 cm, nad 700 m pa je bil debel 2 do 3 cm. Debelejša ledena obloga je nastala v gozdu nad 700 m nadmorske višine. Zajela je območje od Mrš do Artviž v širini

Gozd v Brkinih po pustošenju žleda leta 1980

enega kilometra ob slemenski cesti, greben proti Rodiku ter severna pobočja Globne (območje med Ostrovico in nad Vajčami). Skupna površina navedenega območja je 1.150 ha, od tega 720 ha gozdov.

Na tem območju so poškodovana tanjša drevesa mehkih listavcev (jelša, trepetlika, breza, deloma tudi robinija). Polomljene so veje in delno tudi krošnje posameznih hrastov (gradna in cera) ter bukve. Nekoliko bolj so prizadeta mlada in tanjša drevesa, ki so močno upognjena in delno tudi polomljena.

Območje s tanjšo ledeno oblogo zajema večjo površino med Mršami, Tatrami, Kozjanami, Rjavčami in Gabrkom. Skupna površina tega območja je 4.000 ha, od tega 3.000 ha gozdov. Na tem območju so polomljene posamezne veje in vrhovi krošenj jelše, robinije in nekaterih iglavcev (macesen, rdeči bor).

Ocenjujemo, da je v ožjem pasu, kjer je gozd prizadel najdebelejši žled, delno poškodovanih 3 % odraslih dreves. Pri večini dreves bodo poškodbe sanirane po naravni poti (zarasle rane, novi poganjki).

Na celotnem območju, ki ga je zajel žled, znaša ocenjena škoda v gozdovih 32.000 €.

Lastnikom gozdov svetujemo, naj si za ogled svojih gozdov vzamejo čas, ko poledenela snežna odeja ne bo več predstavljala nevarnosti zdrsa. Preden se lotijo sanacije svojega gozda, naj se dogovorijo z revirnim gozdarjem za skupni ogled in izdelavo gojitvenega načrta, ki je podlaga za nadaljnje ukrepanje v njihovem gozdu.

Za vse nadaljnje informacije in strokovno pomoč se obrnite na pisarno naše krajevne enote v Hrpeljah, katere vodja je Vladimir Janežič, telefon: 05 / 680-12-55., 041/657-899!

Milan Race, univ.dipl.inž. gozdarstva, vodja območne enote Sežana, Zavod za gozdove Slovenija

Idejni projekt

ŠPORTNO REKREACIJSKI
CENTER HRPELJE

Alenka Pečar

S tem, ko naselji Hrpelje in Kozina pridobivata vedno bolj urbani značaj, se povečujejo tudi težnje po urejenih odprtih površinah. V osnutku občinskega prostorskega načrta so večje površine za šport in rekreacijo predvidene ob razširitvi obrtne cone in predvideni novi stanovanjski pozidavi Hrpelje - jug. Za to območje je podjetje Adkrajina - krajinsko arhitekturno projektiranje, d.o.o., naredilo idejni projekt, ki ga tu na kratko predstavljam.

Na območju, velikem nekaj več kot 6 hektarjeva, naj bi nastal center športnega in rekreacijskega dogajanja v naši občini z nogometnim igriščem, s športno halo ter z raznovrstnimi in številnimi igrišči na prostem, primernimi tako za otroke in mladino kakor tudi za odrasle. Celotno območje je v idejni zasnovi oblikovano kot urejena parkovna površina z ohranjenjo krajinske identitete in z bogatimi ter smiselno v prostor umeščenimi programskimi sklopi. Programska zasnova območja se tako podreja vrtačasti konfiguraciji terena in večinski pokritosti območja z borovim gozdom. Novi elementi so v prostor umeščeni tako, da čim manj posegajo v krajino ter obenem vzpostavljajo primeren odnos z njo.

Zunanja igrišča so razporejena v borovem gozdu med vrtačami. Razdeljena so na tri podenote, ki jih sestavljajo ločeno otroško igrišče, razna igrišča, namenjena športnim dejavnostim (igrišča za odbojko, košarko, nogomet, balinišče), ter trimska steza s trimskimi točkami, ki krožno povezuje celotno območje. Otroško igrišče je umeščeno v prostoru med sklopom vrtač, ki so v projektu uporabljene kot element igre. Igrala so nameščena na peščeno površino, ki obdaja zatravljene vrtače. Ostala igrišča so razporejena na vzhodnem delu območja okrog vrtače, ki deluje kot njihov osrednji prostor, kjer se lahko s primerno ureditvijo prireja najrazličnejše prireditve. V središču območja, kjer je določen del terena že pogozden, je predvideno nogometno igrišče s tribunami. Poleg igrišč so na območju predvideni tudi prostori, namenjeni piknikom, poseданju in druženju.

Celotno območje je urejeno kot parkovni prostor s pešpotmi in z drugo urbano opremo. Na najbolj prometno dostopnem mestu je kot vhod v območje urejena tlakovana večnamenska površina, ki vodi v športno halo. Ta objekt je sestavljen iz osrednje, večje večnamenske dvorane, namenjene rokometu, košarki, odbojki in malemu nogometu, okrog nje se v treh etažah poleg servisnih, upravnih in tehničnih prostorov predvidevajo tudi manjši športni prostori, namenjeni razno-

Načrtovana umestitev Športno rekreacijskega centra na južnem obrobju Hrpelje.

Tloris idejnega načrta športno rekreacijskega centra.

Idejna zasnova sprehajalnih površin v centru - v ozadju športna hala in zasnova za travnate površine v centru.

vrstnim dejavnostim (namizni tenis, fitnes, ples, aerobika, savna, squash, joga, borilne veščine ipd.).

Projekt je še v idejni fazi. Občinsko središče in tudi celotna občina bi z njegovo uresničitvijo dobila pomemben in kakovosten center za športno udejstvovanje, kvalitetno in zdravo preživljanje prostega časa ter druženje.

PRISPEVEK K USTVARJALNIM POGOVOROM, USKLAJEVANJU IN SODELOVANJU

Svet za kulturo in identiteto prostora Slovenije pri SAZU je 7. in 14. decembra 2009 sprejel in sporočil javnosti svojo prvo in drugo izjavo o varovanju, ohranjanju in trajnostnem razvoju Krasa. V prvi izjavi je med drugim opozoril »... Če bi bile Škocjanske jame izbrisane s seznama svetovne dediščine UNESCO zaradi neusklajenih in neustreznih posegov, zlasti v občini Divača, bi bila to narodna sramota, ki bi okrnila ugled Slovenije v svetu ...«

Na javno izpostavitve občine Divača kot povzročiteljice »neusklajenih in neustreznih posegov« se je odzval z daljšim pismom župan občine Divača in ga 21. januarja 2010 poslal Slovenski akademiji znanosti in umetnosti ter njenemu Svetu za kulturo in identiteto prostora Slovenije. V njem je zanikal, da bi bila občina Divača kakršna koli povzročiteljica neusklajenih in neustreznih posegov na območju Škocjanskih jam in Parka Škocjanske jame. Po sodelovanju predstavnikov Občine Divača na 5. plenarnem zasedanju Urada RS za UNESCO 23. februarja 2010 pa je svoje pismo Slovenski akademiji znanosti in umetnosti od 21. januarja 2010 dopolnil z dodatkom, napisanim 25. marca letos.

Da bi bili bralci revije Kras celovito seznanjeni z vsebino obeh izjav Sveta za kulturo in identiteto prostora Slovenije pri SAZU in s pismom župana občine Divača v odgovor na izjavi ter z njegovo dopolnitvijo po 5. plenarnem zasedanju Urada RS za UNESCO, vsa štiri besedila objavljamo v nadaljevanju. Želimo, da se bo polemika a<usmerila v ustvarjalne pogovore, usklajevanje in sodelovanje!

Uredništvo

Svet SAZU za kulturo in identiteto prostora Slovenije

(PRVA) IZJAVA O VAROVANJU, OHRANJANJU IN TRAJNOSTNEM RAZVOJU KRASA

Pokrajina Kras je edinstvena naravna in kulturna posebnost, ki je zaradi ohranjenosti izjemno bogate naravne in kulturne dediščine od 1994 vpisana v Poskusni seznam svetovne dediščine UNESCO kot »Klasični Kras«.

Da bi ohranili kraško krajino kot neponovljivo vrednoto z vsemi njenimi značilnostmi in ji zagotovili primeren razvoj, je bil izveden Pilotni projekt Kras. Na njegovi osnovi so občine leta 2000 podpisale Sporazum o sodelovanju pri ustanovitvi Kraškega regijskega parka in sprejele Skupni razvojni program 2001-2010. Nastal je ob sodelovanju sedmih ministrstev, šestih občin na Krasu, številnih strokovnjakov, lokalnega prebivalstva in ekspertov Sveta Evrope. Ta razvojni dokument, ki ima najvišjo stopnjo legitimnosti, so obravnavali in sprejeli vsi občinski sveti na Krasu.

Svet SAZU za kulturo in identiteto prostora Slovenije ugotavlja, da Kras zaradi ogroženosti okolja, naravne dediščine, kulturne krajine in kulturne dediščine nujno potrebuje enotno strategijo posegov v prostor, ki bi služila kot vodilo za prostorske odločitve na Krasu. Drastični posegi v krajino že v posamezni občini imajo lahko trajne škodljive posledice ne le na ožje območje, temveč za celotno podobo Klasičnega Krasa. Neusklajene gradnje obrtno industrijskih con, pretirana in dobičkonosna naravnana stanovanjska gradnja za trg in drugi večji posegi v prostor, posebno če so izvedeni brez sodelovanja lokalnega prebivalstva, kvarijo doživljanje kraške krajine in ogrožajo njene temeljne značilnosti, poslabšujejo kakovost bivanja, v daljši perspektivi pa tudi narodnostno sestavo prebivalstva. Kras, posebej Tržaški, je že temeljito razkrojen in podvržen raznarodovanju. Kras postaja predmestje Trsta. Dolžnost naših oblasti, od osrednje do krajevnih, je, da vrednote te edinstvene pokrajine obvaruje skladno z zakonodajo in obenem poskrbi za ustrezno vzgojo, ki bo spodbujala občutljivost človeka do dragocenosti zemlje, na kateri mu je danes dano živeti.

Z novimi prostorskimi dokumenti je treba v vaseh na Krasu ohraniti obstoječe robove naselij. Izogibati se je treba večjim širitvam vasi, nove poselitve naj se usmerjajo v urbana središča. Razpoložljivi investicijski kapital je treba preusmeriti v sistematično in organizirano prenovi obstoječega neizrabljenega stanovanjskega fonda. Vlaganja v notranji razvoj naselij naj imajo absolutno prednost pred vlaganji, ki pomenijo širjenje na nova poselitvena območja. Naselja naj

se širijo le tam, kjer znotraj njih za to ni več možnosti in kjer je to mogoče upravičiti z organsko rastjo in demografskimi kazalci. Na tak način bo zagotovljeno trajno vlaganje in izboljšanje kakovosti bivalnega okolja kraških vasi.

Svet SAZU za kulturo in identiteto prostora Slovenije ugotavlja, da obstoji nevarnost, da bi Regijski park Škocjanske jame izgubil status svetovne naravne dediščine UNESCO. Park Škocjanske jame je dragocena civilizacijska pridobitev, ki varuje in v celoti ohranja območje ponora Notranjske Reke in Škocjanske jame, osrednje naravne znamenitosti Krasa. Na Krasu se je pričelo pionirsko raziskovanje kraških pojavov, iz imena Kras je nastal mednarodni strokovni izraz in s Krasa izvira še nekaj mednarodnih strokovnih izrazov. Tako je prav na področju krasoslovja slovensko besedje prišlo v angleščino kot tudi v svetovno znanstveno terminologijo. Naravne krajinske posebnosti so v teku tisočletij vplivale na oblikovanje posebne kulturne krajine in tipa naselij, zraščeni z naravo v razpoznaven in estetsko izoblikovan prostor, ki ima velik kulturni pomen. Iz tega naj bi izhajale njegove gospodarske perspektive, temelječe na načelih trajnostnega razvoja, še zlasti turizem. Ne smemo pozabiti, da je bil Kras v času svoje zgodovine že večkrat opustošen, saj je ekološko izredno labilna pokrajina. Od ustrezne rabe površja je tudi odvisno, ali bomo uspeli ohraniti današnjo, še vedno bogato, posebej v podzemlju, biološko raznovrstnost in geološko ter geomorfološko pestrost.

Če bi bile Škocjanske jame izbrisane s seznama svetovne dediščine UNESCO zaradi neusklajenih in neustreznih posegov, zlasti v občini Divača, bi bila to narodna sramota, ki bi okrnila ugled Slovenije v svetu. Izbris bi ogrozil tudi njihovo varovanje in ohranjanje. Podpreti bi bilo treba prizadevanja za čim bolj določno opredelitev temeljnih standardov, na podlagi katerih bi strokovne službe preprečevale odstopanja od ekoloških in humanističnih meril in urejanju prostora in samovoljo v političnem odločanju. Dosedanje slovenske vlade so Krasu posvečale malo pozornosti, premalo so poskrbele za varstvo naravnih in kulturnih vrednosti, pa tudi za ustrezen razvoj obmejnih pokrajin. Zato SAZU šteje za svojo dolžnost, da se zavzame za primerno varstvo vsaj v prihodnosti. Za Kras kot tudi druga obmejna ozemlja bi potrebovali poseben varstveni zakon, podoben, kot ga je sprejela Danska ob vstopu v Evropsko unijo.

Zato Svet SAZU za kulturo in identiteto prostora Slovenije poziva državo in občine, da obnovijo prizadevanja v okviru Skupnega razvojnega programa in si prizadevajo za ustanovitev zavarovanega območja, ki bi kraški regiji omogočilo umirjen, nadzorovan in skladen razvoj ter ohranilo njene značilnosti. Najboljše zagotovilo nadaljnjega kakovostnega, reguliranega in trajnostnega razvoja Krasa in ohranitve slovenstva na njem bo vzpostavitev širšega zavarovanega območja - Kraškega regijskega parka.

Podpisan:

*Akademik Marko Mušič,
predsednik Sveta SAZU za kulturo in identiteto prostora Slovenije*

V Ljubljani, 7. decembra 2009

Slovenska akademija znanosti in umetnosti

(DRUGA) IZJAVA O VAROVANJU, OHRANJANJU IN TRAJNOSTNEM RAZVOJU KRASA

Spoštovani,

Slovenska akademija znanosti in umetnosti s svojim Svetom za kulturo in identiteto prostora Slovenije želi opozoriti na resne grožnje Krasu in posebej Škocjanskim jamam.

Na Krasu, pokrajini, ki je dala ime svetovnemu pojavu, ki je vpisana na poskusni seznam svetovne dediščine UNESCO in je svetovnega kulturnozgodovinskega pomena, ter na območju Škocjanskih jam, ki so naša edina naravna dediščina na Unescovem svetovnem seznamu, opažamo vse hujše onesnaževanje okolja, z interesi kapitala in trga podprte gradnje in pozidave in spreminjanje namembnosti zemljišč. To lahko vodi v propad vodnih virov, izgubo statusa svetovne naravne dediščine, razvrednotenje naravnih in kulturnih spomenikov, pa tudi v velike demografske spremembe.

Svet SAZU za kulturo in identiteto prostora Slovenije meni, da je edina možna rešitev v doslednem in ustreznem zavarovanju Krasa, v sonaravni rabi kraške, ekološko izredno labilne krajine in v taki prostorski ureditvi, ki bo upoštevala pokrajinske posebnosti in značilnosti. Pozdravlja in podpira pobude, ki vodijo k ustreznim rešitvam, vse odgovorne pa poziva, da se zavedajo tega vprašanja, bistvenega tako za ohranitev narave kot prebivalstva in njegove narodnostne sestave, in temu ustrezno ravnaajo. Podpira ekološka in humanistična merila pri urejanju prostora na Krasu. Menimo, da je dolžnost SAZU, da nakaže usmeritve za poenoteno nastopanje strok ob skrbnem upoštevanju znanstvenih ugotovitev.

Podpisana:

*Akademik Marko Mušič,
predsednik Sveta SAZU za kulturo in identiteto prostora Slovenije*

*Akademik Jože Trontelj,
predsednik SAZU*

V Ljubljani, 14. decembra 2009

Odgovor na izjavi SAZU

"OBČINA DIVAČA JE VEDNO PRIPRAVLJENA NA POGOVORE IN USKLAJEVANJA"

Matija Potokar

Župan občine Divača Matija Potokar je 21. decembra 2009 naslovil na Slovensko akademijo znanosti in umetnosti, na njen Svet za kulturo in identiteto prostora Slovenije ter na predsednika Akademije akademika Jožeta Trontlja in njenega podpredsednika akademika Marka Mušiča pismo.* V njem je odgovoril na izjavo Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter njenega Sveta za kulturo in identiteto prostora Slovenije o varovanju, ohranjanju in trajnostnem razvoju Krasa ter pojasnjuje obtožbe medijev (televizije in tiska) na račun Občine Divača. Pismo objavljamo v celoti.**

Triindvajsetega decembra 2009 smo od vas prejeli dopis in izjavo, v kateri ste posebej izpostavljali nevarnost, da bo Regijski park Škocjanske jame zaradi posegov v njihovi bližnji in daljni okolici izgubil status naravne dediščine UNESCO. Prav tako ste v sami izjavi ter v nadaljnjih intervjujih tako za televizijo kot za tisk posebej izpostavili Občino Divača zaradi neustreznih in neusklajenih posegov v prostor. Izjava, za katero smo šele kasneje izvedeli, da je bila poslana kot odprto pismo vsem novinarjem in uredniškim hišam, televizijam in radijem v Sloveniji, verjetno z nekim določenim namenom predstaviti problematiko javnosti mimo uradnih poti. Sama izjava je tako splošna, da se iz nje ne da izluščiti, kateri posegi Občine Divača na območju varovanega območja parka naj bi bili »sporni«. Zato smo naslednji dan po objavi prispevka na TV A-kanal obiskali dr. Andreja Kranjca, da bi zadevo razčistili in zvedeli, za kaj sploh gre.

Zato vam na izjavo, s katero se delno tudi strinjamo in jo podpiramo (trajnostni razvoj kraških vasi, prepoved poseganja v prostor brez ustreznega usklajevanja,...), odgovarjamo naslednje:

V letu 1986 so bile Škocjanske jame, ki so naravni pojav izjemne svetovne vrednosti, vpisane na seznam svetovne kulturne in naravne dediščine UNESCO v okviru Konvencije o svetovni kulturni in naravni dediščini (Pariz, 1972). V skladu z 2. členom konvencije mora vsako vpisano območje svetovne dediščine izstopati v svetovnem merilu glede na estetska ali znanstvena merila in temeljiti na zmožnosti države, da zagotovi dolgoročno ohranjanje območja.

Da bi izpolnjevali strogo predpisana merila, pa mora država zagotoviti dolgoročno ohranitev območja, zagotoviti ustrezen način zavarovanja, s čimer je zagotovljeno ohranjanje lastnosti, zaradi katerih je vpisano med svetovno dediščino. Območje mora imeti upravljavca, upravljalški načrt, zagotovljene finančne vire in ustrezno osebje za izvedbo ciljev zavarovanja. Po Konvenciji o svetovni kulturni in naravni dediščini za ohranitev vpisanega območja jamči država.

Tem merilom se je naša država zavezala. Tako je bil leta 1996 ustanovljen Regijski park Škocjanske jame predvsem z namenom ohranjanja in raziskovanja izjemnih geomorfoloških, geoloških in hidroloških znamenitosti, redkih

in ogroženih rastlinskih in živalskih vrst, paleontoloških in arheoloških najdišč, etnoloških in arhitekturnih značilnosti in kulturne krajine ter zagotavljanja možnosti za ustrezen razvoj. Zaradi posebne naravne, kulturne, zgodovinske oziroma estetske vrednosti so v parku posamezni deli nepremične naravne in kulturne dediščine še posebej zavarovani z zakonom.

Park Škocjanske jame je torej nastal iz obveze **zavarovati jame kot svetovno naravno dediščino** in želje domačinov (o tem v nadaljevanju!), da jim zavarovano območje ne bi prineslo samo omejitev, temveč jim ponudilo nove razvojne možnosti.

Po pogovoru z akademikom dr. Andrejem Kranjcem, glavnim tajnikom Slovenske akademije znanosti in umetnosti, smo prišli do zaključka, da se posegi, o katerih govori izjava, sploh še ne izvajajo in da je pismo Akademije nastalo z veliko, veliko zamudo.

Na predstavitvi programa občine Divača na svetu JZ Parka Škocjanske jame v začetku leta 2007 so bile predstavljene različne ideje za projekte (od možnosti za postavitev Muzeja Krasa, širitev letališča Divača, širitev poslovne cone do Divače in odpiranje nove poslovne cone južno proti železnici Divača-Koper do možne trase avtoceste Divača-Pivka (obvezno državno izhodišče), tovarne ometov,...). Zanje je bilo v predstavitvi tudi poudarjeno, da nobeden izmed teh posegov **še ni dokončno potrjen in da so to le ideje, ki bodo morda** vključene v osnutek nastajajočega novega občinskega prostorskega načrta. A kljub temu, da nobeden izmed teh posegov ni bil predviden v varovanem območju parka, nekateri posegi pa so segali na območje Natura 2000, ki v divaški občini pokriva več kot polovico njenega območja in bi bilo za vsak tak načrtovan poseg treba opraviti celovito presojo o vplivih na okolje ter najmanj javno obravnavo o sprejemljivosti posega v prostor pri prebivalcih, je takratni direktor JZ Parka Škocjanske jame Albin Debevec (ki je predstavljal upravo parka in strokovni svet parka) o teh »**predvidenih**« posegih v prostor v februarju 2009 obvestil Slovensko nacionalno komisijo za UNESCO in dosegel, da so se o njih pogovarjali na svojem 9. plenarnem zasedanju.

Občine Divača o tem uradno nihče ni obvestil, kaj šele, da bi nas na sejo povabili, saj bi na njej njeni predstav-

niki lahko med drugim tudi povedali, da je večina predstavljenih »idej« za projekte iz leta 2007 že zgodovina in da se jih sploh ne bo uresničevalo. Za nekatere so se investitorji umaknili, za nekatere sta prevladali ekološka ozaveščenost ter nasprotovanje lokalnega prebivalstva posegu v prostor, nekateri pa ostajajo (predvsem posegi, povezani z državno infrastrukturo - avtocesta, železnica, plinovod, meteorološki radar,...). Prav tako Občina Divača ni ne od strokovnega sveta JZ Parka Škocjanske jame niti ne od njegovega takratnega direktorja dobila nobenega pisnega nasprotovanja takrat (leta 2007) predstavljenim »idejam« za projekte.

Res pa je tudi, da Občina Divača še ni pripravila osnutka OPN-ja (občinskega prostorskega načrta - op. ur.), iz katerega bi bilo tudi jasno razvidno, da naštetih posegov ni več v planu.

Tudi po 9. plenarnem zasedanju Slovenske nacionalne komisije za UNESCO, ki je bilo 13. februarja 2009) in katere zapisnik je objavljen na internetni strani UNESCO Slovenija, je zanj Občina Divača zvedela od novinarja oddaje Svet na kanalu A. Občina Divača ni ne od slovenske Nacionalne komisije za UNESCO, niti od JZ Parka Škocjanske jame dobila nobene informacije, da se kaj dogaja v zvezi s prostorom v Občini Divača.

Izjava Sveta SAZU za kulturo in identiteto prostora Slovenije, ki jo je Občina Divača prejela konec decembra 2009, je torej posledica pogovorov v slovenski Nacionalni komisiji za UNESCO, na katerih je bil v zvezi z »načrtovanimi posegi« sprejet naslednji sklep (citiram iz zapisnika):

»Slovenska nacionalna komisija za UNESCO soglašala z oceno sveta Parka Škocjanske jame, da gre za resno problematiko in načrtovane posege, ki lahko ogrozijo status Škocjanskih jam kot spomenika svetovne dediščine. Slovenska nacionalna komisija za UNESCO zadolži ad hoc delovno skupino (Albin Debevec, Breda Pavlič, Martin Šolar, Marjutka Hafner, Andrej Kranjc), da se v tednu po 16.2.2009 sestane, se na terenu seznani s situacijo ter nemudoma obvesti Ministrstvo za okolje in prostor in predlaga ustrezne ukrepe, ki lahko - če bo potrebno - vključujejo tudi obveščanje Centra za svetovno dediščino, Svetovne zveze za varstvo narave (IUCN) in medijev.«

Poslovna cona Risnik je postavljena na degradirano območje med dvema izjemno prometnima cestama

Že iz sklepa je vidno, da se Občina Divača sploh ne obravnava kot partnerja v tem postopku ter da se Občino Divača smatra za »uničevalko prostora«, ne pa za tistega, ki je pristojen za sprejemanje prostorskih aktov na svojem območju ter za urejanja prostora na svojem območju. Novo-ustanovljene ad hoc delovne skupine na Občino Divača ni bilo, niti nas ni zaprosila za kakršnokoli obrazložitev. Slovenska nacionalna komisija za UNESCO je torej kršila osnovno načelo o nujnem seznanjanju vseh udeležencev v postopku ter Občini Divača ni dala možnosti, da pojasni predstavljene posege v prostor na območju Parka Škocjanske jame, kot jih je na komisiji predstavil gospod Albin Debevec, čeprav za to od Občine Divača ni imel nikakršnega pooblastila. Prav tako pa se iz zapisnika ne da razbrati, katere posege v prostor je predstavil na komisiji in kako.

Občina Divača je bila torej iz celotnega postopka najrazličnejših predstavitev in obravnav v Slovenski nacionalni komisiji za UNESCO in na Svetu SAZU za kulturo in identiteto prostora Slovenije enostavno izločena in ji ni bila dana možnost za obrazložitve, niti za zagovor očitanih ji posegov, čeprav se je vseskozi govorilo o prostoru, ki se teritorialno nahaja na območju Občine Divača!

V drugem delu pogovora z gospodom Kranjcem smo izluščili, kako sta še posebej sporna dva posega. To sta širitev letališča Divača in Poslovna cona Risnik.

Občina Divača je v letu 2003 sprejela spremembo prostorskih aktov in sicer:

Dolgoročni plan Občine Sežana (Divača) za obdobje 1986-2000 (Uradni list SRS, št.14/88), usklajen z obvezni-

mi prostorskimi sestavinami dolgoročnega plana SRS 1989 (Uradne objave, št. 1/89), dopolnjen 1989 (Uradne objave, št.37/89), dopolnjen 1991 (Uradni list RS, št. 23/91), dopolnjen 1992 (Uradne objave, št. 5/92), dopolnjen 1993 (Uradne objave, št.18/93), dopolnjen za območje Občine Divača 1995 (Uradni list RS, št. 22/95), dopolnjen 1996 (Uradni list RS, št. 38/96), dopolnjen 1999 (Uradne objave, št. 27/99), spremenjen in dopolnjen 2003 (Uradni list RS, št. 92/03), in

Srednjeročni družbeni plan Občine Sežana (Divača) za obdobje 1986-1990 (Uradni list SRS, št. 14/88), usklajen za področje prometa 1989 (Uradne objave št. 4/89), dopolnjen 1989 (Uradne objave št. 37/89), dopolnjen 1991 (Uradni list RS, št. 23/91), dopolnjen 1992 (Uradne objave, št. 5/92), dopolnjen 1993 (Uradne objave, št. 18/93), dopolnjen za območje Občine Divača 1995 (Uradni list RS, št. 22/95), dopolnjen 1996 (Uradni list RS, št. 38/96), dopolnjen 1999 (Uradne objave, št. 27/99), spremenjen in dopolnjen 2003 (Uradni list RS, št. 92/03), v katerega sta bila med drugimi posegi vključena tudi Poslovna cona Risnik in širitev letališča Divača.

Ob sprejemu navedenih aktov, ki so bili sprejeti po predpisanem postopku in s pridobljenimi vsemi potrebnimi soglasji (tudi okoljevarstvenim), ni bil noben izmed teh dveh posegov na zavarovanem območju Parka Škocjanske jame ali na območju Nature 2000.

Poslovna cona Risnik je postavljena na degradirano območje med dvema izjemno prometnima cestama, in sicer med avtocesto Ljubljana-Koper na vzhodni strani in regionalno cesto Ljubljana-Koper na zahodni strani. Na južni strani je

Letališče Divača je eno izmed najstarejših letališč v Sloveniji

Slika 1: Avtocesta Ljubljana-Koper in meja zaščenega območja Parka Škocjanske jame (zelena barva)

omejena z omenjeno regionalno cesto in z izvozom z avtoceste. V coni je zgrajena vsa potrebna infrastruktura, vključno s kanalizacijskim sistemom in že delujočo čistilno napravo. Sama cona je od Parka Škocjanske jame odmaknjena, saj se njegova meja na njegovi zahodni strani konča pred avtocesto. Prav tako ta cona ne leži niti v varovanem območju niti v vplivnem območju parka, pa tudi ne nad znanim podzemskim tokom reke Reke, ki teče mimo Divače precej severneje.

Letališče Divača, ki je tam že od prve svetovne vojne in je eno izmed najstarejših letališč v Sloveniji, leži na vplivnem območju Parka Škocjanske jame, za katerega je z Zakonom o regijskem parku Škocjanske jame (Ur.l. RS, št. 57/1996) predpisano, kakšni posegi v prostor niso dovoljeni. O tem govori 8. člen:

»Na vplivnem območju parka so prepovedani posegi v okolje, ki bi lahko posredno ali neposredno poslabšali obstoječe stanje okolja v parku.

Na vplivnem območju parka so prepovedani:

- vsi posegi, ki bi lahko spremenili obstoječi vodni režim Reke in kakovost vode, razen v primerih varstva pred poplavam;

- drugi posegi v okolje, ki pomenijo tveganje ali nevarnost za okolje in njihovi škodljivi vplivi segajo v park.

Minister, pristojen za varstvo narave (v nadaljnjem besedilu: minister), določi primere in pogoje, pod katerimi je mogoče izjemoma dovoliti posege iz prejšnjega odstavka.

V primerih iz prejšnjega odstavka imajo nosilci posegov v okolje prednostno pravico pri pridobivanju posojil Ekološko razvojnega sklada Republike Slovenije, Stanovanjskega sklada Republike Slovenije in pri pridobivanju sredstev, ki jih javni zavod uporablja za namene, določene v 23. členu tega zakona.«

Z nobenim izmed očitanih posegov Občina Divača ne posega v sam Park Škocjanske jame ali v njegovo zavarovano območje tako, da bi bilo to v nasprotju z veljavnimi predpisi. Asfaltiranje obstoječe letališke steze, ki je infrastrukturni objekt in je bilo opravljeno v letu 2007, tudi ni v

nasprotju s predpisi, ki urejajo posege v vplivnem območju parka, ter ni bilo širitev letališča, temveč je bila preplastitev obstoječe steze v dolžini 800 m in širini 18 m. Razne govorice v zvezi s tem, da bodo sedaj na letališču pristajala reaktivna letala, so neresnične, saj je letališka steza za kaj takega bistveno prekratka. Prav tako je bila izjava in novica Radia Koper pred nekaj leti, da je na letališču zaradi okvare pristalo ameriško bojno letalo, le prvoaprilska potegavščina tega radia.

Na letališču, ki je sicer z sklepom vlade RS pridobilo status letališča lokalnega pomena, lahko pristajajo le športna, jadralna in manjša letala z do 8 potniki. To pa je je mnogo premalo za kakršen »resnejši« letalski promet.

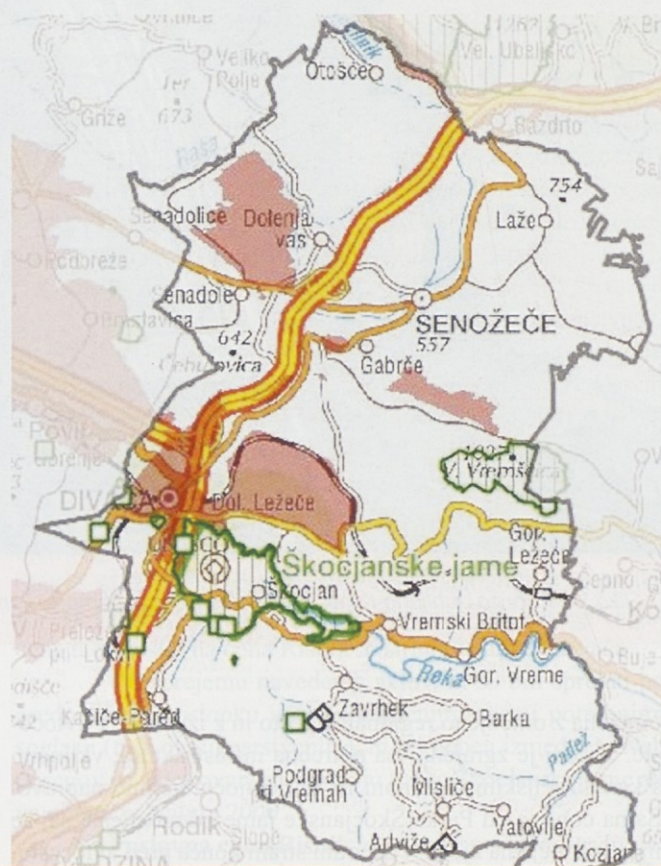
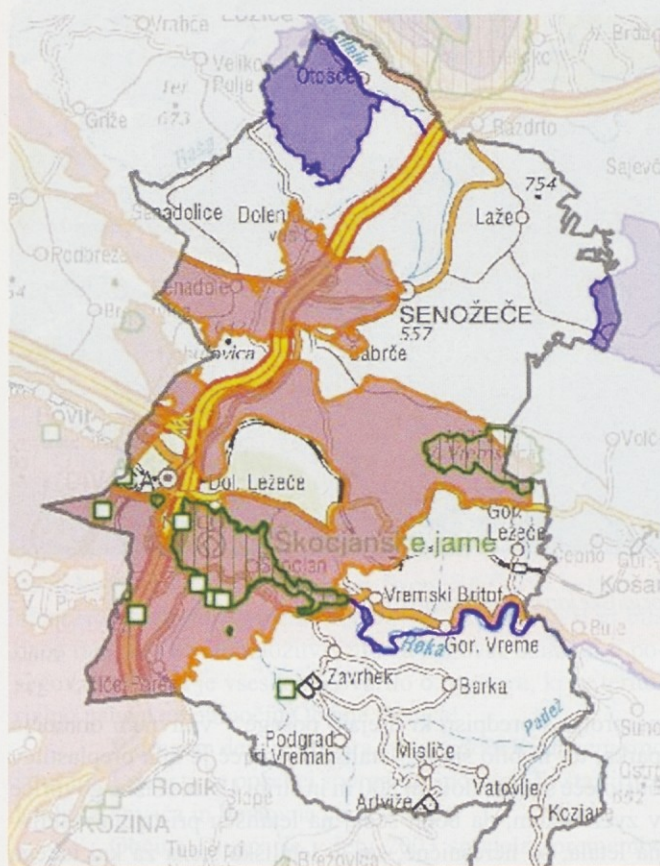
Glede na navedeno na Občini Divača ne vidimo nobene bojazni za oškodovanje oziroma nevarnosti za izbris Škocjanskih jam s Seznama svetovne dediščine UNESCO. Vidimo pa težavo, če se bo vsa to stvar preveč populariziralo in če se jo bo uporabljalo kot »volilno orožje« v letošnjem letu.

In ker smo že tako daleč pri posegih v prostor, naj omenimo še tole:

Republika Slovenija pri posegih v prostor ne gleda niti na meje zaščenih območij, niti na zavarovana območja. Avtocesta med Divačo in Kopro, po kateri promet narašča iz dneva v dan, je široka kakšnih 30 m brez vplivnega območja. Mejo zaščenega območja Parka Škocjanske jame gladko povozi (glej sliko 1!), pa vendar se o tem posegu ne govori niti ne piše!

Na območju parka nad Škocjanskimi jamami ter vzdolž toka Reke so naselja (vasi), ki niso opremljena s kanalizacijskimi sistemi niti s čistilnimi napravami, pač pa se iz pretočnih in puščajočih greznic vsa nesnaga izliva v podzemlje ter v reko Reko. Tudi o tem Slovenska komisija za UNESCO niti besede, pa vendar takšen režim predstavlja veliko obremenitev tako za kraško podzemlje kot za reko Reko!

Od maja 2009 je v veljavi Uredba o dopolnitvah Uredbe o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura

Slika 2: Meja Natura 2000 pred sprejetjem Uredbe o dopolnitvah Uredbe o varstvenih območjih (levo), dodatno zaščitena območja po sprejetju omenjene Uredbe maja 2009 (desno)

2000) (Uradni list RS, 43/08), ki obsega večji del območja Občine Divača, ki do uveljavitve Uredbe o dopolnitvi Uredbe o posebnih varstvenih območjih ni bil pod zaščiteno območjem Natura 2000. S tem je sedaj praktično za vsak poseg v okolje v Občini Divača potrebno okoljevarstveno soglasje.

Uredba, ki je spremenila prostorske akte Občine Divača ter vnesla še dodatna varovana območja v prostor občine, je po našem mnenju nezakonita, saj je bila sprejeta mimo vseh pravil in načel o poseganju v prostor. Pri tem izpostavljamo seznanjanje javnosti z načrtovanimi posegi. Javnost in Občina Divača sta bili o maja 2009 sprejeti Uredbi o dopolnitvah Uredbe o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000) obveščeni z objavo v Uradnem listu RS in nista imeli prav nobene možnosti, da bi se o tem izjavili, dali pripombe, nasprotovali,...

Na levi karti slike 2 je označeno območje Natura 2000 pred sprejetjem Uredbe dopolnitvah Uredbe o varstvenih območjih, desni karti pa so z rdečo barvo označena dodatna območja, ki jih sedaj dodatno pokriva omenjena Uredba.

Vnimo se še k željam domačinov, da jim zavarovano območje ne bi prineslo samo omejitev, temveč jim ponudilo tudi nove razvojne možnosti v zvezi z ustanovitvijo Parka Škocjanske jame!

V preteklih letih je več domačinov prišlo na Občino Divača k meni (županu - op. ur.), in potožilo, da je v »Parku« onemogočeno normalno življenje. Subvencije za obnove streh, zidov in hiš, če jih lahko tako imenujemo, so majhne,

Zavod za kulturno dediščino pa pri obnovitvenih delih postavlja nemogoče pogoje, kar se pozna predvsem na finančnih plateh obnovitvenih projektov. Teh finančnih razlik, ki so lahko zelo velike, pa nihče ne pokriva. Nekateri domačini pravijo, da imajo občutek, kot da jih država preko JZ Park Škocjanske jame in zaščitene območja na eleganten način izriva iz njihovih domačih hiš.

Velika želja domačinov, ki sta ji tako Občina Divača kot uprava JZ Park Škocjanske jame prisluhnila, je poleg pokopališča zgraditi mrliško vežico, ki bi služila za dostojno slovo od umrlih iz šestih okoliških vasi, katerim je sedaj namenjeno pokopališče v Škocjanu. Vendar se je tudi pri tako preprosti želji zataknilo. Parcelo poleg pokopališča, ki je po prostorskih planih Občine Divača znotraj zazidljivega območja vasi, je v lanskem letu lastnica darovala Občini Divača za zgraditev mrliške vežice. Občina Divača je pripravila idejno zasnovo in pričela pridobivati potrebne smernice. Tu pa se je pri Zavodu za kulturno dediščino zataknilo, saj Zavod načelno ne dovoli posega in je najprej zavrnil izdajo projektnih pogojev, malo pozneje, po razveljavitvi odločbe na Ministrstvu za kulturo, pa zavrnil izdajo kulturnovarstvenega soglasja. Tudi na to odločbo se je Občina Divača pritožila, a postopek še ni končan. Zelo verjetno pa je, da vaščani in lastnica parcele, ki jo je podarila, mrliške vežice še dolgo ali nikoli ne bosta videli.

Še večji problem pa predstavlja povezava vasi Betanja s svetom zunaj zaščitene območja Parka Škocjanske

jame. Do vasi vodite dve cesti in sicer asfaltirana cesta skozi vas Škocjan, ki je zelo ozka, ter makadamska in povezuje vas z regionalno cesto Divača-Ilirska Bistrica. Ta pa je z Zakonom o Regijskem parku Škocjanske jame zaprta za ves promet razen za kmetijske stroje in intervencijska vozila. Tako za te vaščane postane praktično nemogoč izhod iz vasi, če je cesta skozi Škocjan iz kakršnega koli razloga zaprta (npr. obnova kakšne hiše ali druga dela, zaradi katerih je prehod po cesti nevaren in je zato treba cesto zapreti). Vzdrževanje makadamske ceste je tudi sicer dražje kot vzdrževanje asfaltirane ceste; tudi zato, ker se posegov znotraj parka ne sme opravljati strojno, temveč jih je treba po navodilih Zavoda za kulturno dediščino ter Zavoda za naravno dediščino opravljati ročno (čiščenje sistema odvodnjavanja, razgrinjanje tampona, obrezovanje in obsekovanje ceste,...).

Prav zaradi navedenega je Občina Divača predlagala, da cesto, ki jo je država z zakonom zaprla, prevzame v upravljanje in vzdrževanje Občina Divača oziroma jo odpre za ves promet (za kar bi bilo treba spremeniti Zakon o Regijskem parku Škocjanske jame). Odgovora ni - niti z Ministrstva za okolje in prostor niti z Ministrstva za promet!

Glede na odnos države do območja, ki ga je sama zavarovala z zakonom, menimo, da ni nobene potrebe po širitvi območja na druge vasi v občini in s tem še po večanju nezadovoljstva med ljudmi ter prinašanju vedno več omejitev v imenu »zaščite naravne in kulturne dediščine«. Ljudje na tem območju znamo za našo naravno dediščino dobro skrbeti in ne sprejemamo brezglavih odločitev v škodo narave. Prav zato je tudi večina »spornih« projektov, ki so bili predstavljeni JZ Park Škocjanske jame v daljnem letu 2007, že izbrisanih in se sploh ne bodo pojavili v osnutku pripravljajočega OPN-ja, razen obveznih državnih izhodišč - projekt posodobitve železnice in možnost povezave avtoceste na Jelšane ter druga državna infrastruktura (npr. meteorološki radar na Slatni na Vremščici, plinovod, itn).

Občina Divača je vedno pripravljena na pogovore, kompromise in usklajevanja, vendar ne prek sredstev javnega obveščanja, ki vsako prejeta informacijo, naj bo ta preverjena ali ne, uporabijo tako, da zadevo prikažejo čim bolj negativno, ker se drugače »ne prodaja«, čeprav vedno zagovarjam, da mora biti javnost o vseh posegih v prostor čim boljše in objektivno obveščena ter da mora biti delovanje organov lokalne skupnosti zakonito, gospodarno, transparentno ter vedno usmerjeno v skrbno varovanje interesov občanov in občanov Občine Divača.

* Pismo je bilo poslano v vednost tudi:

- predsedniku Republike Slovenije dr. Danilu Türku
- predsedniku vlade Republike Slovenije Borutu Pahorju
- Ministrstvo za okolje, ministru Karlu Viktorju Erjavcu
- Ministrstvo za promet, ministru dr. Patricku Vlačiču
- Slovenski nacionalni komisiji za UNESCO
- JZ Regijski park Škocjanske jame
- občinskim svetnikom Občine Divača

**Glej strani 16 in 17!

Dodatek, napisan 25. marca 2010

Urad za UNESCO me je, skupaj z, direktorjem občinske uprave Občine Divača Iztokom Felicjanom, povabil na 5. svoje plenarno zasedanje, ki je bilo 23. februarja 2010 na Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo v Ljubljani. Tam sem povedal, da Občina Divača z načrtovanimi posegi na območju Parka Škocjanske jame ni in ne želi ogroziti obstoja Parka Škocjanske jame. In poudaril sem našo prizadetost zaradi medijske gonje v zadnjem mesecu zoper Občino Divača. Plenum sem obvestil, da sem 21. januarja 2010 na šestih straneh poslal odgovor Uradu za UNESCO, njegove kopije pa poslal tudi predsedniku Republike Slovenije dr. Danilu Türku in predsedniku vlade Republike Slovenije Borutu Pahorju ter ga povabil v Divačo, da mu na kraju samem pokažem vse posege v prostor v zadnjih nekaj letih, ki dokazujejo, da Občina Divača z nobenim ni ogrozila Škocjanskih jam ter z njimi ni povzročila razlogov za možen izbris Škocjanskih jam s Unescovega seznama.

Na plenumu smo se dogovorili, da bo seja Občinskega sveta Divača, sklicana za 11.3.2010, namenjena izključno Škocjanskim jamam, da bo nanjo povabljena tudi Marjutka Hafner, direktorica slovenskega Urada za UNESCO, in da bomo poslali gradivo za to sejo članom Slovenske nacionalne komisije za UNESCO, da se bodo lahko nadrobno seznanili s stališči Občine Divača, njenega župana in občinske uprave.

Na 28. redni seji Občinskega sveta Občine Divača 11.3.2010 je prevladalo skupno spoznanje, da vsi posegi Občine Divača v prostor, od njene ustanovitve doslej, temeljijo na pravnomočnih planskih aktih ter upravnih dovoljenjih, s katerimi nikakor niso bile ogrožene Škocjanske jame, niti zaradi njih ne obstaja nikakršna nevarnost za njihov izbris z UNESCO-vega seznama. Na tej seji je bilo predstavljeno tudi pismo, ki smo ga podpisali župani občin Divača, Hrpelje-Kozina, Komen, Miren-Kostanjevica in Sežana, naslovljeno na predsednika vlade Republike Slovenije Boruta Pahorja, na ministra za okolje in prostor prof. Roka Žarniča ter na ministrico za kulturo Majdo Širca. V njem smo poudarili naše nestrinjanje s postopki države pri posegu v prostor na območju vseh petih kraških občin brez upoštevanja stališč in sodelovanja županov teh občin. S tem so temu prostoru in njihovim prebivalcem povzročili veliko škodo. Predlagali pa smo tudi ustanovitev posebnega delovnega telesa, ki naj bi usklajevalo rabo prostora na vsem Krasu ter zagotavljalo, da bi kraške občine sprejemale med seboj in z državo usklajene prostorske akte.

Matija Potokar

Stališče Občine Dolina:

»POPOLNOMA NEGATIVNO MNENJE O OKOLJEVARSTVENI SKLADNOSTI NAČRTOVANEGA PROJEKTA«

Fulvia Premolin

Občina Dolina je na sejah svojega občinskega sveta v zadnjih treh letih, po pregledu elaboratov, vedno soglasno ali skoraj soglasno izrekla negativno mnenje o okoljski skladnosti načrta, ki ga je bila predstavila družba "Gas Natural International SDG" za gradnjo plinskega terminala v industrijski coni v Žavljah pri Trstu.

Čeprav ni lahko za našo strukturo oceniti in preveriti zadevo z znanstveno tehniškega vidika, saj za to nimamo zahtevane strokovnosti, nam je iz pregledanega gradiva jasno, da so nekateri podatki in odgovarjajoči izsledki nezanesljivi. Isti občutek so imeli tudi naši občani, ki so svoje nasprotovanje izrazili na vseh srečanjih s predlagatelji načrta oziroma s strokovnjaki na tem področju.

Dolinski občinski svet, ki se med drugim popolnoma strinja s sklepi in z ugotovitvami negativnega mnenja občinskega sveta Občine Milje o gradnji plinskega terminala v Žavljah, utemeljuje svoje negativno mnenje v naslednjih točkah:

1.

Ozemlje, na katerem je tudi Občina Dolina, je prava posebnost: na njegovi severni strani je Deželni naravni rezervat Doline Glinščice, ki je vključen v Območje evropskega pomena in v Območje posebne zaščite Tržaškega in Goriškega Krasa, na njegovi južni strani pa so veliki industrijski kompleksi, kot sta SIOT in Wartsila. Zaradi omenjenih kompleksov je prebivalstvo občasno izpostavljeno smradu, ki uhaja iz SIOT-ovih rezervoarjev, in občasnemu hrupu, ki ga obrat Wartsile povzroča tudi v nočnih urah.

Na relativno majhnem območju je delitev oziroma meja med zaščitenim območjem in industrijsko cono tako ostra, da so prebivalci tega območja po eni strani postavljeni pred omejitve okoljske narave, ki močno omejujejo tradicionalne dejavnosti, kakršne je človek od nekdaj opravljal na tem ozemlju, po drugi strani pa so izpostavljeni nevšečnosti, ki jih povzroča industrializiranost območja.

2.

Območje, na katerem je načrtovana gradnja plinskega terminala, je poleg tega zelo blizu terminala transalpskega naftovoda in drugih nevarnih objektov. Tovrstna izbira bi neizogibno močno povečala povezano tveganje za prebivalstvo. In čeprav je tudi v predhodnem načrtu poudarjeno, da je treba v fazi dokončnega načrtovanja terminala izvajati določene kriterije za varnost terminala, ni mogoče vnaprej izključiti možnosti raznih nesreč, ki bi lahko imele katastrofalne posledice prav zaradi bližine predvidenega off-shore terminala in obstoječega transalpskega naftovoda.

Prav tako ni mogoče izključiti nevarnosti terorističnih napadov, saj več občutljivih struktur na istem območju povečuje stopnjo tveganja. Krajevni prebivalci še niso pozabili napada na rezervoarje družbe SIOT v avgustu 1972, ki le po srečnem naključju ni povzročil žrtev, je pa občanom povzročil številne nevšečnosti, ki so bili med drugim več tednov dolgo izpostavljeni gostemu dimu.

3.

Če bi se gradnja dodatnih terminalov za naravni utekočinjeni plin izkazala za nujno na državnem ozemlju, menimo, da je treba pred predložitvijo projekta o ocenjevanju vpliva na okolje sprožiti postopek

okoljskega strateškega ocenjevanja, ob upoštevanju strateškega načrta v celoti, tako glede plinskega omrežja kot off-shore terminala v Tržaškem zalivu in raznih projektih različic.

Negativno mnenje je bilo izrečeno tudi v zvezi z načrtovanim plinskim omrežjem, ki naj bi povezovalo plinski terminal v Žavljah s kopnim, in sicer z Gradežem oziroma z vezno točko v Vilešu.

Z zvezi s tem se pojavlja dvom o razlogu, zaradi katerega bi morale ladje s plinom prepluti vse Jadransko morje, da bi pretakale plin v rezervoar pri Žavljah, ki bi potem po podvodnem plinovodu do Gradeža in nato z dodatnim plinovodom do Vileša pomenil odsek poti nazaj, da bi se lahko priključil na omrežje. Bolj logično in donosno bi bilo namestiti plinski rezervoar na kraju, bližjem omrežju, ki ga je treba oskrbovati s plinom.

Dvovov in skrbi v zvezi z varnostjo je kar nekaj, saj ni mogoče izključiti možnosti nesreče, niti ni mogoče obravnavati le mimogrede nevarnost atentatov na naprave z visokim tveganjem in s posledičnim domino efektom, ki bi ga prostor utrpel.

Čeprav ni bilo mogoče sklicati dodatnih javnih srečanj z občani, na podlagi skoraj 1500 podpisov naših občanov, zbranih proti namestitvi plinskega terminala v industrijski coni v Žavljah, lahko upravičeno - tudi v imenu prebivalstva - izrazimo popolnoma negativno mnenje o okoljevarstveni skladnosti načrtovanega projekta!

Dr. Fulvia Premolin - županja občine Dolina

KAKŠNO JE OZADJE NAMESTITVE UPLINJEVALNIKA NA TRŽAŠKEM?

Alojz Tul

Desnosredinska italijanska vlada pod vodstvom Berlusconi je v svoj program vključila tudi vprašanje o energetskih virih. V tem okviru se je odločila, da obnovi proizvodnjo električne energije z jedrskimi reaktorji, kar je Italija prekinila skladno z ljudskim glasovanjem pred kakšnimi dvajsetimi leti. Zato se je usmerila na izkoriščanje tako domačega kot uvoženega zemeljskega plina. Te usmeritve se še vedno drži in se uspešno vključuje v mednarodno sodelovanje na tem področju, posebno še z Rusko federacijo in v zadnjem času tudi z Libijo. Zato načrtuje, kako bi uvoz zemeljskega plina uporabila ne samo za potrebe svojega gospodarstva, temveč ga prodajala tudi drugim. V ta namen služijo predvsem plinski terminali, do katerih posebne ladje dovažajo plin v utekočinjenem stanju, ki ga je treba nato s posebnimi postopki pretvarjati v plinsko stanje in ga na primernih krajih skladiščiti za prodajne namene.

Po strokovnih analizah naj bi Italija za svoje redne potrebe potrebovala od tri do največ pet tovrstnih uplinjevalnikov. Dva takšna uplinjevalnika naj bi po okvirnem načrtu zgradili v Tržaškem zalivu. Sedaj je najbolj v ospredju pobuda za postavitev uplinjevalnika ob morski obali pri Žavljah, ki stopa v odločilno obdobje za sprejemanje vseh potrebnih odločitev. Začetno politično izhodišče za ta objekt pa je bilo zgrešeno v tem smislu, da ga odločujoči dejavniki - od rimske vlade do dežele Furlanije-Juljske krajine (FKJ) in Občine Trst - hočejo takorekoč vsiliti krajevnemu prebivalstvu kot neizogibno dejstvo in pri tem grobo prezirajo upoštevanje vseh vidikov ter posledic objekta v plitvem morju Tržaškega zaliva v nepo-

Predvidena umestitev plinskega terminala

sredni bližini mesta in drugih industrijskih obratov ter v neposredni bližini meje s Slovenijo in Hrvaško.

Razkrivanje tega zaskrbljujočega ozadja je prišlo jasno do izraza v minulih tednih, ko so svoje poglede in stališča javnosti predstavili člani tehničnega omizja slovenskih in italijanskih strokovnjakov. Med njimi so številni docenti s Tržaške univerze, in raziskovalec Znanstvenega Inštituta »Jožef Stefan« iz Ljubljane ter še drugi izvedenci, ki so za temeljito proučitev celotne dokumentacije v zvezi z načrtovanim uplinjevalnikom pri Žavljah (s posebnim ozirom na njegovo lokacijo, na hipotetična tveganja glede varnosti ter samega postopka za pretvarjanje utekočinjenega metana v uporabno plinsko maso) porabili dva meseca. Omenjeni izvedenci so izrazili zelo kritične pomisleke o samem izboru kraja v neposredni bližini naftnega terminala SIOT z rezervoarji, sežigalnice mestnih odpadkov in Škedenjske železarnice ter načrtovane plinske elektrarne. Manjka analiza o tako imenovanem domino efektu v primeru nesreče in izpusta ohlajene vode v morje, povsem zgrešeni pa so tudi podatki o jakosti sunkov burje pri Žavljah. Zato je nepojmljivo, kako je moglo italijansko okoljevarstveno ministrstvo izdati v bistvu ugodno mnenje o posledicah načrtovanega uplinjevalnika na okolje.

Vsa navedena dejstva spravljajo v zadrego deželo FJK, ki bi morala biti glavna pokroviteljica in koordinatorka pobude o uplinjevalniku, a ji okoljsko ministrstvo ni poslalo za to potrebne dokumentacije. To je razvidno iz odgovora odbornika De Anne deželnemu svetniku Slovenske skupnosti Igorju Gabrovcu na njegovo vprašanje oziroma zahtevo, naj se izjasni o domnevnih nepravilnostih v zvezi z dokumentacijo o uplinjevalniku. Dežela namreč sploh ni bila soudeležena pri zadevnem postopku ministrstva za okolje, je v odgovoru potrdil odbornik De Anna.

Šestindvajsetega februarja 2010 so bili v Časnikarskem krožku v Trstu predstavljeni izsledki spletne javnomnenjske raziskave o plinskem terminalu, ki jo je opravila družba SWG med 11. in 22. februarjem v sodelovanju Časnikarskega krožka in lokalnega dnevnika Il Piccolo. V raziskavi je sodelovalo skupno 1400 ljudi, starih več kot 18 let, ki so odgovarjali na 15 vprašanj v zvezi z informiranjem, s pozitivnimi učinki načrtovanega uplinjevalnika in z njegovimi negativnimi posledicami ter z vprašanjem o varnosti terminala...

Le polovica sodelujočih v raziskavi je dovolj seznanjena s podatki o gradnji in morebitnih posledicah uplinjevalnika v Tržaškem zalivu. V povprečju je naklonjenost oziroma nasprotovanje enakomerno porazdeljeno v razmerju 50:50 odstotkov. Vendar vprašani prebivalci niso bili sposobni opredeliti svojega mnenja, ker niso imeli dovolj informacij - zlasti ne glede na podrobnosti o uplinjevalniku. V primerjavi s podobno raziskavo iz leta 2007 se je povečalo število ljudi, ki so zaskrbljeni zaradi pričakovanih posledic načrtovanega plinskega terminala, ki zadevajo morje, ribištvo, klimo, turizem, varnost občanov in možnost terorističnih napadov. Med pozitivnimi učinki omenjajo znižanje cene energije in povečanje števila delovnih mest.

Skratka, nove gradnje energetskih objektov podpira 40 odstotkov vprašanih ljudi, medtem ko jim 30 odstotkov nasprotuje. Preostalih 30 odstotkov vprašanih je še neopredeljenih. Iz navedenih podatkov izhaja, da je nujno obsežnejše in boljše informiranje javnosti. Končno sliko o razporejenosti prebivalcev pa bi lahko dala le izvedba referenduma.

Prof. Alojz Tul, publicist - Trst

V razmislek

NA KRASU JE NAJVEČ SONČNIH DNI

Vili Kovačič

V preteklem letu, ko so na drugem koncu Slovenije - v Bučah na Kozjanskem v zasebnem podjetju EKOD - odprli novo sončno elektrarno, se pod kraškim soncem ni dogajalo nič podobnega. Bila je sicer ena izjema - Robotina v Hrpeljah pri Kozini*, ki potrjuje pravilo. Ali pa se motimo, ker nimamo dovolj informacij, in se v resnici kaj pripravlja; morda le s časovnim zamikom? Da bi le bilo tako!

Vendar se nič ne zgodi samo od sebe. Le, če bo dovolj pobud in »pritiska« od spodaj, se bo kaj premaknilo

tudi zgoraj, na državni ravni, ter pri pristojnih za prostorske načrte in izdajanje dovoljenj v občinah. K premikom pa, seveda, lahko pripomorejo tudi dobri zgledi od drugod; tudi takšni, kot je ta s Kozjanskega, kjer je v treh mesecih po skoraj letu in pol mukotrpnih postopkov v birokratskih mlinih »zrastla« največja prostostoječa sončna elektrarna v Sloveniji... Slovenski paradoks je, da se to ni zgodilo na razvitejšem območju, kot je na primer Kras, kjer je največ osončenih dni na leto, pač pa v enem izmed najbolj nerazvitih območij - tokrat na Kozjanskem!

Tegobe in problemi izkoriščanja sončne energije na Krasu

V tem razmišljanju obravnavam sončno energijo, tegobe in probleme njenega izkoriščanja v ožjem kraškem okolju od Kostanjevice prek Komna in Sežane do Kozine. To območje je razmeroma razvito in se razvija v drugih pogledih. V pogledu izrabe sončne energije pa ne sledi nekaterim drugim krajem v Sloveniji, da ne govorimo o sosednjih Italiji in Avstriji!

Pretvorba svetlobe, ki nam jo pošilja sonce v neizmernih količinah, za razliko od drugih obnovljivih virov, ne povzroča hrupa, ne dodatnega ogrevanja ozračja, nima škodljivih izpustov in je v vseh pogledih izjemna. Nima stranskih slabih učinkov, če izvajamo tiste, ki nastajajo pri proizvodnji samih sončnih celic. A sedaj že izdelujejo take, da omogočajo reciklažo njihovega vložka. Tudi razmerje med vložkom in izkoristkom električne energije s proizvodnjo sončnih celic se nenehno in pomenljivo izboljšuje. Porabljena energija za proizvodnjo solarnih sistemov se amortizira s proizvodnjo energije, ki jo dajejo te celice, že v letu in pol. Življenjska doba sončnih celic pa je 20 do 25-krat daljša.

Tržna tekma oziroma konkurenca proizvajalcev sončnih celic in solarnih modulov je izredna; v tekmo je stopila Azija: Južna Koreja, Tajvan in Kitajska. Predvsem slednja, kot najbolj množična proizvajalka, bo pritiskala oziroma s svojo ponudbo že pritiska na znižanje cen na najvažnejšem, to je ameriškem tržišču, na katerem so se cene osnovnih modulov v zadnjem letu in pol znižale za kakšnih 30 do 40 %...

Uskladiščena energija sonca.

Azijske države so sicer same, žal, še zelo majhne potrošnice teh produktov, a so njihove velike ponudnice. Največje povpraševalke po njih so, seveda, države Evropske unije, predvsem Nemčija, Italija in Francija, ki so hkrati - predvsem Nemčija - tudi močne ponudnice solarnih sistemov. Sledijo Združene države Amerike in Japonska. Ob vsesplošnem povečanju ponudbe pa se nujno postavlja vprašanje o zagotavljanju kakovosti teh, na videz cenejših »azijskih« modulov. Izkušnje niso povsod dobre in zato smo lahko veseli, da slovenski proizvajalec Bisol ob zagotavljanju zelo velikega energijskega izplena stavi največ prav na kakovost; torej, da sončna elektrarna dobro in zanesljivo deluje. Prav tako je kakovost pomembna tudi pri projektiranju in izvedbi - postavitvi. Nekateri izvajalci pri nas pa so se teh del lotili preveč

*Pridobivanje čiste energije
ob sočasnem izkoriščanju travnih površin.*

lahkotno, brez da bi upoštevali kakovost in tehnološko dovršenost, ki edini na dolgi rok zagotavljata tudi dobičkonosnost. Zato tudi v Sloveniji že prihaja do slabih postavitev oziroma do slabo izdelanih sončne elektrarn.

Če se ozremo malo širše, lahko zapišem, da imamo v Sloveniji tri stebre za področje izrabe energije sonca. Nekateri že stojijo ali rastejo, druge je treba povezati oziroma organizirati in podpreti.

Kot nosilca prvega stebra velja izpostaviti domačega, v vseh pogledih zglednega in celo odličnega proizvajalca sončnih modulov Bisol iz Prebolda, ki veliko večino svojih izdelkov izvaža, iz dneva v dan pa je bolj prisoten in zelo dejaven tudi na domačem trgu. Takšno usmeritev bi bilo treba dolgoročno podpreti in omogočiti širitev take dejavnosti. Drugi steber naj bi predstavljal okrepljen razvoj na področju proizvodnje akumulatorskih baterij, za kar že imamo osnovo v domačem proizvajalcu TAB - Tovarna akumulatorskih baterij v Mežici. Tretji steber pa je računalništvo in v njegovem okviru področje aplikativne programske opreme za vodenje procesov. V ožjem pomenu je to programska oprema za nadzor in regulacijo elektrodistribucijskih omrežij. Z drugo besedo to lahko opredelimo kot uvajanje tako imenovanih »pametnih« omrežij, ki naj bi bila sposobna samoregulacije v smislu sprotnega doseganja optimalnega razmerja med proizvodnjo elektrike iz obnovljivih in iz neobnovljivih virov. Optimum naj bi bil pri najnižji ravni izpustov toplogrednih plinov v ozračje. Za tovrstno dejavnost imamo v Sloveniji odlične računalniške strokovnjake in podjetja, ki bi jim bilo vredno zaupati to nalogo, seveda pa jih pri tem tudi finančno motivirati z ustreznimi naročili in s finančno udeležbo pri prihrankih, ki so oziroma bodo posledica uvajanja »pametnih« omrežij.

Če združimo oziroma upoštevamo vse tri stebre, ugotovimo, da imamo večjo osnovo, kot si običajno mislimo. Morda se tega ne zavedamo in preveč vzdihujemo, vendar izjemni primeri, kot je na primer Bisol, dokazujejo, da so tudi na sončni strani Alp pogoji, da nam sonce ne samo sije, ampak nas tudi razsvetljuje, nas greje in nam daje elektriko.

*»Pametna« električna omrežja
so pogoj za racionalno rabo električne energije.*

S streh (tudi) na zemljo

Pri obravnavi razmer pri nas, posebej še na Krasu, ne moremo mimo zgornjega podnaslova in mimo problemov, ki jih ta prehod - s streh na zemljo - povzroča. Sončna energija kot najčistejši energetski vir, ne glede na njene nesporne prednosti, vendarle prinaša in povzroča pomisleke in predhodke, ki onemogočajo izdajo dovoljenj za postavitev tovrstnih objektov v naravi.

Edini možni vprašljivi učinek sončnim elektrarnam je morda njihova »motnja« v videzu krajine. Vendar je ta njihova »motnja« v celoti obvladljiva zadeva in ob pazljivi prostorski postavitvi teh objektov v prostor takih očitkov ne more biti. Posebej ne na Krasu, kjer je zaraščenost ustvarila oaze - prostorske otoke, ki so za sprehajalce in prebivalce nevidni in je njihova površina vidna tako rekoč le iz zraka oziroma povsem od blizu. Zatorej postavitev sončne elektrarne ne more biti moteča.

Sozvočje tradicije in moderne tehnologije

Velika večina kraške zemlje po katastrski ureditvi spada v 5. kategorijo. To je v najslabši kakovostni razred. Zato ni čudno, če je na Krasu kmetijsko obdelanih manj kot 10 % njegovih površin. Redki kmetje z večdestglavo čredo govedi in drobnice se trudijo tudi za nekmetijsko prebivalstvo, tako da zaraščenost ni še večja, kot bi sicer bila. Skoraj si ne upam predstavljati, kakšna bi bila videz kraške krajine in tudi požarna (ne)varnost, če teh skrbnikov ohranjanja narave ne bi bilo!?

Vendar prostor niso samo tla nekega kraja oziroma nekega zemeljskega površja, ampak so prostor tudi njegovo ozračje in osončje - osončenost. Po tem kriteriju pa je Kras zagotovo pokrajina prve (1.) kategorije in v Sloveniji pravzaprav nima tekmeca. Svetloba, ki jo Kras prejema od Sonca, je čista, bolj »nedifuzna« kot v drugih krajih in območjih, in je kot taka za pretvorbo svetlobe v elektriko zelo primerna. K temu nemalo prispeva tudi burja, ki čisti in deloma ohlaja ozračje. Hkrati pa je osončenost Krasa nadpovprečna tudi v časovnem pogledu, kar kažejo meritve ur sončnega sevanja za zadnjih 40 let, vse od leta 1970 naprej. Zato so izkoristki oziroma bi bili izkoristki ob pravilnih postavitvah sončnih elektrarn večji kot v drugih krajih Slovenije. Tega se zaenkrat še ne zavedamo oziroma ne izkoriščamo, kot bi lahko.

Do sedaj smo solarne sisteme v Sloveniji postavljali predvsem na strehah objektov - stanovanjskih hiš, gospodarskih objektov in šol. Eden izmed najnovejših takih dosežkov je v Hrpeljah pri Kozini, kjer so oktobra 2009 zagnali 187 kWp močno elektrarno na strehi in parkirišču hrpeljskega podjetja Robotina. Vendar je ta sončna elektrarna še vedno na strehah. Da je tako, je preprost razlog: za postavitev sončne elektrarne na strehi investitorju ni treba pridobiti posebnih, to je gradbenih dovoljenj, kot se to zahteva za postavitev prostostojećih sončnih elektrarn v naravi. Uporabne strešne površine pa so relativno majhne, večinoma velike le do nekaj arov ali nekaj 100 kvadratnih metrov. Tudi borza streh, ki so jo v Sloveniji organizirali ponudniki - postavljalci elektrarn, postavlja omejitve - spodnjo mejo ponudbe - na 1000 kvadratnih metrov. Strešnih kompleksov takih dimenzij, če upoštevamo javne ustanove (šole, bolnice, knjižnice in celo cerkve) in proizvodne hale, sicer ni malo, vendar so ustrezne »proizvodne« postavitve predvsem v naravi stoječe sončne elektrarne. Površin za to pa v večini občin ne primanjkuje!

Na (svoji) zemlji, vendar kako ?

Zato toliko bolj stopa v ospredje potreba po tem, da se bolj na široko odprejo možnosti za prostostoječe postavitve sončnih elektrarn v naravi. Seveda pri tem ne zagovarjamo morebitne divje liberalizacije v ravnanju s prostorom. Ohranjanje videza kraške krajine bi pri takem odpiranju moralo ostati na prvem mestu, vendar v razumnih mejah in v okvirih, ko bodo na opuščanih, zaraščenih travnikih in gmajnah, na očem skritih ali zakotnih legah možne tudi tovrstne postavitve manjših in večjih energijskih objektov sončnih elektrarn. Tudi takšnih in večjih velikosti, kot ga je postavil podjetnik na Kozjanskem!

Sedanji odnos urejevalcev prostora - uradnikov, občinskih svetov pa tudi županov, med katerimi so tudi častne

Kakšno prihodnost si želite?

izjeme, je do odpiranja prostora zelo mačehovski in preprečuje večji premik v smeri novih investicij. Mnogi tudi spreledujejo dejstvo, da morebitna degradacija prostora s postavitvijo sončne elektrarne nikakor ni trajna, saj gre pri sončnih elektrarnah za lahkomontažne in hitro odstranljive objekte. Življenjska doba sončnih modulov je kakšnih 35 let, odkupne pogodbe za prodajo električne energije v omrežje pa se sklepajo za obdobje 15 let, kar pomeni, da se po amortizaciji investicije okoljsko ustreznost sončne elektrarne lahko ponovno preverja.

Največja slovenska, na prostem stoječa sončna elektrarna Buče s sončnimi moduli domačega proizvajalca Bisol.

Sončno ali temno?

Bolj prožna pa bi morala biti tudi elektrodistribucijska podjetja, ki bi morala priti investitorjem naproti. Tako opevano javno-zasebno partnerstvo bi se na tem področju zelo verjetno hitro uveljavilo. Pri tem bi se lahko uveljavil tudi najem površin, saj bi mnogim ostarelim lastnikom zemljišč sicer zaradi njene nerabe »mrtva« zemlja lahko nudila donos, ki bi jim zagotovil stalen dohodek za gmotno bolj varno starost. Vendar je tudi v tem primeru po inerciji miselnost usmerjena v status quo, to je: Bolje nič, kakor kaj drugače.

Na splošno lahko tudi rečemo, da ni vse odvisno od denarja, čeprav je ta zelo pomemben. Mnogokrat je več odvisno od politične (ne)volje posameznih akterjev, ki s togim stališčem zavirajo premike, ki se danes marsikomu zdijo ne navadna novost, čez desetletje pa se bodo zdeli povsem normalni in nujni. Banke so že začele uvajati projektno financiranje, s katerim garancijo ali njen največji del predstavlja premoženje projekta in dohodek od poslovanja. Od oblasti na državni ali lokalni ravni pa pričakujemo, da bodo razvoj v tej smeri pospeševale. Če že to ne, pa ga vsaj omogočale!

Končujem z željo, naj se predsodki in strahovi umaknejo treznemu razmisleku in zdravemu (ne divjemu) napredku! Pod pojmom oziroma geslom zdravega napredka naj bi se neomajna in trda stališča v stilu »tega nočemo, oziroma ne bomo dopustili« približala potrebam energetskega neškodljivega in pravičnega razvoja. Pravičnega do človeka in do narave, ki jo s klasično proizvodnjo energije onesnažujemo in skrunimo. Na

razpolago so namreč orodja, da se temu izognemo. Mnogo govorimo o nujnosti sprememb, vendar pri tem večina misli, naj to najprej storijo drugi. Tako čakamo drug na drugega in ... nič se ne premakne. Storimo nekaj, da bo vprašanje »Sonce (kraško), kdo bo tebe ljubil?« postalo odveč in da si ga zanamci ne bodo več postavljali!

Pliskovica na Krasu, 15.1.2010

* Glej prispevek Ester Mihalič »Pridobivanje električne energije iz Sonca trka na duri« v 97/98. št. revije Kras, str. 62-63!

Pripis

Nedavno sem v Računalniških novicah prebral, da je Slovenija zmagovalka spletnega tekmovanja za podnebno najbolj ozaveščene državljane. Varljiva tolažba! Mar to pomeni, da smo prvaki v besedičenju (kar lahko verjamem), ne pa, da smo prvaki v dejanjih (česar ne morem verjeti).

Da bi se v tem pogledu kaj spremenilo, v Pliskovici na Krasu ustanovljamo društvo **Kra-Sol** z internetnim naslovom: krasol@gmail.com. Njegova glavna naloga bo promocija proizvodnje in uporabe zelene energije na Krasu ter odstranjevanje ovir, predsodkov in strahov. Pokazati je namreč treba, da je strah v tem primeru votel, okoli pa ga nič ni!

Vili Kovačič, univ.dipl ekonomist, Pliskovica na Krasu

Odprta širokopasovna omrežja elektronskih komunikacij

V OBČINI KOMEN BODO KMALU PRIKLOPLJENI PRVI UPORABNIKI

Goran Živec

S pomočjo raziskav je Evropska Unija ugotovila, da je eden izmed pomembnih dejavnikov za enakomeren razvoj posameznih pokrajin znotraj Unije ter za vso Unijo tudi zagotovitev ustreznih komunikacijskih možnosti vsem evropskim državljanom. Ker se ve, da se razvoj telekomunikacijskih omrežij odvija skoraj izključno na gosteje poseljenih območjih, so v Uniji sprejeli razne politične in tehniške usmeritve, da se omogoči ustrezna dostopovna omrežja vsemu prebivalstvu Unije, torej tudi ljudem, ki živijo na podeželju... V Sloveniji so bile te odločitve povzete in dopolnjene v Strategiji razvoja informacijske družbe v Republiki Sloveniji, sprejeti junija 2007.

Glavni cilj Strategije razvoja informacijske družbe v Sloveniji je pospešiti njen nadaljnji razvoj, ki bo pomembno vplival na dvig inovativnosti in konkurenčnosti slovenske družbe in njenega gospodarstva, na povečanje števila delovnih mest z visoko dodano vrednostjo, na dvig kakovosti življenja in ki bo pospeševal enakomeren regionalni razvoj.

Med cilji Strategije razvoja informacijske družbe je tudi **širokopasovna dostopnost do interneta**. To pomeni: omogočiti vsem prebivalcem dostop do širokopasovnega omrežja elektronskih komunikacij - to je vsem prebivalcem širokopasovno povezavo, najmanj 90 odstotkom prebivalcem hitrost 2 megabita na sekundo (2 Mb/s) do konca leta 2010, omogočiti 90 odstotkom prebivalcev trojček (to je internet, telefon in TV) do leta 2010 ter hitrost 20 Mb/s do leta 2015, ter omogočiti 90 odstotkom prebivalcev do konca leta 2020 dostop do širokopasovnega omrežja elektronskih komunikacij - optično povezavo do doma.

Vzporedno s pripravo osnovnega strateškega razvojnega dokumenta naše države so od začetka 2006 v zvezi s širokopasovno dostopnostjo potekale tudi aktivnosti za pripravo izhodišč in razpisov, na osnovi katerih naj bi s pomočjo evropskih sredstev našete cilje dosegli tudi na območjih, na katerih zaradi prevelikih stroškov gradnje komercialnega interesa za to ni.

Po začetnih težavah je Direktorat za elektronske komunikacije, ki je deloval v sklopu Ministrstva za gospo-

Na Komenskem so uporabili poseben stroj za izkop jarka v kamnu.

Odprto širokopasovno omrežje elektronskih komunikacij

Odprto omrežje = dostopno pod enakimi pogoji vsem ponudnikom, ki želijo ponujati storitve končnim uporabnikom.

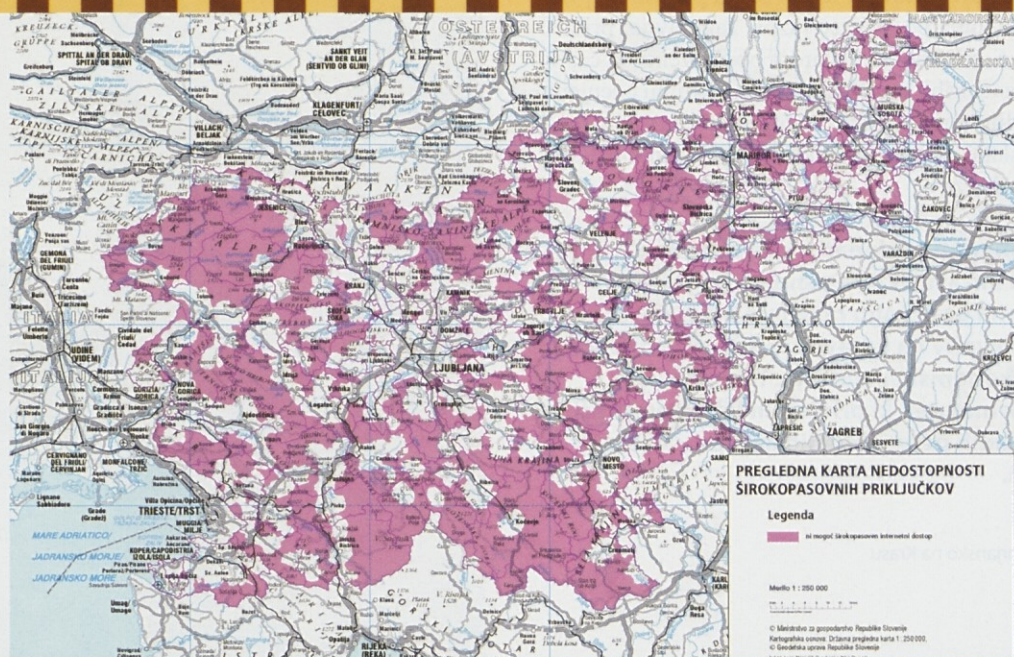
Širokopasovno omrežje = pojma se ne da enoznačno določiti, saj se zaradi napredka tehnike in potreb uporabnikov neprestano spreminja. Načeloma širokopasovnost dostopa označujemo z minimalno hitrostjo, s katero je uporabnik povezan v telekomunikacijsko omrežje in mu omogoča nemoteno uporabniško izkušnjo. Z drugimi besedami to danes pomeni hitrost, ki uporabniku hkrati omogoča tako imenovano triple-play (trojno) storitev oziroma dostop do interneta, telefonskih storitev in sprejemanje kvalitetnega televizijskega signala istočasno po istem priključku!

Občina Komen - prva v Sloveniji

V Občini Komen, ki je bila v slovenskem merilu med najbolj dejavnimi, je takoj po prejetju obvestila o dodelitvi sredstev izbrani izvajalec gradnje in upravljanja podjetje FMC, d.o.o., iz Ljubljane kot prvo v Sloveniji pričelo z uresničevanjem projekta. Gradnja omrežja je potekala vse leto 2009 in se končala v februarju 2010, torej tudi prva v Sloveniji s takim projektom. Sedaj poteka še odpravljanje zadnjih pomanjkljivosti pri izvedbi gradnje.

Pri gradnji so bili uporabljeni posebni stroji, s katerimi je bilo na težavnem kamnitem kraškem terenu mogoče projekt dokončati v predvidenih rokih. Omrežje v občini Komen je aktivno in preizkušeno, zato strogo tehnično gledano ni zadržkov za pričetek priklapljanja uporabnikov nanj.

Očitno pa se tako v Komnu kot pri ostalih projektih širom po Slovenije kažejo problemi v premajhni zavzetosti obstoječih slovenskih operaterjev, saj imajo sedaj vsi nosilci projektov težave s prepričevanjem ponudnikov storitev, naj se ti odločijo in pričnejo ponujati svoje storitve na novozgrajenih omrežjih. Za nekatere so ta nova omrežja daleč, za druge gre za povsem nove koncepte poslovanja, spet tretji pa ne želijo prilagajati svojih tehničnih zmogljivosti zaradi »nekaj uporabnikov«, kakor upravičujejo svoje neodzivanje. Resnici na ljubo pa je le treba povedati, da se aktivnost ponudnikov, tudi zaradi klicev potencialnih uporabnikov, povečuje, in da bodo verjetno v kratkem roku že priklapljeni prvi uporabniki...

Širokopasovne storitve so gonilo vzdržnega razvoja podeželja! Temu v prid velja upoštevati:

1.

Na slovenskem podeželju niso sprejemljivi modeli gospodarskega razvoja zaradi socialnih in ekoloških vplivov, ki temeljijo na delovno intenzivnih industrijskih dejavnostih.

2.

Visokotehnološke dejavnosti so tipično vezane na brezpogojno dostopnost informacij in na intenzivno komunikacijo med udeleženiimi akterji.

3.

Za veliko dejavnosti (finančne storitve, administrativne storitve, arhitekturne storitve, grafično oblikovanje, prevajanje, pisateljstvo, itn.) je pri izpolnjenem pogoju dobre komunikacijske infrastrukture vseeno, ali se jih opravlja v natrpanih mestnih centrih ali v življenju bolj prijaznem podeželskem okolju. In to so tipične dejavnosti, ki imajo visoko dodano vrednost na zaposlenega!

darstvo, 14. decembra 2007 uspel objaviti prvi javni razpis za gradnjo odprtih širokopasovnih omrežij elektronskih komunikacij, na katerega so lokalne skupnosti, ki so predhodno opravile vse predvidene postopke, prijavile svoje projekte. Razpis je predvideval tri roke za oddajo projektov, skupno razpisanih sredstev pa je bilo nekaj več kot 47 milijonov €.

Na prvi rok za oddajo vlog (v aprilu 2008) je bilo oddanih sedem (7) popolnih vlog, med katerimi je bil tudi projekt Občine Komen v znesku 2,7 milijona €. Septembra 2008 je vseh 7 prijaviteljev prejelo sklepe o potrditvi projektov in o dodelitvi odobrenih sredstev. Na drugem roku so bili potrjeni še trije projekti, na tretjem pa še dva. In s tem so bila razpoložljiva finančna sredstva prvega razpisa izčrpana.

V pripravi je drugi razpis za gradnjo odprtih širokopasovnih omrežij. Pripravlja ga Direktorat za informacijsko družbo z Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, ki je aktivnosti na tem področju prevzel po ukinitvi Direktorata za elektronske komunikacije. Razpis se obeta v aprilu 2010, žal pa bo razpisanih finančnih sredstev znatno manj, kot je pripravljenih projektov, ki naj bi se jih po tem razpisu financiralo. Predvidoma bo namreč razpis zagotavljal približno 38 milijonov €, medtem ko je širom po Sloveniji ta čas v sklepni fazi priprave približno 20 projektov v skupni ocenjeni vrednosti 150 milijonov €. Očitno se torej kaže resnična potreba, ki odraža slabo dostopnost sodobnih telekomunikacijskih omrežij v naši državi.

Iz navedenega moremo sklepati, da je sodobna komunikacijska infrastruktura osnovni pogoj, ki omogoča, da se na podeželju razvijejo dejavnosti, ki imajo minimalen vpliv na naravno in socialno okolico ob čimvečjem ekonomskem učinku. Tak razvoj je posledično velik magnet, ki privlači in lahko prepreči odseljevanje mladih perspektivnih kadrov v večja urbana središča.

Goran Živec, MBA - Gorjansko na Krasu

Slika zgoraj: V skalo izkopani 80 centimetrov globoki jarek za položitev optičnega kabla.

Slika levo: Spajanje optičnega vlakna s kontrolo kakovosti spojev.

Vse slikovno gradivo: Goran Živec

Viri:

Strategija razvoja informacijske družbe v Republiki Sloveniji http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/pdf/informacijska_druzba/Strategija_si2010.pdf

Gradnja odprtih širokopasovnih omrežij v Sloveniji http://www.mvzt.gov.si/si/delovna_podrocja/elektronske_komunikacije_in_posta/gradnja_odprtih_sirokopasovnih_omrezij/

**Enostavno.
Kadarkoli.
Kjerkoli.**

Pošlji P PLANET na 1919.

Planet

Zavarovanje premoženja na novo vrednost

Zavarujmo naš dom pred točo in drugimi naravnimi katastrofami.

Nepremičnine so pomemben del našega premoženja, zato jih je nujno ustrezno zavarovati pred morebitnimi nesrečami. Hišo ali stanovanje lahko ogrozi vrsta dogodkov, ki nas lahko neprijetno presenetijo v vsakdanjem življenju. Našo običajno največjo naložbo lahko uničijo ali poškodujejo požar, strela, toča, vihar, potres, izliv vode, poplava.... Kako torej najbolje zavarovati nepremičnino? V zavarovalnici Adriatic Slovenica nudimo celovito zavarovanje doma, tako stanovanjskega objekta kot tudi premoženja v njem, nepremičnino pa najbolje zavarujemo z zavarovanjem na novo vrednost.

Katere so prednosti zavarovanja nepremičnine na novo vrednost pri Adriaticu Slovenici v primerjavi z zavarovanjem na dejansko vrednost?

Velika prednost tega zavarovanja je, da se pri zavarovanju **na novo vrednost** pri obračunu škode ne upošteva zmanjšana vrednost objekta zaradi njegove starosti. V primeru uničenja ali poškodbe objekta zavarovalnica tako obračuna in izplača znesek, ki zadostuje pokritju stroškov izgradnje novega objekta ali obnovo dela nepremičnine z enakimi lastnostmi in enake kakovosti, kot je bil poškodovan stanovanjski objekt, seveda pa največ do višine zavarovalne vsote. S takšnim zavarovanjem v celoti ohranimo vrednost našega premoženja.

Je izplačilo škode pri zavarovanju na novo vrednost torej višje?

V primeru škode pri zavarovanju na dejansko vrednost se upošteva znižanje vrednosti zaradi starosti, obrabe in ekonomske zastarelosti (amortizacije) objekta. Del škode si s takšnim zavarovanjem nadomestimo, vendar izplačilo ne zadošča za izgradnjo novega objekta. **Zato vsem zavarovancem Adriatica Slovenice priporočamo sklenitev zavarovanja na novo vrednost, pri katerem si lahko z izplačano škodo dejansko zgradijo novi objekt ali pa na primer povsem obnovijo poškodovano streho.**

Na kaj moramo biti pozorni pri sklepanju zavarovanja na novo vrednost?

Že pri sklepanju zavarovanja je potreben razmislek o višini zavarovalne vsote. Priporočljivo je, da se kar najbolj približa današnji gradbeni vrednosti objekta v kraju, kjer stoji. Poudariti želimo, da govorimo o gradbeni in ne tržni vrednosti, po kateri bi stanovanjski objekt ali stanovanje lahko kupili oz. prodali.

Ali veljajo kakšne omejitve glede starosti objekta?

Pravila zavarovalne stroke ob normalnem vzdrževanju objekta navadno dovoljujejo, da se **na novo vrednost** zavaruje stanovanja in stanovanjske objekte, ki niso starejši od 50 let.

Kakšne pa so v primeru zavarovanja na novo vrednost dolžnosti zavarovanca?

Izplačilo škode v primeru uničenja objekta je namenjeno izgradnji novega objekta, ki služi enakemu namenu kot objekt pred škodo. Objekt mora biti zgrajen na istem mestu najkasneje v treh letih po obračunu škodnega primera, sicer zavarovalnica izplača samo dejansko vrednost objekta.

Zavarovanje premoženja na novo vrednost

Z njim bo vaše imetje zavarovano na novo vrednost, kar pomeni, da vam v primeru nesreče povrnemo vrednost v višini cene novega zavarovanega predmeta.

**Premoženjska zavarovanja
Adriatic Slovenica**

Odločite se modro!

MODRA ŠTEVILKA
080 11 10

www.adriatic-slovenica.si

AdriaticSlovenica
Zavarovalnica Adriatic Slovenica

**SKUPINA INTESA SANPAOLO.
KER JE ZAUPANJE TEMELJ TRDNIH ODNOSOV.**

Skupini Intesa Sanpaolo zaupa že več kot 19 milijonov ljudi s tisoč milijardami evrov prihrankov. Prisotni smo v več kot 40-ih državah sveta in imamo več kot 400 letno tradicijo delovanja. V Banki Koper, članici skupine Intesa Sanpaolo, si vsak dan prizadevamo za vaše zaupanje.

BANKA KOPER

Z vami gledamo naprej.

Razlikujemo se.

PODRUŽNICE:

Opčine

34151 Ul. Ricreatorio, 2
tel.040 21491 – fax 040 211879

Trst

34121 Ul. San Spiridione, 7
tel.040 2149880 – fax 040 2149885

34123 Riva Gulli, 4
tel.040 2149890 – fax 040 2149895

34132 Trg Libertà, 5
tel.040 2149357 – fax 040 2149352

34137 Ul. Molino a Vento, 154
tel.040 2149850 – fax 040 2149855

Nabrežina

34011 Trg Sv.Roka, 106
tel.040 2149401 – fax 040 201133

Sesljan

34011 Sesljan, 44
tel.040 2149523 – fax 040 291500

Bazovica

34012 Ul. Gruden, 23/c
tel.040 2149551 – fax 040 2149553

Domjo

34018 Domjo, 289/a
tel.040 2149571 – fax 040 2149576

Dolina

34018 Obrtna cona, 507/13
tel.040 2149800 – fax 040 2149805

Milje

34015 Ul. Roma, 17/b-c
tel.040 2149830 – fax 040 2149835